

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KURUMSAL HAYIRSEVERLİK FAALİYETLERİNDE
DİNİ VE DİNİ OLMAYAN SAİKLERİN ETKİSİ ÜZERİNE
NİTEL BİR ARAŞTIRMA: AKSARAY İLİ ÖRNEĞİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Gültekin EROĞLU

HAZIRLAYAN
Muhammed Ensar AVCI

MALATYA – 2025

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KURUMSAL HAYIRSEVERLİK FAALİYETLERİNDE
DİNİ VE DİNİ OLMAYAN SAİKLERİN ETKİSİ ÜZERİNE
NİTEL BİR ARAŞTIRMA: AKSARAY İLİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Muhammed Ensar AVCI

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Gültekin EROĞLU

MALATYA - 2025

ONUR SÖZÜ

İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “ Kurumsal Hayırseverlik Faaliyetlerinde Dini Ve Dini Olmayan Saiklerin Etkisi Üzerine Nitel Bir Araştırma: Aksaray İli Örneği” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Muhammed Ensar AVCI

ÖN SÖZ

Bu yüksek lisans tezi, Aksaray ilinde faaliyet gösteren yardım kuruluşlarının hayırseverlik çalışmalarını dini ve dini olmayan saikler üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Toplumun refahına katkı sunan hayırseverlik faaliyetlerinin sosyolojik bağlamda nasıl şekillendiğini anlamak, bu çalışmanın temel çıkış noktası olmuştur.

Günümüzde kurumsal hayırseverlik faaliyetleri çoğalmakta ve yardım kapsamını genişletmektedir. Nitekim yardım ve bağış yapma nedenleri, dünyanın birçok yerinde ortak özellikler barındırsa da, yerel düzeyde bu nedenler farklılıklar gösterebilir. Aynı zamanda toplumsal bir öge olan din, yardım faaliyetleri içerisinde de ön sıralarda yer almaktadır. Özellikle yerel yardım kuruluşlarının faaliyetleri arasında dini saikler farklı boyutlar gösterebilir. Yardım kuruluşlarına yapılan yardım ve bağışların niteliğini araştırmaya çalışmak, yardım faaliyetlerinin kapsamını belirlemek, yardımların dini saikler içerisindeki durumunu belirlemeye çalışmak çalışmamızın amaçları arasında yer alır.

Araştırma sürecinde bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan yardım kuruluşlarındaki yetkili ve gönüllülere içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca, bu çalışmanın şekillenmesinde kıymetli akademik katkılarıyla bana rehberlik eden danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Gültekin Eroğlu'na minnet borçluyum. Ailem, sabrıyla ve desteğiyle her zaman yanımda olmuş, bu sürecin en büyük güç kaynağı olmuştur. Kendilerine sonsuz teşekkür ederim.

Toplumun vicdani sorumluluk duygusunu güçlendiren bu tür çalışmaların, sosyal dayanışmayı artırmasını ve gelecekte daha geniş araştırmalara ışık tutmasını temenni ederim.

Muhammed Ensar AVCI

ÖZET

Yoksulluk ve fakirlik, geçmişten günümüze kadar sosyal hayatın gerçekleri arasında yer alan acı bir gerçektir. Bu acı duruma verilen en doğal tepki ise yardımseverlik veya hayırseverlik eylemleri olmuştur. Ülkemizde hayırseverlik ve yardım çalışmaları kurumsal olarak devletin resmi kurumları ve vakıf, dernek, STK'lar üzerinden yapılmaktadır. Bireysel olarak da yapılabilen hayırseverlik çalışmaları, kaliteli bir eylem olabilmesi için kurumsal boyut kazanmalıdır. Daha çok yerel düzeyde çalışma yapan kuruluşlar, yardım ve bağış çalışmalarının lokomotifi olmuşlardır.

Bu çalışmanın amacı Aksaray ilinde hayırseverlik çalışması yapan kurumların hayırseverlik faaliyetlerinin dini saikler üzerinden ne kadar gerçekleştirildiğini belirlemektir. Bununla beraber yerel düzeyde hayırseverlik çalışmalarının niteliği, kapsam ve yeterlilikleri araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın yöntemi olarak, nitel bir araştırma planı yapılmış, görüşmecilerden elde edilen veriler sosyolojik yöntemle analiz edilmeye çalışılmıştır. Örneklem ise Aksaray ilinde hayırseverlik çalışması yapan kuruluşlar arasından seçilmiştir. Araştırmanın verileri, seçilen kuruluşlarda çalışan kişiler ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Betimsel analiz sonuçlarına göre hayırseverlik çalışmalarının birden fazla etkenleri olduğu belirlenmiştir. Hayırsever kurumlara yapılan bağışların ana düşüncesinin dini saikler olması düşünülmektedir. Yerel düzeyde kurumlar aynı örneklem alanında çalışma yaptıkları için kurumların karşılaştıkları problemlerin, iş ve eylemlerin aynı olması beklenmektedir. Aksaray ilinde hayırseverlik çalışması yapan kurumların yoksul kimselerin ihtiyaçlarını karşıladığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Hayırseverlik, Kurumsal Hayırseverlik, Hayırseverliğin Saikleri, Hayırseverliğin Toplumsal İlgisi

ABSTRACT

Poverty has been a harsh reality of social life from past to present. The most natural response to this painful condition has been acts of charity or benevolence. In Turkey, charitable and aid activities are carried out institutionally through official state bodies, foundations, associations, and NGOs. While charity can also be performed individually, it must acquire an institutional dimension to be considered a high-quality act. Organizations operating mainly at the local level have become the driving force of aid and donation activities.

The aim of this study is to determine the extent to which the charitable activities of institutions operating in the province of Aksaray are motivated by religious factors. In addition, the quality, scope, and adequacy of local charitable activities were examined. A qualitative research design was adopted, and data obtained from interviewees were analyzed using sociological methods. The sample consisted of institutions engaged in charitable work in Aksaray. The data were collected through interviews with individuals working in these selected institutions.

According to the results of the descriptive analysis, it was determined that charitable activities are influenced by multiple factors. It is believed that religious motives are the main driving force behind donations made to charitable institutions. Since local institutions operate within the same sample area, it is expected that the problems they encounter and their methods of operation are similar. It is also considered that the charitable organizations in Aksaray meet the needs of impoverished individuals.

Keywords: Sociology of Religion, Charity, Institutional Philanthropy, Motives of Philanthropy, Social Relevance of Philanthropy

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Problemi	3
1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	4
2. KAVRAMSAL / KURAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Hayırseverlik Kavramı ve Tanımı	5
2.1.1. Bireysel Hayırseverlik	6
2.1.2. Stratejik Hayırseverlik	8
2.1.3. Geleneksel Hayırseverlik	9
2.2. Kurumsal Hayırseverlik	10
2.2.1. Hayırseverlikte Kurumsal Yapı	11
2.2.2. Vakıflar	12
2.2.3. Ahilik	14
2.2.4. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	16
2.2.5. Sivil Toplum Kuruluşları	19
2.3. Hayırseverliğin Saikleri	22
2.3.1. Hayırseverliğe Yön Veren Etkenler	24
2.3.2. Hayırseverlik ve Din İlişkisi	25

2.3.3. Hayırseverlik ve Ahlaki Sorumluluk	28
2.4. Hayırseverliğin Toplumsal İlgisi	29
2.4.1. Sosyal Dayanışma Kavramı.....	29
2.4.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk	31
2.4.3. Yoksulluk ve Hayırseverlik Bağlamında Yoksullukla Mücadele.....	33
2.4.4. Din Sosyolojisi ve Hayırseverlik	36
3. YÖNTEM.....	39
3.1. Araştırmanın Modeli.....	39
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	39
3.3. Veri Toplama Aşaması.....	40
3.4. Verilerin Analizi	40
4. BULGULAR VE YORUMLAR	42
4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	42
4.2. Hayırsever Kurumlara Bağış Yapma Durumları	44
4.3. Kurumların Bağış Yaptığı Yerler ve Toplumsal Kesimler	45
4.3.1. Kurumların Bağış Yaptığı Yerler.....	45
4.3.2. Kurumların Bağış Yaptığı Toplumsal Kesimler	47
4.4. Hayırseverlik Çalışmalarının ve Bağışların Dini Saikleri.....	48
4.4.1. Hayırsever Kurumların Dini İnanç ve Tutumla İlişkisi	49
4.4.2. Dini İnanç ve Mezhep Farklılıklarının Yapılacak Yardımlara Etkisi	50
4.5. Yerel Düzeyde Kurumların Hayırseverlik Çalışmalarındaki Rollerinin Değerlendirilmesi	52
4.5.1. Hayırsever Kurumlar Ortak Hareket Edebilir mi?	54
4.6. Yaptıkları Bağışlar ve Yardımlar ile Kurumların Nicelik Ve Nitelik Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	56
4.6.1. Çalışanların Kendi Kurumlarına Yapılan Bağışlara Dair Görüşleri	56
4.6.2. Yardım Kuruluşlarının Karşılaştıkları Sorunlar	58
SONUÇ	61

KAYNAKÇA.....	64
EKLER	68

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri	43
Tablo 2. Görüşmecilerin Çalışma Süreleri	43
Tablo 3. Hayırsever Çalışmalarına İnsan Gücü Desteği.....	44
Tablo 4. Hayırsever Kurumların Bağış ve Yardım Öncelikleri	46
Tablo 5. Kurumlara Yapılan Bağışların Yeterliliği.....	57
Tablo 6. Hayırsever Kurumların Önündeki Sorunlar	59

KISALTMALAR

STK	Sivil Toplum Kuruluşları
KSS	Kurumsal Sosyal Sorumluluk
TDK	Türk Dil Kurumu
KVKK	Kişisel Verileri Koruma Kanunu
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
SYD	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma
AB	Avrupa Birliği
IMF	Uluslararası Para Fonu
EAPN	Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı

1. GİRİŞ

Toplumsal yapının sürekliliği ve sosyal bütünlüğün sağlanmasında hayırseverlik olgusu önemli bir yer tutar. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu kavram, zaman içinde farklı kültürel ve kurumsal biçimlerde ortaya çıkmış, dini, ahlaki, ekonomik ve psikolojik dinamiklerle şekillenerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Özellikle sosyal eşitsizliklerin ve yoksulluğun arttığı dönemlerde, bireylerin ve kurumların hayırseverlik faaliyetleri, toplumsal dayanışmanın ve sosyal adaletin yeniden inşasında kritik bir rol üstlenmiştir. Hayırseverlik, zengin-yoksul, güçlü-zayıf arasında ve geniş imkânlarla sahip olan insanlar ile kısıtlı imkânlarla hayatlarını devam ettirmek durumundaki insanlar arasındaki sosyal ve ekonomik farkın azaltılmasına yönelik, ihtiyaç sahiplerinin desteklenmesi ve onlara yardım edilmesi için yapılan faaliyetlerdir (Özel, 2019, s. 38).

Bu çalışmada hayırseverlik, sadece bireysel bir erdemli davranış ya da yardım faaliyeti olarak değil, aynı zamanda kurumsal ve stratejik bir toplumsal müdahale biçimi olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda hayırseverliğin geleneksel, bireysel ve stratejik formlarına ek olarak, kurumsallaşmış yapılar içerisindeki rolü de analiz edilmektedir. Sivil toplum kuruluşları hayırseverliği çok etkili bir araç olarak kullanacak yegâne yapılardır (Eroğlu, 2021, s. 2). Araştırmanın uygulama bölümü, yerel düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının, vakıf ve derneklerin hayırseverlik pratiklerine odaklanarak, bu kurumların toplumdaki etkilerini anlamaya yöneliktir.

Aksaray ili örneği üzerinden yürütülen nitel araştırmada, kurum temsilcileriyle yapılan mülakatlar aracılığıyla hayırseverlik faaliyetlerinin sosyal, kültürel ve dini saikleri detaylı şekilde incelenmiştir. Elde edilen veriler, hayırseverlik kavramının sadece yardım dağıtımı ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda toplumsal bütünlüğün tesisi ve yerel düzeyde sosyal sorunlara çözüm üretme potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın temel amacı; hayırseverlik faaliyetlerinin birey ve kurum eksenli görünümünü analiz etmek, toplumsal etkilerini değerlendirmek ve kurumsal yapılar ile bu yapıların içinde yer alan aktörlerin rollerini bilimsel bir çerçevede ortaya koymaktır.

Bu tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusu ve önemi, araştırmanın amacı, araştırmanın problemi, araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları ele alınmıştır. Yapılacak nitel araştırmanın konusu belirlendikten sonra belirlenen problemlerden hareketle araştırmanın önemi ve amacı, kapsam ve sınırlılıkları dâhilinde yapılacak çalışmaya dair ön bilgiler ile açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde çalışmaya kaynak olacak önemli

kavramlar ele alınmıştır. Hayırseverlik tanımı ve çeşitleri, kurumsal hayırseverlik tanımı ve çeşitleri, hayırseverliğin saikleri ve hayırseverliğin sosyolojik ilgisi literatür taraması yapılarak ele alınmaya çalışılmıştır. Hayırseverlik kavramı ve faaliyetlerinin de Din Sosyolojisi ile ilişkisi ikinci bölümde açıklanmıştır.

Üçüncü bölüm, tez çalışmasının ve yapılan nitel araştırmanın yöntem bölümüdür. Bu bölümde araştırmanın hangi teknikler ile yapıldığını, elde edilen verilerin nasıl analiz edildiği açıklanmıştır. Ayrıca araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama şekli bu bölümde ele alınmıştır.

Tez çalışmamızın dördüncü bölümü ise bulgular ve yorumlar kısmıdır. Hayırseverlik çalışmalarına katkı sağlayan, Aksaray ilinde hayırseverlik çalışması yapan kuruluşların çalışma faaliyetleri bu bölümde incelenmeye çalışılmıştır. Hayırseverlik çalışması yapan kuruluşlar belirlenmiş, bu kurumların çalışanları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler daha önce hazırlanan mülakat soruları çerçevesinde görüşmeciler ile soru - cevap tekniği biçiminde yapılmıştır. Aksaray’da hayırseverlik çalışması yapan kurumlar ve yaptıkları çalışmalar sosyolojik bir analize tabi tutulmuş, elde edilen sonuçlar betimsel bir analiz ile dördüncü bölümde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Toplumsal hayat, akışı olan devam eden bir süreçtir. Bu süreç içerisinde sosyal hayatı etkileyen gerçek olgular karşımıza çıkar ve yoksulluk bunlardan biridir. Etki tepki bağlamında yoksulluğa karşı en büyük tepki hayırseverlik olmuştur. Hayırseverlik, sosyal hayat içerisinde gerçek olgular karşısında bireylerin topluma karşı sorumlulukları aynı şekilde toplumsal kurumlarında bireylere karşı sorumlulukları arasında yer alır. Hayırseverlik sosyal hayat içerisinde sorumluluk alanında önemli bir rol üstlenir. Toplum içinde bir sakinlik, dinginlik oluşturma veya bireyler arasında dengeyi sağlama konusunda önemli işlevleri vardır. Hayırseverlik bireysel olarak yapılabildiği gibi asıl işlevini kurumsal hayırseverlik olarak gerçekleştirir.

Ülkemizde kurumsal hayırseverlik çalışmaları, resmi kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları çalışmalar olarak oldukça yaygındır ve toplum tarafından kabul gören bir çalışma alanıdır. Hayırseverlik çalışmalarının ana nedenleri arasında dini etkenler gösterilir. Elbette hayırseverlik çalışmalarının insanlar arasında birçok sebebi vardır. Fakat hayırseverlik çalışmalarının nedenleri arasında dini etkenler çoğunlukla ilk sıralarda yer almaktadır.

Bu çalışmanın konusu kurumsal hayırseverlik faaliyetlerinde dini ve dini olmayan saikler üzerine Aksaray ilinde çalışma yapan kurumlar üzerine özel nitel bir çalışmadır. Aksaray ilinde hayırseverlik çalışması yapan kurumlar içerisinde hayırseverlik çalışmalarında insanların yardım etme nedenlerinin neler olduğu ile birlikte dini etkenlerin olup olmadığı konusu çalışma konusu olmuştur. Sosyal yardım çalışması yapan kurumlardan ve STK'lardan elde edilen verilerin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Hayırseverlik faaliyetlerinde önemli bir konuma sahip olan gönüllü ve resmi yardım kuruluşlarının hizmet alanları ve çalışma faaliyetleri büyük bir öneme sahiptir. Toplum içerisinde yoksulluk ile mücadelede hedeflere ulaşılabilmesi için planlı, programlı ve kurumsal hareket etmek gerekir. Elbette her yardım kurumunun misyonu, vizyonu ve hedefleri aynı olmayacaktır. Fakat kurumları çalışmaya götüren bir takım etken ve saikler mutlaka olacaktır.

Bu çalışma da Aksaray ilinde faaliyet gösteren devletin resmi kurumları ile diğer STK'ların gönüllü yardım kuruluşlarının çalışma faaliyetlerindeki sebepleri ele alınacaktır. Aksaray'da resmi ve resmi olmayan hayırsever kurumların çalışmalarının, nicelik ve nitelik düzeylerine dair bir araştırma yapılması, bu çalışmaların din eksenli olup olmadığı da karşılaştırması yapılarak değerlendirilecektir. Yerel düzeyde; yardımlaşma, hayırseverlik, yoksulluk etkenleri ve şehrin demografik durumu farklı olabilir. Bu açıdan çalışmanın Aksaray iline mahsus bir çalışma olması açısından önem arz edeceğini düşünüyoruz.

1.3. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın temel problemi, “ Aksaray ilinde faaliyet gösteren kurumsal yardım kuruluşlarının hayırseverlik faaliyetlerinde dini ve dini olmayan saiklerin etkisi nedir ve bu saikler, kurumların bağış toplama ve yardım dağıtım stratejilerini nasıl şekillendirmektedir?” şeklindedir. Bu temel problem ile ilişkili ve araştırılmak istenen olgular ile bağlantılı olacağı düşünülen ve oluşturulan alt problemler ise şöyledir:

1. Çalışma grubuna alınan yardım kuruluşlarının faaliyet alanları nelerdir?
2. Çalışma grubuna alınan yardım kuruluşları ne kadar süredir çalışma yapmaktadır?
3. Kurum çalışanlarının çalışma süresi nedir - ne kadardır?
4. Hayırsever kurumlara bağış yapma ve insan gücü desteği nasıldır?
5. Kurum çalışanları hayırsever kurumlara bağış yapma durumlarını nasıl değerlendirmektedir?

6. Kurumlara yapılan bağışlar yeterli midir? Yardım kurumlarının karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
7. Hayırsever kurumların bağış yaptığı yerler ve toplumsal kesimler nelerdir?
8. Aksaray ilinde bulunan hayırsever kurumlarının çalışmaları ve sahadaki faaliyetleri nasıldır?
9. Hayırseverlik çalışmalarının ve bağış durumlarının dini inançla ilişkisi var mıdır?
10. İnanç ve mezhep farklılıklarının yapılan yardımlara etkisi var mıdır?
11. Hayırsever kurumların yardım faaliyetlerinde ortak hareket etmeleri mümkün müdür?

1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Hayırseverlik faaliyetlerini kurumsal anlamda ele aldığımız zaman ulusal düzeyde ve uluslararası anlamda yardım çalışmaları yapan birçok kurum vardır. Kurumların çokluğu kadar asıl amaçları yoksullukla mücadele olmasına karşın çalışma yöntemleri ve yaptıkları faaliyetler de farklı olacaktır. Fakat çalışmamızın ana gayesi Aksaray iline mahsus olmasıdır. Buradaki amaç hayırsever kurumların yerel düzeyde çalışmalarını incelemek, bağış, yoksulluk ve hayırseverlik olgusuna bakışlarını ortaya koymak olacaktır.

Bu anlamda yerel düzeyde faaliyet gösteren resmi ve resmi olmayan altı tane yardım kuruluşu, hayırseverlik faaliyetlerinde dini ve dini olmayan saikler açısından incelenecektir. Ayrıca bu kuruluşlar Aksaray ilinde ileri düzeyde çalışma yapan, çalışmalarıyla ön plana çıkan kurumlardır.

2. KAVRAMSAL / KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Hayırseverlik Kavramı ve Tanımı

İnsanlık tarihi kadar eski olan hayırseverlik kavramı, tarihi seyir içerisinde farklı kavramlar ile eşleşerek ya da farklı sözcükler ile özdeş anlamlar çağrıştırarak varlığını her zaman ispat etmiştir. Yardım, bağış, iyilik, sadaka gibi kavramlar hayırseverliği destekleyen kavramlardır. Toplumsal hayat içerisinde hizmet sektörü alanında yoksullukla mücadelenin yapıldığı üçüncü sektör içinde yer alan hayırseverlik (Açıkgöz, 2010, s. 45), sivil toplumun vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Hayırseverlik kavramı Yunanca da ‘philen’ (sevgi) ve ‘anthropos’ (insan) kavramlarının birleşiminden oluşan insan sevgisi anlamına gelmektedir. (Raiborn ve arkadaşları, 2003, s. 47). Bu tanım bizlere eski çağlarda, insan fitratında var olan sevgi duygusunun hayırseverliğin temel bir duygu hareketi olduğunu göstermektedir.

Hayırseverlik kavramının İngilizcede ki karşılığı filantropi (philanthropy) terimidir. Filantropi birey ve kurumların içinde bulundukları toplumda refah seviyesini yükseltmek amacıyla sivil toplum aracılığıyla ve plan içerisinde yapılan bağışlar anlamına gelmektedir (Bikmen & Meydanoğlu, 2006, s. 8). Burada yapılan tanımdan yola çıkarak anlıyoruz ki hayırseverlik, toplum içerisinde sorumluluk duygusundan hareketle ve gelir eşitliğini sağlamak adına yapılan eylemler olarak ifade edilmektedir.

Türk Dil Kurumu tarafından yapılan hayırseverlik tanımı ise hayırsever olma durumu, iyilikseverlik ve yardımseverlik olarak açıklanmaktadır (TDK, 2024). Yapılan bu tanıma göre hayırseverlik iki farklı şekilde ifade ediliyor. Birincisi yoksullara, yardıma muhtaç olanlara iyilik ve yardım etmesini seven, yardımsever ve hayırperver olan kişi. İkincisi halkın yararı için okul, çeşme, hastane vb. yaptırımlar.

Payton ve Moody hayırseverlik kavramının tek bir anlama gelmeyeceğini, içerisinde birden fazla anlama gelen sözcükler barındırdığını ifade etmişlerdir. Hayırseverliğin içerisinde gönüllü bağış, gönüllü hizmet ve gönüllü birlikler şeklinde üçlü bir birlikteliğin olduğunu belirtir (Payton & Moody, 2008, s. 6). Yapılan bu tanımdan yola çıkarak Payton ve Moody’ye göre hayırseverlik sadece bir finansal destek değil, aynı zamanda gönüllü bağış ve hizmet faaliyetlerine etkin katılıma dayalı bir sosyal eylem olarak ifade edebiliriz.

Hayırseverlik kavramına yapılan bir başka tanım ise Odendahl tarafından yapılan tanımlamadır. Kendisi hayırseverliği elit bir kültür ögesi olarak tanımlıyor ve toplum içerisinde üst sınıf olan zenginlerin, toplumdaki gelir adaletsizliğini iyileştirmek adına kendi

zenginliklerinden vazgeçmesi olarak ifade ediyor (Odendahl, 1990, s. 28). Bu tanım ise bizlere hayırseverliğin refah seviyesini yükselten bir etken olduğunu gösteriyor. Hayırseverliğin manevi yönüne de dikkat çekilir. Warmgloweffect (ısıyan parlaklık etkisi) kavramı, bireylerin yardım ederek ve bağışlarda bulunarak kendilerini ruhen iyi hissetmeleri ve huzur bulmaları anlamına gelir (Galle, 2009, s. 1213).

Hayırseverlik, günümüz dünyasında daha çok yardım çalışması yapan, kâr amacı olmayan vakıf, dernek ve diğer sivil toplum kuruluşları (STK) üzerinden yapılmaktadır. Buradaki amaç yardım çalışması yapan kurumların ve işletmelerin saha içerisinde tespit ettikleri ihtiyaçların yerinde ve zamanında ihtiyacı olan yerlere ulaşılmasını sağlamaktır. Bu durum ise bizlere hayırseverliğin işletmelere yapılan yardım anlamına geldiğini göstermektedir (Eroğlu, 2021, s. 8). İşletmelerin, yardımları toplumda ihtiyaç gördükleri sosyal hizmet alanlarında kullanmaları, hayırseverliğin ortak faydanın desteklenmesi için yapılan gönüllü bağış anlamına geldiğini gösterir (Balıkçioğlu & Karacaoğlu, 2007, s. 124).

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere hayırseverlik, insanın isteyerek sevgiyle, sorumluluk duygusu içerisinde yaptığı bir eylem hareketidir. Toplumda son zamanlarda daha da çok artan gelir adaletsizliği ve sosyal eşitsizliği biraz da olsa azaltmak için gönüllü olarak iyi olan eylemlere aktif katılım sağlaması ve toplumun refah seviyesini yükseltmesi için maddi (parasal) ve ayni (giyim, gıda vb.) yardımlar da gayret göstermesi anlamına gelmektedir.

2.1.1. Bireysel Hayırseverlik

Hayırseverlik çeşitlerinden bir tanesi bireysel hayırseverliktir. Bu tür hayırseverlik, genel olarak bireylerin kendi özelinde yaptıkları hayır, iyilik ve yardım çalışmalarını kapsar. Bireylerin aile yakınlarına, komşulara ya da tanımadıkları bireylere veya hayır çalışması yapan kurumlara yaptıkları her türlü yardım, destek, iyilik bireysel hayırseverlik olarak söylenebilir (Sarıyer, 2011, s. 259). Dünya genelinde bireysel hayırseverlik ile ilgili araştırma ve çalışmalara bakıldığında, yardım çalışmalarının büyük bir çoğunluğunu bireysel hayırsever kişilerin yaptığı yardımlar oluşturmaktadır. Ülkemizde yapılan bir araştırmada 452 vakfın incelendiği bir çalışmada yardım gelirlerinin %75'i bireysel, %17 şirketler, %2 hizmetler, %1 devlet, %1 yurt dışı olarak belirlenmiştir (Çarkoğlu, 2005, s. 146).

Bireysel olarak yapılan yardımların büyük bir kısmı, yardım çalışması organize eden kurumlara yapılmaktadır. Bu durumun en belirgin özelliklerinden bir tanesi de kurumların bireysel yardımları toplamak ve bağışçı sayısını çoğaltmak için bağışçı organizasyonları

düzenlemesidir (Sarıyer, 2011, s. 259). Dolayısıyla yardımlar kurumlar üzerinden yapılmaktadır. Bu durumun en önemli sebebi ise bireylerin, yardımların kurumlar aracılığı ile daha rahat bir şekilde ulaşılabileceğine inanmalarıdır.

Toplum içerisinde bireylerin hayırseverlik çalışması yapmasına neden olan sebepler vardır. Bu sebepler arasında ilk olarak psikolojik nedenler sayılabilir. Bireylerin psikolojik anlamda rahatlama, mutlu olma, paylaşma, iyilik yapma ya da bireysel anlamda suçluluk duygusunu bastırma gibi davranışlar nedeniyle hayır işleme ve iyilik yapma ihtiyacı oluşur. Örneğin, toplumda yaygın olan kermes faaliyetlerinde satılmak üzere tüketim malzemeleri bağışında bulunan bireyler, grup içi dayanışma duygularından hareketle bu iyiliği yaparlar. Fakat bu davranışın daha özelde belki de psikolojik rahatlama sağlama etkisinden dolayı yapmakta ve bu tarz organizasyonlar için daha fazla katılım sağlamasına neden olmaktadır (Macit, 2010, s. 185). Bireyleri hayırseverliğe yönlendiren nedenler arasında ikinci olarak dini inanç/görevler sayılabilir. Amerika, Hollanda, Kanada gibi ülkelerde yapılan birçok araştırmalarda bağış yapma davranışı ile din arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür (Arslan, 2015, s. 15). Hristiyanlıkta kiliseye yapılan yardımlar, İslam inancında zekât ve sadaka gibi ibadetler, pagan dini inanışlarında eşyanın başkasına verilmesi gibi dini inançların etkisini ortaya koymaktadır.

Bireylerin hayır yapma nedenlerinden bir diğeri de, o toplumun kültürel birikimi olan gelenek ve göreneklerdir. Her toplum kendi bünyesinde doğru olarak saydığı değerleri yaşatmak ister. Bireyler aile büyüklerinden öğrendikleri değerleri yaşamak, kendilerinden sonra gelenlerde de yaşatılmasını isterler. Bizlere en yakın örnek olacak bu anlamda gelenek ve görenekler ile ilgili hayırseverlik çalışmaları Osmanlıda şehir meydanlarına yapılan sadaka taşlarıdır. Dik bir sütun olarak taştan yapılan, üstü oyulmuş yan taraftan bir elin sığabileceği şekilde yapılan alan ve veren kişileri birbirinden habersiz yapan bu “Sadaka Taşı” hayırseverlik davranışı ile gelenek ve görenek içerisinde oluşmuş bir durumdur (Kiraz, 2007, s. 14). Toplum içerisinde komşuların birbirlerine yemek göndermeleri, küçük çocuklara harçlık verilmesi, ihtiyaç sahibi kimselerin gözetilmesi bu durumlar içerisinde değerlendirilebilir.

Bireysel hayırseverlik faaliyetlerine etki eden nedenler yukarıda sayıldığı gibi sınırlı değildir. Farklı toplumalarda, farklı inanç ve yaşantılarda hayırseverliğe yön veren başka etkenlerde olabilir. Örneğin; Amerika, Hollanda, Kanada ve İngiltere gibi ülkelerde yapılan araştırmalarda bireysel hayırseverlik faaliyetlerine yön veren etkenler 8 başlık altında toplanmıştır (Arslan, 2015, s. 15). Bu başlıklar; ihtiyaç bilinci, talep, fayda ve maiyet, özgecilik, itibar, psikolojik fayda, değerler, etkinlik olarak sayılmıştır. Elbette daha önce de belirttiğimiz

gibi farklı toplumlarda farklı etkenler ortaya çıkmaya devam edecektir. Biz burada bireysel hayırseverlik faaliyetlerinde bireylerin hayır, yardım, bağış, iyilik gibi çalışmalarda bulunmasının sıradan bir durum olmadığını, belirli etkenler neticesinde ortaya çıktığını görmüş oluyoruz.

2.1.2. Stratejik Hayırseverlik

Evrensel olarak içerisinde insani, vicdani ve iyilik duyguları barındıran hayırseverlik, modern dünya da dönüşen, yenilenen alanlardan bir tanesi olmuştur. Geleneksel hayırseverlik, sanayi toplumlarında stratejik bir yaklaşım ve daha akılcı bir bakış açısıyla yerini stratejik hayırseverliğe taşımıştır. Kendi içerisinde taşıdığı temel özellikler olan insani, vicdani duygulardan ayrılarak işletmelerin ve çıkar gruplarının bir pazarlama aracı haline gelmiştir. Stratejik hayırseverlik 20. Yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra Amerika ve batı toplumlarında işletmelerin konumuna dikkat çekmek, işletmeler üzerinden sosyal sorumluluğu desteklemek için bir yönetim ve pazarlama unsuru olarak ortaya çıkmıştır (Balıkçioğlu & Karacaoğlu, 2007, s. 122).

Stratejik yaklaşım, hedeflerin gerçekleştirilmesi için yapılan detaylı plan ve izlenen yoldur. Hayırseverlik faaliyetlerinin işlevsel fonksiyonunu artırmak ve sonuç odaklı eylemlerde bulunabilmek için stratejinin kullanılması gerekli olmuştur. Stratejik hayırseverlik, işletmelerin kurduğu bir vakıf ya da işletmelerin yönlendirdiği özel kurumlara yapılan gönüllü bağış organizasyonlarıdır (Eroğlu & Aytaç, 2020a, s. 216). İşletmelerin hem ulusal hem de uluslararası alanda yetkinliğini, kurumsal yapısını ispatlaması ve kâr toplama güdüsü ile hareket etmesi hayırseverlik alanında alternatif yeni bakış açıları geliştirmiştir. İşletmelere ait vakıflar, STK'lar ve çalışanlara yönelik yardım kuruluşları işletmeler tarafından desteklenmektedir.

İş dünyası, belirlemiş olduğu stratejik iş hedeflerine ulaşmak için toplumsal sorunların katkısının farkındadır (Marx, 1999, s. 185). Sosyal sorumluluk alanlarına işletmeler tarafından maddi ve manevi destek verilmesi, bu destekler sayesinde geri dönüt olarak işletmelerin siyasi itibar ve ekonomik anlamda büyümesi stratejik hayırseverliği daha belirgin olarak ortaya çıkarmıştır.

Hayırseverlik, maddi ve manevi olarak karşılıksız iyilik yapmayı amaçlar. İyiliği yapanlar katkı ve çıkar beklentisi içerisinde olmazlar. Stratejik hayırseverlik de bu durum farklıdır. Stratejik hayırseverliğin kendi doğasında işletmelerin stratejik hedefleri ve ekonomi planları ilk sıralarda yer alır. Dolayısıyla hayırseverlik üzerinden bir beklenti ve çıkar söz

konusu olduğundan, hayırseverliğin kendi öz anlamının dışına çıkarak saf doğasından arınmakta (Eroğlu & Aytaç, 2020a, s. 216) yeni bir anlam ve farklı özellikler ile hayırseverlik farklı bir boyuta taşınmaktadır.

Stratejik hayırseverlik temel özellikleri ile diğer hayırseverlik çeşitlerinden ayrılır. Uzun dönemli hedefler, sonuç odaklı çözümler, toplumsal sorunların temel nedenlerini belirlemek, sosyal, kültürel, eğitsel sorunlarla baş edebilme, sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri ile kurumsal düzeyde çalışmak ve yapılan tüm faaliyetlerin şeffaf bir şekilde hesap verilebilirliğinin olması stratejik hayırseverliğin işletmeler tarafından tercih sebebi olmasına neden olmuştur. Çünkü stratejik hayırseverlik planlıdır ve sistematiktir. Kurumların politikalarına bağlıdır. Uzun vadeli sorunların çözümlerine yöneliktir. İşletmeler tarafından bağışçıların aktif katılımı sağlanarak hareket ortamı oluşturulur. İşletmelerin istediği sosyal değişime katkısı olmaktadır.

Stratejik hayırseverliğin en belirgin örnekleri ülkemizde yüksek sermayeli şirketler tarafından oluşturulan, işletmelere bağlı vakıflardır. Bu vakıflar, üniversiteler, sosyal tesisler, sağlık kurumları, kültür merkezleri, spor tesisleri açarak faaliyet göstermektedir (Eroğlu & Aytaç, 2020a, s. 218). Bu çalışmalar ile vergi ödemelerinde indirimlere gidilmesi, sermaye sahiplerine ve işletmelere güvenin artması en önemlisi de bu sebeplerin sermayeyi artırması stratejik hayırseverliğin katkısıdır. Bir başka örneği ise tekstil sektöründe faaliyet gösteren büyük kuruluşların okulların açılması ile ya da kış mevsimlerinde özellikle güneydoğu ve doğu Anadolu bölgelerinde okullara kıyafet yardımlarının yapılması eğitim camiasındaki hayırseverlik faaliyetini göstermektedir.

Mobil telekomünikasyon şirketleri tarafından bağış ve yardımlarda SMS yoluyla yapılan bağışlardan belirli oranlarda işletmeye pay ayrılmaktadır. Bu durum hayırseverlik faaliyeti üzerinden işletmeye çıkar sağlamaktadır. Bu tür hayırseverlik faaliyetlerinde bulunan sermaye sahiplerinin özellikle Avrupa devlet yönetimlerinde hükümetler tarafından ödüllendirilmesi ve teşvik edilmesi stratejik hayırseverliğin sürdürülebilirliğini artırmaktadır (Eroğlu, 2021, s. 12).

2.1.3. Geleneksel Hayırseverlik

Hayırseverlik eylemi tarih boyunca farklı toplumlarda farklı şekillerde kendini göstermiştir. Genel olarak verme eyleminin somut ifadesi olan hayırseverlik, sorumluluk duygusu ile ortaya çıkar. Sosyal yardımlaşmanın bireyler, aileler, devletler ve çeşitli cemiyetler arasında paylaşılması toplumsal sorumluluk anlayışının her zaman var olduğunu ortaya koymuştur (Singer, 2012, s. 15). Bu durum ise bizlere hayırseverliğin içinde bulunduğu

toplumların yapısı ve kültürü hakkında bilgi verir. Toplamların sosyal yardım anlayışı ve hayırseverliğe yükledikleri anlam geleneksel hayırseverliğin özünü ortaya koyar.

Tarih boyunca toplumların hayırseverliğe karşı bireysel ilgisi ve buna ilave olarak dini, vicdani saiklerle yapıyor olması geleneksel hayırseverliğin bir hayırseverlik kültürü olduğunu gösterir (Eroğlu, 2021, s. 11). Geleneksel hayırseverlik, kendi içinde içerisinde bulunduğu toplumun kültürel kodlarını taşır. Toplamların kültürünün oluşumunda gelenek ve göreneklerin ve dini saiklerin önemli katkısı vardır. Dolayısıyla geleneksel hayırseverlik, gelenek ve göreneklerin din ile etkileşimi sonucu ortaya çıkar (Singer, 2012, ss. 17-18). Özellikle Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam dinlerinde bağış yapmanın ve yardım eyleminde bulunmanın hem ilahi kurallar neticesinde teşvik edilmesi hem de sevap kazanma adına gönüllü eylem olması hayırseverliğin dini saikler ile süregelen bir eylem hareketi olduğunu ortaya koyar.

Özellikle Müslüman toplumlarda zekât ve sadakalar ile vakıf kültürünün oluşması geleneksel hayırseverliğin somut ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Hristiyan toplumlarda kiliselere yapılan bağışlar, Yahudilikte Tevrat'ta belirtilen tsedakaya (sadaka) önem verilmesi hayırseverliğin farklı din ve toplumlarda gelenek haline geldiğini gösterir. Fakat 21. Yüzyılda değışen toplumsal yapılar, hayırseverliğin yapısında değışiklikler meydana getirmiştir. Hayırseverlik, geleneksel formattan çıkıp internet ve teknoloji çağında zamana ve değışen şartlara cevap verebilecek boyuta ulaşmıştır. Bunun en belirgin özelliklerinden birisi de stratejik hayırseverlik olmuştur.

2.2. Kurumsal Hayırseverlik

Hayırseverlik faaliyetleri yeni yüzyılda geleneksel yöntemlerinden ayrıarak farklı bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Özellikle ülkemizde yardım faaliyetleri ve yoksullukla mücadele Resmi Kurumlar, Uluslararası Kuruluşlar ve STK'lar tarafından yapılmaktadır (Bocutoğlu, 2003, s. 223). Bütün bu kurumlar kendi yasal dayanakları çerçevesinde hayırseverliğin gelişmesine ve yoksullukla mücadeleye katkı sağlamaktadır. Hayırseverlik faaliyetlerinin ve insani yardımların kurumlara devredilmesi hayırseverlikte kurumsal yapının önemini ortaya çıkarmıştır.

Kurumların özellikle STK'ların sosyal yardım ve hayırseverlik çalışmalarını yapması, yasal zorunluluk değildir. Tamamen doğal şekilde gelişen, gönüllülük esasına dayalı ve sosyal meseleleri kendi yapıları ile birleştiren bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumların örgütsel yapılarını sosyal yardım alanlarında kullanması hayırseverlik faaliyetlerinin hızlı, planlı ve sonuç odaklı olmasına katkı sağlamaktadır. Kurumların

sorumluluk üstlenmesi ve toplumun çıkarları için çalışmalar yapması dikkatle incelenmesi gereken yeni bir alan oluşturmaktadır.

Bu çalışmamızda hayırseverliğin kurumsal boyutu ile birlikte kurumsal çalışmalar yapan resmi kurumlar, uluslararası kuruluşlar ve STK'ların hayırseverlik çalışmalarına olan katkılarını çok fazla ayrıntıya girmeden ele almaya çalışacağız.

2.2.1. Hayırseverlikte Kurumsal Yapı

Toplumsal alanda bir iş ve eylemin nitelikli olması ve başarıyla sonuçlanması için plan, program ve yönetim organizasyonlarının bir arada olması gerekir. Bu durum ise toplum içerisinde toplumsal ögelerin kendi işlevselliğiyle ilgilenen kurumlarla iş birliği yapmayı gerektirir. Bu işbirliği ise kurumsal yapıyı ortaya çıkarır. Değişik birim ve fonksiyonları ile bir kurumun niteliklerine tam anlamıyla sahip olan anlamına gelen (TDK, 2024) kurumsal kavramı hayırseverlik faaliyetlerinin niteliğini ve niceliğini artırmaktadır.

21. yüzyılda hayırseverlik faaliyetlerinin geçmiş dönemlerdekilere farklı olarak yeni bir boyuta geçtiği görülmektedir. Modern dönemde kurumsal hayırseverlik faaliyetlerinin sosyal bir politika olarak değerlendirilmesi için hakkaniyetli olmasının yanı sıra kurumsal boyut, düzen ve standartların da oluşması gerekmektedir (Mutlu, 2019, s. 39). Kurumsal faaliyet gösteren büyük örgütlenmeler geçmiş dönemlerden günümüze kadar insani yardımların ve hayırseverlik faaliyetlerinin vakıflar, loncalar, STK'lar, dernekler gibi kurumsal yapılar ile birlikte yapıldığını, hayırseverliğin modern dünyada nitelikli, hızlı ve sonuç odaklı olmasını sağlamaktadır.

Kurumsal hayırseverlik işletmelerle ilişkisi olmayan, sosyal bir beklenti içerisinde olmadan, getirileri hesap edilmeden işletme kaynaklarının sosyal yardım ve hizmetlere gönüllü tahsisine ilişkin bir sorumluluktur (Ricks Jr, 2005, s. 122). Bu durum ise hayırseverlik faaliyetlerinin gönüllülük esasına dayalı olarak yapıldığını göstermektedir. Bireylerin kurumsal yapılara güvenmesi, inanması ve o kuruma ya da kurumlara karşı aidiyet oluşturmaları kurumsal hayırseverliğin büyümesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır.

Modern dönemde hayırseverliği sadece bireysel yardım eylemi olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Bilgi ve teknoloji çağında yapılan her eylemin niteliği ve özgünlüğü artmıştır. Yapılan hayırseverlik faaliyetlerinin yüksek kalitede olması ve sonuca ulaşması için maddi imkânları yüksek olan zengin insanların kurumsal hayırseverliğe katkıda bulunması bu yapıyı ön plana çıkarmıştır. Bireylerin yapacakları yardımları kendi çaba ve gayretleri ile uğraşmasından ziyade kurumsal yapılara devretmesi, hayırseverliğin nitelikli ve özgün

olmasına katkı sağlar. İnsani yardımların ve hayırseverlik faaliyetlerinin büyük oranda ve bir kanalda toplanması kurumsallaşmayı önemli hale getirmektedir (Ostrower, 1995, s. 8). Bununla birlikte kurumsallaşma toplum içerisinde ihtiyaç sahipleri arasında gelir dağılımının adaletli bir şekilde olmasına katkı sağlamaktadır (Dilik, 1988, s. 55). İslam dininde bir ibadet çeşidi olan zekât ibadetinin de ilk zamanlarda zekât memurları tarafından toplanması ve devlet tarafından dağıtımının yapılmasını kurumsal olarak çalışmanın bir örneğidir.

Hayırseverlikte kurumsal yapının en belirgin örneklerinden birisi de kâr amacı gütmeyen, sorumluluk anlayışı içerisinde şirket işletmelerinin kurmuş oldukları vakıflardır. Yardım ve bağış çalışmalarının işletmelere, iş dünyasında ve toplum nezdinde mutlaka getirisi olmaktadır. Fakat sorumluluk anlayışı ve destek olma düşüncesi bu vakıfların çalışma yapmalarını öncelemektedir. İşletmeler sahip oldukları maddi güç ve sermaye yönetimindeki tecrübeleri sayesinde şirket vakıfları aracılığı ile hayırseverlik çalışmalarına katkı sunmaktadırlar. Özellikle zengin bireyler hayırseverlik çalışmalarını bu vakıflar sayesinde kurumsal olarak yapmaktadırlar. Zenginler gerek aile vakıfları, şirket vakıfları ve özel vakıflar şeklinde örgütlenmeleri ve gerekse diğer yardım kuruluşları ile olan ilişkileri ve onlara verdikleri destekleriyle hayırseverliğin kurumsallaşmasına katkı sunmaktadırlar (Eroğlu & Aytaç, 2020a, s. 217).

Vakıfların tarihsel geçmişindeki en iyi örnekleri Selçuklular ve Osmanlı döneminde ki devlet ve halk tarafından desteklenen vakıflardır. Vakıflar toplum içerisinde eğitim, sağlık, kültürel gibi ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir aktördür. Dini, hukuki ve sosyal bir kurum olan vakıflar, insanlık tarihinde kurumsallaşma özelliği gösteren ve bu alanda en önemli yardımlaşma ve hayırseverlik örneklerini sergileyen hayırseverliğin kurumsal yapısına bir örnektir (Mutlu, 2019, s. 47). Günümüzde misyonunu devam ettiren resmi ve özel vakıflar bilhassa insani yardım ve hayırseverlik çalışmalarının belirli amaçlar içerisinde planlı, hesap verilebilirlik ve sonuç odaklı olması için ülkemizde ve dünya da öncülük ediyorlar.

2.2.2. Vakıflar

Vakıf kelimesi sözlükte durmak, durdurmak, alıkoymak anlamlarına gelirken, terim anlamı olarak ise bir malı maliki tarafından dini, içtimai ve hayri bir gayeye ebediyen tahsisi şeklinde tanımlanan hayır müessesesidir (Günay, 2012, s. 475). Kişiye ait olan bir mülkiyetin belirli amaçlar için hayır işleri yapan kurumlara devredilmesidir. Vakıf kurumu aynı şekilde Türk Medeni Kanun'nun 903 sayılı kanununda başlı başına varoluşunu elinde bulundurmak üzere bir malın belirli bir amaca tahsisidir şeklinde tanımlanır (Saydam & Ekici, 1998, s. 3). Medeni kanununda belirtilen vakıf kavramı özünde hukuki bir anlaşma ve hukuki bir nitelik

taşıması ile birlikte vakfedildikten sonra da özel mülkiyet taşımaktadır. Maddi değer taşıyan eşyaların veya menkullerin belirli bir maddi değere sahip olması hakkının ortadan kalkması durumudur.

Vakıfların ortaya çıkışı her ne kadar İslam dini ile birlikte olduğu söylene de İslamiyet öncesi izlerini görmek mümkündür. 7. Yüzyılda ortaya çıkan İslamiyet öncesi var olan ve günümüzde toplumun bir parçası olan insancıl girişimlere ait bir sınıflandırmadır (Singer, 2004, s. 17). İlk çağlardan günümüze kadar insanlık tarihinde toplumların, kendi toplum yapıları içerisinde, sosyal güvenlik, sosyal dayanışma, sosyal yardım ihtiyaçlarını giderecek müesseseler oluşturdukları bir gerçektir. Çünkü insan toplum olarak yaşama, yardımlaşma fitratı içerisinde yaratılmıştır. İnsanın yaşadığı bütün toplumlarda dayanışma ve yardımlaşma farklı şekillerde de olsa hep var olmuştur. Bu değerlerin yaşatılması toplumun canlı bir organizma gibi devam etmesini sağlayacaktır. Nitekim bahsedilen değerlerin toplum ile bütünleşmesini anlamlandıran Ertem, bu konuda şöyle belirtmiştir.

Çünkü birey sosyal dayanışmaya, sosyal yardımlaşma ve güvenliğe ihtiyaç duyacak fitrattadır. Bu nedenle hiç bir kişi veya toplum, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı bertaraf edemez. En somut ve dar anlamda telakki edildiği şekilde “Sakla samanı, gelir zamanı” atasözünde en basit ifadesini bulan sosyal güvenlik uygulaması, bireyi, dolayısıyla toplumu korumayı amaçlayan bir sistemdir (Ertem, 2011, s. 26).

Türkler İslam Dinini kabul ettikten sonra sosyal hayatlarında vakıf kurumu, yeni bir boyut kazanmış, sosyal hayatın içerisine iyice yerleşmiş, toplumsal hayatın içerisinde ulaşmadığı yer kalmamıştır. Selçuklular ve Osmanlılar zamanlarında adeta kurumsallığın zirvesine yerleşmiş vakıf kurumunun, yapılacak hizmetlerin doğrudan ya da dolaylı olarak yapıldığını gösterir. İslam dini ile birlikte Türklerin örf ve adetleri vakıf kurumlarına yeni bir boyut kazandırmış hayatın merkezine almıştır.

Vakıfların toplum içerisinde sosyal bir misyon ve politikaları vardır. Devletin toplum yararına uyguladığı eğitim, sağlık, kültürel, bayındırlık ve yerel hizmetler gibi birçok alanda planladığı ve gerçekleştirdiği sosyal politikaları olur. Vakıflar, gelir dağılımlarının zengin fakir arasında dağılımını sağlayan, zenginlerden ihtiyaç sahiplerine karşı bir köprü görevi olan ve vakfedenlerin vakfettiklerini ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasını sağlayan önemli kurumlardır. Nitekim vakıflar genel müdürlüğü vakıfların, vakfedenlerin iradeleri doğrultusunda, günümüz şartlarına uygun olarak yaşatmak, geliştirmek ve gelecek nesillere aktarmak olarak bir misyon görevi üstlendiğini belirtir (VGM, 2024).

Bir toplumun ekonomik ve kültürel anlamda kalkınması, bayındırlık ve iskan faaliyetlerinde ileri seviyelerde olması, imaretlerde gelişmesinde vakıfların katkısı görmezden gelinemez. Vakıfların üstlendiği bu görevler hem devletin gelişmesine hem de toplumun olgunlaşmasına katkı sağlar. Özellikle Osmanlı döneminde, her dezavantajlı gruplar için veya her ihtiyaç alanı için hayatı kuşatacak şekilde (Çam, 2022, s. 34) vakıflar oluşturulmuş, adeta toplum içerisinde ihtiyaç alanlarında bir boşluk bırakılmamıştır. Hayırseverlik ve yardım faaliyetlerinde de yine olması gereken görevi üstlenmiş yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında en iyi örnekleri ortaya koymuştur. Örneğin avarız vakıfları olarak tanımlanan vakıflar, şehirde ihtiyaç sahipleri için barınma, iye, tedavi gibi sosyal ihtiyaçların karşılanmasında etkin rol almışlardır. Yine hayri vakıflar olarak tanımlanan vakıflar ise şehirde dini, sosyal, kültürel amaçlar için kurulan ve medreseler, mescitler, sebiller, su yolları, hanlar ve mezarlıklar (Teber, 2002, s. 203) inşa eden sosyal amaçlı kurulan vakıflardır.

Vakıf kurumları geçmişten günümüze kadar sosyal hayat ve iktisadi hayat içerisinde etkisel gücü olan büyük bir paya sahiptir. Dini, hukuki bir nitelik taşıyan kurumlardır. Özellikle Türk toplumlarında hayırseverliğin ve yardımlaşmanın en güzel örneklerini vakıflar ortaya koymuşlardır. Vakıfların toplumun her kesiminde varlığını göstermesi, idari, iktisadi, dini ve içtimai alanlarda yapılan hizmetlerin olması hayırseverliğin vakıflar eliyle ne kadar geniş bir alana yayıldığını göstermektedir (Alaca, 2021, s. 134). Vakıflar ve diğer sosyal kurumlar aracılığıyla hayırseverliğin yapılması ve yaygınlaştırılması, geçmişten günümüze kadar yoksulluk ile mücadele diri tutulmuştur. En azından ihtiyaç sahipleri ortaya çıktığında nasıl mücadele edilmesi gerektiği ya da eksiklerin nasıl giderileceği konusunda vakıf tecrübesinin varlığı her zaman hissedilmiştir. Vakıf kurumu, toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması, dayanışmanın yaygınlaşması adına toplumları dinamik bir şekilde tutan toplumsal ögeler içerisinde vazgeçilmez bir unsur olmuştur.

2.2.3. Ahilik

Türk kültürü içerisinde hayırseverlik faaliyetleri, toplumun bir bütün halinde yaşaması için en önemli faaliyet alanlarından birisidir. Hayırseverlik faaliyetlerini gerçekleştiren kurumların varlığına her zaman ihtiyaç duyulmuş ve bu kurumlar varlığını da hissettirmiştir. Bu kurumlardan bir tanesi olan Ahilik Kurumunun tanınması, Türk toplumunda hayırseverlik faaliyetlerinin geçmişten günümüze nasıl aktarıldığını ve devam ettirildiğini gösterecektir. Ahilik kurumu, hayırseverlik faaliyetlerinin toplumun bir parçası olan zanaat ve esnaf grupları tarafından dikkate alındığını, adeta durumdan vazife çıkarmak gibi hayırseverlik ve

yardımlaşmayı kendilerine görev olarak tanımlamaları Türk toplumunun duyarlılığını göstermektedir.

Ahilik teşkilatını tanımlayabilmek için kelimenin kökünü oluşturan ahi kelimesini incelemekte fayda olacaktır. Ahi kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir ve kardeş, kardeşim anlamlarına gelir. Başka bir taraftan ise eski Türkçe eserlerde yer alan cömert, eli açık, ali cenap gibi anlamlara gelen akı kelimesindeki k harfinin zamanla yumuşayarak ahi şeklini almasını savunan görüşlerde vardır (Özerkmen, 2004, s. 59). Her iki görüşe göre bakıldığı zaman ahilik kelimesini ifade edecek, içerisinde bir duygu ve duyarlılık barındıran anlamlar olduğunu görmekteyiz.

Terim anlam olarak ahilik; birbirini ve işini seven-sayan, fakiri fukarayı gözeten, onlara yardım eden ve her türlü ihtiyacını karşılayan, çalışmayı ibadet kabul eden ve ahlaki ilkelere bağlı bir şekilde esnaf ve sanatkârlık yapanların bağlı olduğu teşkilat olarak tanımlanabilir (Elkatmış, 2013, s. 722). Tanımdan da anlaşılacağı üzere toplumsal huzuru sağlayan, dayanışmayı artıran, toplumun uhrevi duygularına da hitap eden bir kurumdur. Ahilik 12. ve 13. Yüzyıllarda Anadolu da kurumsallaşma sürecine girmiştir. Ahi Evran tarafından kurulmuştur. Anadolu halkının refahı, sosyal yardımlaşma ve dayanışması, sosyal güvenliği, birlik ve beraberliğinin sağlanması vb. konulardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuştur (Çağatay, 1989, s. 50). Ahiliğin Anadolu da kurumsallaşmaya başlaması, İslam inancıyla Türk örf ve adetlerinin iç içe girmesine yani karışmasına neden olmuştur. Bu durumdan dolayı ahilik sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik ve dini öğeleri içerisinde barındıran bir kurumdur.

Ahiliğin ortaya çıkmasına neden olan ana unsur eğitim denilebilir. Ahi kurumlarının en önemli özelliklerinden birisi üyelerine bir meslek kazandırmak ve bu meslekler içerisinde ortak davranışlar oluşmasını sağlamaktır. Bununla beraber, ahilik esnaf ve zanaatkârlar için bir meslek grubu olsa da toplumun gelişmesi için bir eğitim kurumu olma özelliği taşır. Öncelikle esnaf ve sanatkârlar arasında, sonra da toplum içerisinde dini, ahlaki, toplum hayatını düzenleyen kuralların öğretilmesi ve yaşatılması amaçlanmıştır. Bu kurumlar içerisinde eğitilmesi ilk sıraya konan çırakların ve yamakların (yardımcı çalışan) okuryazar olmaları için amaçlanırdı. Okuma yazma eğitimi ile birlikte dini, ilmi, edebi bilgiler ile birlikte Kuran'ı Kerim okuma eğitimleri de verilirdi (Demirpolat & Akça, 2004, s. 368). Zira kendini eğitmeyen hiçbir ahi mensubu topluma katkı sunamaz, toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeterliliğe ulaşamaz anlayışı hâkim idi.

Toplum içerisinde faziletli, erdem sahibi, iş ahlakına sahip olan terbiyeli insanlar yetiştirmek, ahilik kurumunun kültürel hayat için koymuş olduğu bir hedeftir. Bununla beraber usta ve teknik elemanlar yetiştirerek toplumun ekonomik ve sanat hayatına katkıda bulunmak, ülke güvenliğine katkı sağlamak için de devlet adına yerel ve milis kuvvetler oluşturmak ahiliğin amaçları arasında gösterilmiştir. Bununla beraber ahilik eğitimini ahlaki eğitim, mesleki eğitim ve askeri eğitim olarak üç grupta sınıflandırılabilir (Demirpolat & Akça, 2004, s. 369).

Ahilik kurumunun en belirgin özelliklerinden birisi toplum için fayda sağlamak olduğundan sosyal girişim olan bir kuruluş olarak değerlendirilebilir. Ahilik kurumu kültürel hayata katkılar sunduğu kadar sosyal hayatın içine de müdahil olmuştur. Bu şekilde tanımlamamızın sebebi ahiliğin finansal açıdan güçlü olması ve toplumda gelir düzeyi düşük insanlar için çalışmalar yapıyor olmasıdır. Ahilikte insanlar yardımlaşma ve dayanışma ruhuna sahiptir. Toplumun bütünlüğünü ve birliğini esas alır. Ahilik, Türk toplumunda sosyal yardımlaşma ve dayanışma, üretici ile tüketici arasında dengeyi sağlama, toplumun refah seviyesinin yükselmesi, ekonomik dengeyi sağlamak gibi amaçları da olan bir kurumdur. Ahiliğin temel felsefesini İslam dini oluşturur. İslam inancında yoksullara yardım etme, dayanışmanın olması, cömertlik ve paylaşma duyguları övülmüştür. Nitekim bu konularda çokça ayetler ve hadislerde bulunmaktadır.

Ahilik teşkilatı, toplum içerisinde devletin ulaşamadığı ve sahip çıkamadığı birey ve gruplara ulaşma, sahip çıkma, ihtiyaçlarını karşılama konusunda öncü olmuştur. Ahilikte sosyal yardımlaşma ve dayanışma, inanç ve gelenek- göreneklerin etkisiyle kardeşlik anlayışını zorunlu hale getirmiştir. Bu bakımdan şöyle denilebilir. Ahinin üç şeyi açık üç şeyi de kapalı olmalıdır. Eli açık olmalıdır, yani cömert olmalıdır. İhtiyaç sahiplerine yardım etmeli onlara destek olmalıdır. İkincisi, kapısı açık yani misafirperver olmalıdır. Üçüncüsü ise, sofrası açık olmalıdır. Aç geleni tok göndermelidir. Buna karşın, eli, dili ve beli de kapalı olmalıdır (Durak, 2016, s. 112). Ahilik kurumu da diğer vakıf ve loncalar gibi günümüz sosyal politika anlayışının oluşmasına zemin hazırlamış, bağımsız olan aynı zamanda devletin sosyal yardım anlayışına destek olan nice STK'ların kurulmasına örneklik teşkil etmiştir.

2.2.4. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Yardımlaşma ve hayırseverlik faaliyetlerinin ülkemizde kurumsal anlamda çalışmasını yapan kurumlardan birisi de sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarıdır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıfları devlet tarafından desteklenen ve ayrı bir bütçe ile yönetilen bir kurumdur. Sosyal yardımların devlet eliyle adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak,

yoksullukla mücadele alanında devlet tarafından müdahale edilmesine katkı sağlamak vakfın öncelikli görevleri arasında sayılır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıflarının ne olduğu konusunda, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından şu şekilde açıklanmıştır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıfları, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu hükümlerine istinaden Kanunun amacına uygun faaliyet ve çalışmalar yapmak üzere her il ve ilçede Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulmuştur. Hali hazırda ülke genelinde 1.003 SYD Vakfı vatandaşlarımıza hizmet vermektedir (ASHB, 2025).

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti devletin önemli bir kurumu olan sosyal yardım ve dayanışma vakıfları sosyal yardım programları ile ihtiyaç sahibi vatandaşlara ulaşarak devletin bu alandaki önemli bir görevini yerine getirmektedir.

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfının kuruluş dayanağı, anayasanın ikinci maddesinde belirtilen sosyal bir hukuk devletidir anlayışına dayanmaktadır. Bu doğrultuda ilk oluşum 1986 tarihinde yürürlüğe giren sosyal yardımlaşma teşvik fonu kapsamında kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda 2004 yılında başbakanlığa bağlı genel müdürlük tarafından çalışmalarına devam ederken, son olarak yapılan değişikliklerle 2021 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı ana hizmet birimi olarak sosyal yardım çalışmalarına devam etmektedir.

Türkiye de sosyal yardımların yapılması ve yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması kanunlarda anayasal bir hak olarak belirtilmiş ve kanunlar ile güvence altına alınmıştır. Anayasanın ikinci maddesinde sosyal bir hukuk devleti olduğu ifade edilir. Bu ikinci maddenin esas alınarak anayasanın farklı maddelerinde de devletin sosyal sorumluluğuna dikkat çekilmiştir. Anayasanın 5. Maddesinde "...kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak... İnsanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.", 60. maddesinde "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir." ve 61. maddesinde "Devlet, harp ve vazife şehitlerin dul ve yetimleriyle, malül ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar (Zengin ve arkadaşları, 2012, s. 136). Toplum içerisinde bakıma muhtaç, sosyal hayattan mahrum kalan engelli bireyler, yaşlı kimseler, koruma altına alınması gereken çocuklar vs. devletin gerekli gördüğü bütün sosyal yardımlar kanunlar ile düzenlenir. Türkiye de anayasa da belirtilen ve uygulanan sosyal yardımların bir kısmı maddeler halinde aşağıda belirtilmiştir:

1- 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 2022 Sayılı Kanun

2- İlköğretim Ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı Veya Burslu Öğrenci Okutma Ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin 2684 Sayılı Kanun

3- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu

4- Vakıflar Genel Müdürlüğünün Teşkilat Görevleri Hakkında 227 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

5- 5263 Sayılı Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Kanunu

6- Yeşil kart Uygulaması

7- Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin 5102 Sayılı Kanun

8- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu

9- 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (Zengin ve arkadaşları, 2012, s. 140)

Ülkemiz de devlet tarafından yapılan sosyal yardımlar merkezden çevreye doğru bir anlayış ile yapılmaktadır. Devlet, ülke sınırları içerisinde üçra yerlerdeki ihtiyaç sahiplerine ulaşabilmek için yerel yönetimlerden istifade eder. Yeni yüzyılda sosyal hayat içerisinde gelişen değişiklikler ile ihtiyaçlar alanında da çeşitlilikler olmakta ve değişimler yaşanmaktadır. Devlet, yaşanan çeşitliliklerin farkına varmakta ve sosyal yardım alanındaki yenilikleri insanların istifadesine sunabilmek için merkezi ve yerel yönetimlerin iş birliğiyle sosyal yardımlarını yapmaktadır.

Devletler, sosyal yardım anlayışlarını sosyal politika içerisinde şekillendirmeye çalışır. Sosyal politika ise belirli bir dönemde ülkenin ekonomik ve sosyal imkânlarının maddi ve kültürel yaşam koşullarının değişmesi ve ulusal düzeyde önlemler alınmasını kapsamaktadır (Yılmaz, 2009, s. 25). Sosyal politikayı belirleyen, ülkenin tüm vatandaşlarının eğitim, sağlık, beslenme, iş gücü vb. hayatını devam ettirebilecek imkânlarından istifade etmesini sağlamak ve bunu istemektir. Belirtilen sosyal politika ile toplumda yoksullukla mücadele önemli hale gelir, toplumun refah seviyesi yükseltilmeye amaçlanır. Sosyal politikanın amacı ise toplumda eşitlik ve adalet duygusunu oluşturmak, sosyal dengeyi gözetmek ve ekonomi politikalarına sosyal boyut katmaktır (Bedir, 2013, s. 5). Özellikle ülkemizde sosyal yardımların kanunlarda

genel çerçevesini oluşturan sosyal politikadır. Sosyal politika uygulamaları zamanla ortaya çıkan sosyal sorunların hem devlet hem de vatandaş lehine çözümünde önemli bir araçtır.

Ülkemizde sosyal politika kapsamında belirlenen sosyal yardımlar, zamana ve ihtiyaçlara göre şekillenmekte değişebilir ve yenileri oluşturulabilir düzeyde olmaktadır. Bu durumdan dolayı sosyal yardımların zamana ve ihtiyaçlara cevap verebilmesi kurumsal düzeyde etkin kurumlar aracılığıyla yapılması gerekir. Ülkemizde devletin sosyal yardımların kurumsal kapasitesinin merkezinde Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları ve iş birliği içerisinde olduğu tecrübeli kurumlar vardır. Bu kurumlar aracılığıyla diğer yardımlar şu şekilde örneklendirilebilir: asgari geçim desteği, gıda yardımı, doğum yardımı, giyim yardımı, afet ve acil yardımı, barınma yardımı, geçici konaklama ve yol yardımı, temizlik ve hijyen yardımı, burs ve eğitim yardımı, engelli yardımı, sağlık yardımı, aşevi yardımı, ramazan ayı yardımı gibi yardımlar yer almaktadır (Kızılay, 2025).

Son olarak ülkemizde yoksullukla mücadele etme ve sosyal yardımların yerine ulaştırılması konusunda sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları etkin rol almaktadır. Bu vakıfların çalışma şeklini ise devletin belirlediği sosyal politika belirlemektedir. Kurumsal hayırseverliğin örneklerinden birisi olan sosyal yardımlaşma vakıfları hayırseverlik konusunda önemli bir açığı kapatmakta ve devletin varlığını her yerde hissettirmektedir.

2.2.5. Sivil Toplum Kuruluşları

Ülkemizde kurumsal anlamda hayırseverlik çalışması yapan kuruluşlardan bir tanesi de sivil toplum kuruluşlarıdır. Elbette sivil toplum kuruluşları işlevleri ve kuruluşları açısından farklılık gösterse de tez konumuzun ilgilendiren yerden hayırseverlik açısından ele almaya çalışıp, konu başlığını genel hatları ile açıklamaya çalışacağız. İlk olarak sivil toplum kuruluşlarının temelini oluşturan sivil toplum kavramının tanımına değinecek olursak, farklı zamanlar da farklı tanımların yapıldığını görmekteyiz. Tarihte eski yunan döneminde ortaya çıktığı ve Aristoteles tarafından kullanılan sivil toplum kavramı (societas civilis), devlet (polis) ile birbiri yerine kullanılan terimlerdir. Sivil toplum kavramının Aristoteles deki karşılığı site devleti içerisinde devletin sayesinde ulaşılabilen en yüksek iyilik ve amaç olarak görülür ve devlet sınırları içerisinde yaşayan bütün vatandaşlar olarak ifade edilir (Doğan, 2002, s. 272).

Türk dil kurumu tarafından yapılan sivil toplum tanımlaması ise devlet denetimi altında olmayan kararlarını bağımsız olarak veren ve etkinliklerde bulunan bireyler topluluğu olarak ifade ediliyor (TDK, 2024). Başka bir tanımda sosyal bilimler sözlüğünde aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

“1. Devlet denetimi ve baskısının ulaşamadığı veya belirleyici olamadığı toplumsal etkinlikler. 2. Bireylerin devletten ya da kamu gücünden izin almadan, kovuşturmaya uğrama korkusu taşımadan rahatlıkla ilişki geliştirebildikleri, sosyo-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri toplum. 3. Devletin doğrudan denetimi altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından görece bağımsız olarak, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum veya etkinlikler.” (Demir & Acar, 1992, s. 368)

Çaha tarafından yapılan başka bir sivil toplum tanımı ise şu şekildedir; sivil toplum devletin şekillendirmediği, kendi öncelik ve renkliliğine terk ettiği devlet dışı bir alanı ifade etmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda aktif ve örgütlü siyasal katılım ve politizasyon sürecini ifade etmektedir (Çaha, 1999, s. 105). Yapılan tanımlamalardan anlaşıldığına göre devlet sınırları içerisinde aktif ve örgütsel katılımın olduğu, fakat devletin kuruluşlarında müdahale etmediği grup içerisindeki bireylerin gönüllü ve rızaya dayalı ilişkiler ile bir araya geldiği ve toplum menfaatine dayalı etkinliklerin yapıldığı oluşumlardır diye tarif edebiliriz.

Keza sivil toplum kuruluşları tanımı üzerinde de birçok tanımlama yapılmış, bunlardan birkaç tanesine değinmekte fayda olacaktır. Türk dil kurumu sözlüğünde; toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birlik; sivil toplum örgütü olarak tarif edilir (<https://sozluk.gov.tr/>, 21.01.2025).

Sivil toplum kuruluşu, kavramını tanımlayan ilk resmi çalışma Birleşmiş Milletler tarafından yapılmıştır. 1910 yılında, kendilerini sivil toplum örgütü olarak tanımlayan 132 kuruluş birleşerek sivil toplum örgütü kavramının temellerini attı. Birleşmiş milletler, bir kuruluş sivil toplum kuruluşu olarak kabul edebilmesi için üç şart öne sürer; kâr amacı gütmemek, demokratik karar alma mekanizmasına sahip olmak ve resmi bir niteliğe haiz olmak olarak kabul eder (Seyfi, 2015, s. 11). Yıldırım, sivil toplum kuruluşlarını tanımlamasını Kocacık’tan aktarma yaparak şöyle tarif eder; “Sivil Toplum Kuruluşları: Toplum yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kâr amacı gütmeyen, sorunların çözümüne katkı sağlayarak çoğulculuk ve katılımcılık kültürünü geliştiren, demokratik işleyişe sahip, bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllü bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmeler” olarak tarif eder (Yıldırım, 2003, s. 238).

Yapılan tanımlardan anlıyoruz ki sivil toplum kuruluşları, bağımsız olarak bir araya gelen gönüllü insanların oluşturduğu, toplum sorunlarına karşı duyarlı olan, ortaya koyacağı etkinlikler ile kamuoyunu bilgilendiren, yaptığı çalışmalar içerisinde kâr amacı taşımayan,

karar alabilme mekanizmasına da sahip olan kuruluşlardır. STK'lar, merkezi veya yerel hükümetlerin kontrolü altında olmayan gönüllü kuruluşları ifade eder.

Ülkemizde sivil toplum anlayışı Osmanlı zamanından beri varlığını göstermiştir. Zamanla sivil toplum anlayışı ilerleme kaydetmiş, ihtiyaçlara göre kurumsal yenilikler eklemiş ve bugünkü halini almıştır. Osmanlı devleti, vakıf kurumlarının çokluğu ve vakıfların hayata müdahil olmasıyla vakıf devleti olarak bilinir. Vakıflar, kendi dönemlerinin sivil toplum anlayışı olarak ifade edilebilir. Türk siyasi hayatında bireysel olarak ilk sivil girişim, hak arama talebi, 1847 yılında Osmanlı da vatandaşların bireysel sorunlarını dilekçe ile hükümete iletme olarak gösterilebilir(Özel, 2019, s. 24). Cumhuriyet döneminde ise ilk olarak anayasa da sendikalaşma hakları verildi. Cumhuriyet döneminde işçi sınıfının artmasına bağlı olarak STK'ların sayısında artışlar yaşanmıştır. 1946 yılında İnsan Hakları Derneği kurulmuştur. 1947 yılında ise sendikalara grev yasağı ve azda olsa örgütlenme hakkı verilmiştir (Gönel, 1998, s. 6).

Özellikle çok partili hayata geçiş olduktan sonra dernekleşme ve sivil toplum kuruluşlarında artış yaşandı. Sosyal hayatın etkinliğinin artması, toplumda siyasal katılımın artması bu durumun artış nedenleri arasında gösterilebilir. 1980'lerden sonra kurumsal olarak STK'lar toplumsal hayatta aktif olarak görev almış, 1990'lı yıllarda Türkiye'nin AB'ye üyelik süreçlerinin başlamasıyla birlikte STK'ların sayısında artma olmuş ve STK'lar kendi hakları konusunda daha özgürlükçü bir yapıya kavuştular (Hirai, 2007, s. 103).

Toplumlar, kendilerine özgü yaşamları ile birbirlerinden ayrılırlar. Her toplumun ekonomik ve siyasal yaşamları aynı olmayabilir. STK'lar içinde bulundukları toplumlarda, toplumların ekonomik ve siyasi katılımlarına göre farklı düzeylerde farklı işlevler üstlenirler. STK'lar devlet ile vatandaş arasında aracı konumundadır. Toplumda ortaya çıkan sorunları çözümlmek, mevcut durumu iyileştirmek adına çalışmalar yapar. Gönüllü insan gücünü kullanarak vatandaş lehine kamu baskısı oluşturmak, savunduğu düşünceler ile topluma bilinç kazandırma işlevi yerini getirir. Yıldırım'a göre; "Sivil toplum kuruluşları, eşitliği yaygınlaştırmak, toplumsal sorunları tespit etmek, kaynak mobilizasyonunu temin etmek; insanlığın onurunu yükseltmek, kamu eğitimi, hayırseverlik ve sosyal hizmetleri sağlamak, fakirlere yardım etmek ve örgütlenmeyi teşvik etmek, sosyal mobilizasyonu kolaylaştırmak ve demokratik ilke ve kurumların güçlendirilmesini sağlamak için yoğun bir çaba içerisindeyler."(Yıldırım, 2004, s. 54). Bu yüzden sivil toplum kuruluşlarının işlevleri oldukça fazladır.

Demokratik toplumlarda siyasi katılımın yüksek olması STK'ların o toplumlarda nitelik ve nicelik olarak güçlü olmasını sağlar. STK'lar hayatın her alanında edebiyattan siyasete, ekonomiden sanata kadar birçok alanda varlığını hissettirecek etkinlik ve çalışmalar yapar. Sağlıklı bir toplum oluşturabilmek için toplumun her kesimi ile ilgilenmek gerekir. Özellikle dışlanmış, yeterli haklara sahip olamamış dezavantajlı bireylerin sosyal hayatlarını devam ettirebilecekleri desteği sağlamak STK'ların çalışma alanlarından bir tanesidir. "STK'ların yardım alanında faaliyet yapmalarını sağlayan temel motivasyon dini hassasiyetlerdir. Sosyal yardım alanında çalışan STK'ların önemli bir kısmının dini motivasyonlarla ortaya çıktığı bir başka araştırmada da tespit edilmiştir."(Göçmen, 2011, s. 124). Anlıyoruz ki ülkemizde STK'ları sosyal yardım ve hayırseverlik çalışması alanlarına götüren nedenler dini kaygılar, insani ve vicdani duygulardır.

Son olarak STK'lar ülkemizde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Devletin ulaşamadığı pek çok alanda faaliyetlerini yapar. STK'lar kurumsal bir yapıya sahiptir. Sahip olduğu bu özellik ile toplumsal değişimlerin ve gelişimlerin önemli bir öznesidir. Son yıllarda STK'ların nitelik ve nicelik olarak büyüdüğünü, faaliyet alanlarını çeşitlendirdiğini görmekteyiz. Özellikle yoksullukla mücadele etme, sosyal yardımların adil bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında ve gelir dağılımının eşit bir şekilde gerçekleştirilmesinde kurumsal yapısıyla etkin eylemler gerçekleştirir. Sivil toplum adına elbette nicelik olarak eylemlerin çoğalması önemli fakat nitelikli eylemlerin ortaya çıkması ise ancak kurumsal yapılarla meydana gelir. STK'ların özellikle sosyal yardım ve hayırseverlik çalışması yapan kuruluşların ahlaki değerlere uygun, etkin ve verimli çalışabilen kurumsal yapılarını koruması önemlidir.

2.3. Hayırseverliğin Saikleri

Farklı kültür ve toplumlarda kendisine yer edinmiş olan hayırseverlik anlayışı, eskiden beri erdemli bir davranış olarak tanımlanmıştır. Bu erdemli davranışın, fitratında olan iyilik özünün bireye ve topluma katkısı çokça fazladır. Yardım etme sorumluluğunu üstlenen şahıslar veya kurumlar, unutulmuş veya kenarda kalmış asgari geçim düzeyine ulaşamamış kimselere yardım ederler. İhtiyaç sahibi kimselere yardım etmek ise vicdani bir sorumluluktur. Bu vicdani sorumluluğu harekete geçiren birçok neden olabilir. Yardım etme sorumluluğunu harekete geçiren ilk neden inanç sistemleri diyebiliriz. İlk insandan beri var olan inanç sistemleri, kazanılan servetlerin nasıl harcanacağını veya hangi şartlar altında muhafaza edileceğini öğretmiştir (Özel, 2019, s. 14). Genel olarak yardım etmek veya ihtiyaçları gidermek iyi bir eylem olarak tanımlanır. Birçok inanç sistemleri vermeyi teşvik eder, beraberinde ise zaruri ihtiyaç kadar biriktirmeyi emreder.

İslam inancının temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed'in sünnetinde hayırseverlik anlayışı dinin emirlerinden bir emir olarak insanlara tebliğ edilmiştir. Bunun en belirgin özelliği zekât ibadetidir. İhtiyaç fazlası gelir kaynaklarının kırkta birini belirtilen ihtiyaç sahiplerine vermek olarak isimlendirilen zekât ibadeti İslam'ın şartlarından biridir. Zekât ibadeti ile birlikte sadaka vermek, ramazan ayında fitre vermek, yapılamayan ibadetler karşılığında fidye vermek İslam inancının maddi olarak hayırseverlik anlayışını emreden, teşvik eden verme ritüelleridir. Yahudilik ve Hristiyanlığın kutsal metinlerinde de hayırseverlik konusu önemle işlenir ve fakire yardım edenlerin Allah'a borç vermiş olacağından bahseder (why-give-religious-roots-charity, 2013).

İnsanlar arasında hayırseverlik anlayışının nedenlerinden bir tanesi de empati ve merhamet duygusudur. Empati bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi, o kimsenin duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi olarak tanımlanır (Ersoy & Köşger, 2016, s. 10). İnsanlar, başkalarının sıkıntılarına ve acılarına duyarlı olduklarında empati içerisinde hayırseverlik davranışında bulunurlar. Merhamet duygusu ise insanların acıma hissi ile hareket etmesi ve yardımlarda bulunmasını sağlar.

İnsanları hayırseverlik anlayışına yönelten bir diğer neden de toplumsal dayanışma ve sorumluluk duygusudur. Toplumdaki bireyler arasında dayanışmayı güçlendiren etkenlerden birisi şüphesiz hayırseverliktir. İnsanlar, vicdani sorumluluk ile hareket ettiklerinde toplumda ki ihtiyaç sahiplerine ya da yoksul kalmış kimselere yardım ederler. Sosyal dayanışmanın olduğu toplumlarda insanlar daha güvenilir ortamlarda yaşar, huzur ve barış içerisinde olurlar. Dayanışmanın olmaması ise sosyal çatışmayı ortaya çıkarır, barış ve huzuru ortadan kaldırır.

Hayırseverliğin bir diğer nedeni de psikolojik tatmin ve mutluluk duygusudur. Bağışlarda bulunmanın veya yardım etmenin insanların psikolojisi üzerinde olumlu etkileri vardır. Daha önce yapılan araştırmalara göre psikolojisi olumlu olarak gelişen bireyler, olumlu psikoloji ile hayırseverlik eylemlerinin artışına neden olmaktadır. Aynı zamanda yardım eden kişiler için ise olumlu psikolojik sonuçlara neden olmakta ve kişinin olumlu benlik duygusu geliştirmesine neden olmaktadır (Karlı, 2022, s. 66). İnsanın verme eyleminde bulunması, ben üzerine düşeni yaptım düşüncesini oluşturarak hissettiği vicdani rahatsızlığı ortadan kaldırır.

Hayırseverliğin yapılmasına neden olan etkenlerden bir diğeri de toplumdaki sosyal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına katkı sağlamasıdır. Özellikle ekonomik nedenlerden dolayı ortaya çıkan eğitim, sağlık, temel ihtiyaçlar konusundaki eksiklikler sosyal adalet ile giderilmeye çalışılır ve fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılır. Sosyal adalet, bir toplumdaki tüm

bireylerin asgari bir yaşam düzeyine sahip olmasını sağlayan bir devlet düzeni olarak tanımlanır (Çoban, 2017, s. 257).

2.3.1. Hayırseverliğe Yön Veren Etkenler

Hayırseverlik eyleminin saiklerini yukarıda sayılan maddeler ile sınırlamak elbette yetersiz kalacaktır. Özellikle bireysel hayırseverlik faaliyetlerine yön veren etkenler, yapılan kapsamlı araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Batı toplumlarında yapılan araştırmalar ve farklı disiplinlere yönelik 500'ün üzerinde makale incelenerek ortaya çıkan bireysel hayırseverlik faaliyetlerine yön veren konular 8 ana başlık altında ele alınmıştır (Arslan, 2015, s. 15). Belirlenen bu 8 başlık dışında kalan etkenler, azaltıcı veya artırıcı nedenler olarak belirlenmiştir.

a) İhtiyaç bilinci: Varlıklı kimselerin ihtiyaç sahibi kimselerden haberdar olma durumu anlamına gelmektedir. Özellikle hayırseverlik faaliyetleri yapan kurumların ihtiyaç sahiplerinin belirlemeleri ve ihtiyaç sahipleri için projeler yürütmeleri sayesinde ihtiyaç sahiplerinden haberdar olunur. Bu durum ise ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi gerektiği bilincini oluşturur.

b) Talep: Varlıklı kimselerden hayırseverlik faaliyetlerine destek olmaları ve bağışlarda bulunmaları talep edilmektedir. Talepte bulunma eylemi yapılacak yardımların sayısını artırabilmektedir.

c) Fayda ve maliyet: Bağış yapan kimselerin sayısının azalması bununla beraber bağış miktarının artması maliyet olarak değerlendirilmektedir. Bağış yapanların bağışlar karşılığında fayda elde etmeleri fayda olarak değerlendirilir. Daha çok bağış toplayabilmek için organizasyonlar ve özel toplantılar düzenlenmesi bağışları nitelik ve nicelik olarak artırabilmektedir.

d) Özgecilik: Bağış yapan kimselerin varlığından haberdar olanların bağışlara katkı sağlaması bağış yapanlar için özgecilik olarak tarif edilir. Bağış yapan kimselere öncülük etmek, bağış miktarını artırmak sonradan yapılacak bağışları olumlu yönde etkilemektedir.

e) İtibar: Hayırseverlik toplum içerisinde saygınlığı ve itibarı beraberinde getirir. Özellikle açıktan yapılan etkinlikler ve halkın davet edildiği organizasyonlar hayırseverliği artıran etkinliklerdir. Bağış yapanların toplum içerisinde saygı ile karşılanmaları, övülmeleri bağışçı sayısını artırmaktadır.

f) Psikolojik faydalar: Hayırseverlik faaliyetleri özünde bulundurduğu iyilik duygusu ile kişinin kendi benliğinde olumlu etkiler oluşturur. Yardım ve bağışta bulunan kimseler,

böylece vicdani sorumluluğu yerine getirdiğini düşünür. Toplumun maddi ve manevi gelişimine katkı sunmak, ahlaki olarak gelişimini tamamlamak kişinin manevi huzuru yaşamasına neden olur.

g) Değerler: Bireylerin kendi gelenek ve göreneklerinden, inanç ve tutumlarından yola çıkarak yaşamaya çalıştıkları değerler, hayırseverliğin yaşatılmasına ve yaygınlaştırılmasına katkı sunar. Toplumsal değerlerin içerisinde iyilik ve yardımlaşmanın bulunması, sosyal dayanışmayı ve yardımlaşmayı artırır. Değerlerine bağlı olan bireyler, bağış yapmaya yatkın olan kimselerdir. Böyle kimseler toplumun iyiliği için çalışmayı tercih ederler.

h) Etkililik: Özellikle kurumsal anlamdaki hayırseverlik faaliyetleri insanları etkilemektedir. Yapılacak olan yardım projeleri, bağışçıların davet edildiği organizasyonlar ile bireysel hayırseverliğin toplum içerisinde giderek artması planlanmaktadır. Bireylerin yaptığı yardımları küçük görmesi ile büyük bağışlarda bulunan kimselerden etkilenecek bireysel yardımların çoğalması sağlanır.

2.3.2. Hayırseverlik ve Din İlişkisi

Din, geçmişten günümüze kadar hayatın içinde var olan, toplumları etkileyen, insani davranışların oluşmasında ve şekillenmesinde önemli bir faktördür. Dinler ortaya çıktığı toplumlarda insanlar arasında hayat bulur, yaşatılır ve o topluma ait değerler, normlar, davranış modelleri oluşturur. Dinin, toplumun bireyleri arasında birleştirici ve bütünleştirici etkisi olmakla beraber fertler arasında dayanışmayı da öğreten bir rolü vardır. Din, toplumsal öğeler ile etkileşim içerisinde olur, bireylerin hayatını yaşamasına yardım eder. Günay, J. Wach'ın dinin toplum hayatındaki yapıcı, birleştirici ve bütünleştirici rolünü aktarıyor hatta bu özelliklerin dinin diğer etkilerinden daha önemli olduğunu belirtiyor(Günay, 2020, s. 415) . Böylece din, sosyo-kültürel hayat içerisinde bütünleştirici bir fonksiyon görmektedir.

Din insan içindir ve dinler toplum içerisinde yaşamak ister. Birey ve toplumlar dinleri kabul eder, ilahi olsun veya olmasın bütün dinler toplum içerisinde maddi ve manevi olarak varlığını gösterir. Dolayısıyla karşılıklı bir kabul ve etkileşim vardır. Dinlerin toplum içerisindeki tezahürlerinin olabilmesi için öncelikle dini düşünce, dini duygu ve heyecanının ifade edilmiş olması lazımdır (Wach, 1995, s. 76). Böylelikle dini hayat ve tecrübe toplum içerisinde yaşamaya başlar.

Dinlerin toplum içerisinde önemli işlevleri olmaktadır. Toplumsal bütünleşme ile birlikte sosyalleşme süreçleri en önemli katkılarıdır. Toplumun gelenek ve görenekleri ile birlikte dini değer ve normların kuşaktan kuşağa aktarılması da dinin görevleri arasındadır.

Bireyler bu değer ve normlar ile birlikte toplumun sosyo-kültürel hayatının biçimlenmesinde önemli görevler üstlenir. Sosyo-kültürel hayatın şekillenmesinde bireyin kazandığı önceki nesillerden aldığı toplumun yararına olan değerlerden birisi de yardım etme davranışıdır. Neredeyse bütün dinlerde “ihtiyacı olana yardım etmek”, “iyilik yapmak”, “birinin sıkıntısını gidermek” gibi toplum yararına olan değerler ile karşılaşmak mümkündür (Eroğlu & Aytaç, 2020b, s. 350). Anlıyoruz ki toplumu bütünleştiren değerler (sevgi, saygı, adalet, birlik, beraberlik, iyilik, yardımseverlik, kötülükten uzak kalma) dini inanç ve değerlerin desteği ile hayat bulmaktadır.

Yeryüzünde yaşayan ya da yaşamış dinlerin çoğunda, yoksullara yardım etme, fakir ve kimsesizlere sahip çıkma, zor durumlarda olanlara yardım etme gibi insani ihtiyaçlar emir ve tavsiyeler olarak müntesiplerine belirtilmiştir. Zengin ve fakir insanlar arasındaki eşitliği sağlamak, ekonomik gelirlerin adaletli bir şekilde dağılımını sağlamak dinlerin toplum içerisindeki önemli görevleri arasındadır. Özellikle ilahi dinlerde hayırseverlik veya ihtiyaç sahiplerine yönelik yardımlar kişilerin tercihlerine bırakılmamış, bu durum belirli ölçülere bağlanmıştır (Eroğlu & Aytaç, 2020b, s. 351). İlahi dinler ve ilahi olmayan dinlerde toplum yararına çalışmak hem bir görev ve sorumluluk hem de ibadet niteliği taşımaktadır. Din, bireylere yardımseverliği, bir sorumluluk ve ibadet olarak sunarak toplumsal dayanışmayı arttırır.

Dinler, toplumdaki gelir adaletsizliğini yoksullar lehinde dengelemeye çalışarak, toplumdaki refah ve huzuru artırmaya çalışır. Bireyler ise mensubu oldukları dinin emir ve tavsiyelerini yerine getirerek ilahi mesaja uygun davranmanın huzurunu yaşayacaklardır. Özellikle ülkemizde zengin bağışçılar üzerinde yapılan bir araştırmada, hayırseverlik eylemlerinin temel dayanağı ilahi emir ve tavsiyeleri yerine getirmek olarak açıklanmıştır. Yani din, bağışçılar için hayırseverliğin önemli bir unsuru olarak ifade edilmektedir (Eroğlu, 2021, s. 154).

Yaşadığımız yüzyılda en çok mensupları bulunan ilahi dinlerin (İslamiyet, Yahudilik, Hristiyanlık), kutsal metinlerinde hayırseverlik ve yardımseverlik davranışı ilahi emirler olarak belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de zekât, sadaka, fitre, infak gibi yardım ve hayırseverliği ifade eden onlarca ayet bulunmaktadır. Örneğin; “Mallarını gece, gündüz gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.” (Altuntaş & Şahin, 2009, s. 55) Yine Yahudilikte, Tevrat'ta belirtilen aranızda yoksul kimse kalmayacak emri Yahudi toplumlarında muhtaç kimselere sahip çıkılması gerektiğini belirtir. Hristiyanlıkta da özellikle İsa peygamber tarafından

belirtilen iyilik, yardımseverlik gibi davranışların mevcut olduğunu görmekteyiz. Hristiyanlıkta ikinci ilahi emir olarak belirtilen komşunu seveceksin buyruğu yardımseverliğin ön plana çıktığını göstermektedir (Samed ve arkadaşları, 2013, s. 257).

Hayırseverliğin din ile ilişkisinin değerlendirilebilmesi için bazı ön kavramların belirtilmesi gerekir. Sosyal dayanışma, sosyal sorumluluk ve empati kavramları Eroğlu ve Aytaç tarafından hayırseverlik ile dini yaşantıyı karşılaştıran ögeler olarak belirtmişlerdir (Eroğlu & Aytaç, 2020b, s. 367). Bu kavramların yüklediği anlamlar ile dinlerin emir ve tavsiyeleri ortak noktada buluşmaktadır. Sosyal dayanışma kavramı, "bir topluluğu oluşturan bireylerin duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı olarak bağlanması" olarak belirtilir (TDK, 2011). Bu kavram, toplum içerisinde yaşayan bireylerin toplumun ortak çıkarları için yapması gereken ödev ve sorumlulukları belirtir. Dayanışma ile topluma karşı sorumluluklarının farkında olan bireyler, toplumda yardımseverlik duygusunun yerleşmesi için gayret etmesi gerektiğinin farkında olacaktır. Aynı şekilde dini inançlar da bireylere toplum için ortak hareket etmelerini emir ve tavsiye eder. Sosyal sorumluluk kavramı ise, kavram tanımlaması yapan kişilerden hareketle toplumsal fayda olarak ifade edilir (Eroğlu & Aytaç, 2020b, s. 345). Bireylerin içinde yaşadığı topluma ve çevreye karşı katkı sağlamasıdır. Sosyal sorumluluk bilinci, çıkar ve fayda sağlamaksızın toplumun değer ve normlarına katkı sağlamak, gönüllülük esası ile toplumun faydasına yönelik faaliyetlerde bulunmak anlamına gelir. Din ise hayırseverliği ve yardımseverliği belirtirken gerekli hassasiyetler içerisinde bireylerin ve toplumun faydasına olacak şekilde emir ve telkinlerde bulunur. Bir diğer kavram olan empati ise, duygudaşlık olarak ifade edilir (TDK, 2024). İletişim kurulan karşıdaki kişinin duygu ve hislerini anlamak ve bu durumu ona belirtmek olarak ifade edilen empati kavramı hayırseverliğin gerçekleşmesi için en temel duygulardan birisidir. Toplumda ihtiyaç sahiplerine yardım etmek için bireyleri harekete geçiren önemli bir uyarıcıdır. İnsani ilişkilerin iyi ve güzel olabilmesi için empati gerekli bir iletişim aracıdır. Dini açıdan empatinin gerekliliği ise kendin için istediğini kardeşin içinde isteyeceksin tavsiyesi veya komşunu seveceksin gibi ilahi emirler empatinin dayanağını oluşturmaktadır.

Dolayısıyla hayırseverliğin dini açıdan değerlendirilmesini sağlayan pek çok unsur bulunmaktadır. Yardımseverlik veya hayırseverliğin toplum içerisinde yaşatılmasına imkân sağlayan, neden olan önemli etkenlerden birisi de dini bakış açısıdır. Dindarlığını yaşamak isteyen her birey hayırseverlikte bulunur ve dininin emrini yerine getirdiğinde haz ve mutluluk duyar. Din, toplumsal birlikteliği esas sayar. Dindar bireyler, kendi varlığını başkasının varlığı ile bir tutar, dininin emirleri doğrultusunda hareket etmeye çalışır.

2.3.3. Hayırseverlik ve Ahlaki Sorumluluk

Ahlak, insan ilişkilerinde “iyi” ya da “doğru” veyahut “kötü” ya da “yanlış” olarak adlandırdığımız değer yargılarını ifade eder (Aktan, 2009, s. 39). Ahlak, zamanla toplumlar içerisinde oluşmuş örf ve adetlerin, değerlerin ve normların kültürel öğelerin oluşturduğu bütüncül sistemi ifade eder. Bir toplumda neyin iyi veya kötü olduğu toplumdan topluma farklılık gösterir. Bu yüzden toplumlar arasında ahlaki farklılıklar oluşur. Bir başka açıdan ahlak, bir topluluktaki insanlar arası ilişkileri düzenleyen ilke ve kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Eroğlu, 2021, s. 33). Bu ilke ve kurallar toplumun büyük çoğunluğu tarafından benimsenir ve toplumda kalıcı hale gelir.

Ahlak bireyler arası ve toplum içerisinde nasıl davranılması gerektiğini ya da davranılmaması gerektiğini belirten, zamanla oluşmuş bir yargı sistemidir. Sonradan hukuk kuralları içerisinde yer almaya başlar. Böylece toplumsal kurallar sistemi oluşur. Her toplumda insani ilişkileri düzenleyen kurallar mevcuttur. Fakat her toplumun kendine özgü dini yaşantısı, ekonomik hayatı, siyaset ve kültürel farklılıkları olacağından dolayı ahlaki norm ve değerleri de farklı olacaktır. Bütün toplumlarda genel geçer bir ahlak sistemi yoktur. Ahlakın ortaya koyduğu iyi ve kötü değerler, insani davranışların oluşumunda ve şekillenmesinde etkilidir. Buradan hareketle ahlakın konusu insan, toplum, davranışlar, süreçler, fiziki nesneler ve evrenin kendisi olabilir (Ural, 1998, s. 2). İnsan, yaşadığı dünyayı anlamlandırmaya çalışarak zamanla ahlaki sistemini oluşturur.

Sorumluluk ise kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanır (TDK, 2024). Sorumluluk içerisinde hesap verebilirlik ve suçlanabilme özellikleri vardır. Bireyler yaşadıkları toplumda kendi davranışlarından ve etkileşim içerisinde oldukları her davranıştan sorumludurlar. İnsan akıl ve irade sahibi bir varlıktır. İyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilme özelliğine sahip olduğu için davranışlarından sorumlu kabul edilir. İnsan diğer varlıklardan farklı olarak öğrenebilme, kendisini geliştirebilme, yenileyebilme özelliğine sahiptir. Dolayısıyla yaratılış amacını tanıma bilgisine ulaşabilir. Niçin yaratıldığını bilen, iyi ve kötüyü veya güzel ve çirkini tanımlayabilen insan ahlaki yetkinliğe ulaşabilir. İnsan hem kendisine hem de çevresine karşı sorumluluğunun farkında olursa yaptıklarını veya yapamadıklarını ahlaki açıdan değerlendirebilir. Ahmet Hamdi Akseki’ye göre ahlaki sorumluluk, akıl sahibi kişilerin niyet ve seçime dayalı fiillerinden kaynaklanan sorumluluktur (Yalın, 2015). Yani insan, bilerek tasarladığı davranışlarından ve niyetlerinden hem kendisine hem de çevresine karşı sorumludur.

Bireyin sorumluluk kapsamına giren davranışlardan birisi de hayırseverlik konusudur. Hayırseverliğin sorumluluk olarak nitelenmesi birey için dini kaynaklı veya ahlaki olarak iyi ve güzel bir şekilde temellendirilmesi olabilir. Her ne sebeple olursa olsun birey kendisi için hayırseverliği bir sorumluluk olarak belirlediğinde kendisine ve çevresine karşı sorumlu olarak hissedecektir. Dolayısıyla yardım etme davranışı veya hayırseverliğin sorumluluk ve ahlak ile ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Toplum içerisinde hayırseverlik iyi ve güzel olarak tanımlanabiliyorsa ahlakidir. Yoksullukla mücadele kapsamında yapılması gerekenler varsa ve yapılmadığı takdirde toplumsal düzenin bozulma ihtimali ortaya çıkarsa hayırseverlik sorumluluk gerektiren bir davranıştır. Bu yüzden hayırseverliği ahlaki sorumluluk kapsamında değerlendirebiliriz.

2.4. Hayırseverliğin Toplumsal İlgisi

2.4.1. Sosyal Dayanışma Kavramı

Bir toplum içerisinde sosyal dayanışma önemli bir yere sahiptir. Toplumlarda barış ve huzurun sağlanması, güvenli ve düzenli bir ortamın oluşturulması ile birlik ve beraberliğin pekiştirilmesine dayanır. Bu süreç, aynı zamanda sosyal yardımlaşma ve dayanışma anlayışına bağlı olarak gelişir. Bir toplumda gruplar veya sınıfların kendi arasında birlik duygusu içerisinde duygu, düşünce ve ortak çıkarlar ile birbirine bağlanmasıdır. Dayanışma kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için ilk dönemlerdeki tanımlamalarına bakmak gerekecektir.

Dayanışma kavramına temel bir tanımlama Durkheim tarafından yapılmıştır. Durkheim, dayanışmayı birçok bilinç durumunun bir toplumun bütün üyelerinde ortaklaşa bulunmasından dolayı oluşan toplumsal olgu" şeklinde tanımlamıştır (Durkheim, 2006, s. 141). Ona göre, tüm sosyal yapıların varlıklarını koruması ve devam ettirebilmesi için dayanışmaya ihtiyacı vardır. Dayanışmanın gerçekleşebilmesi için fertler arasında karşılıklı sorumluluk esastır. Sorumlulukların yerine getirildiği toplumda iş bölümü gerçekleşir. Durkheim dayanışmayı mekanik ve organik olmak üzere 2 şekilde incelemektedir. Mekanik dayanışma, geleneksel toplumlarda görülür, bireyler arasında ortak bağları oluşturan unsurlardan hareketle ortak benzerlikten yola çıkarak dayanışmayı açıklamaktadır. Organik dayanışma ise modern toplumlarda görülür, mekanik dayanışmanın tersi olarak ifade edilir. Toplumda teknolojik ilerlemelere bağlı olarak bireyler arası farklılaşma fazladır. Sonuç olarak Durkheim, sosyal dayanışmanın toplumda ortak hareket etmeye neden olduğunu belirtir.

Sosyal dayanışma kavramına tanım ve açıklama getiren kişilerden birisi de Ferdinand Tönnies'dir. Tönnies'in düşüncesinin genel karakteri toplumda insanları bir araya getiren

sosyal bağlardır. Bu sosyal bağlar insanlar arası karşılıklılık ilişkisine dayanır (Falk, 2004, s. 48). İnsani ilişkilerin sonucunda toplum gerçek toplum yani cemaat olarak tanımlanır, ya da ideal toplum olan cemiyet toplumu yani mekanik toplum olarak ifade edilir. Dolayısıyla dayanışma kavramı cemaat ve cemiyet kavramları içerisinde hayat bulur. Çünkü cemaat veya cemiyetlerde insani ilişkiler sosyal dayanışma üzerine inşa edilir.

Dayanışma kavramına açıklık getirenlerden birisi de İbn Haldun'dur. Kendisi dayanışmayı asabiyet kavramı ile açıklar. İbn Haldun'a göre asabiyet, toplumları birbirine bağlayan güç kaynağıdır (Türkdoğan, 2002, s. 35). Toplumda bireyler arası ilişkileri kontrol eden sosyal ilişkileri inşa eden, yardımlaşma ve dayanışmayı kuvvetlendiren bireyler arası bağlılık duygusu olarak ifade edilen kavram asabiye kavramı olarak ifade edilir. Kendisinin de belirttiği gibi "Birbirini koruma, savunma ve hak arama, ancak asabiyetle mümkün olabilir. Bu, ortaklaşa yapılan her çeşit toplumsal faaliyet için de geçerlidir" (Haldun, 2015, s. 350) İbn Haldun'un asabiyet kavramında grup bilinci vardır. Bundan dolayı yardımlaşma üzerine inşa edilir. Onun asabiyet kavramı kan ve soy bağına dayanmaktadır. Yardımlaşma ilk olarak akraba arasında başlar diye ifade eder. Ona göre grup içerisinde ortak yapılan her faaliyet, birbirini destekleme, ekip ve takım ruhu asabiyet ile oluşur. Bireyin toplum içerisinde yaşadığı tüm faaliyetler asabiyet içerisinde paylaşılır. Dolayısıyla toplumda bireylerin bir arada huzur içerisinde yaşayabilmeleri için asabiyet gerekli olacaktır.

Anlaşılan sosyal dayanışma, toplumdaki bireylerin toplumun ortak amaçları için birlikte hareket etme durumunu ifade ediyor. Sağlıklı toplumların oluşabilmesi için dayanışma zorunludur. Sosyal dayanışma, toplum içerisindeki sorunların çözülmesine, insanlar arası iletişimin kuvvetlenmesine, yardımlaşmayı artırması ve güvenli bir ortam oluşmasına katkı sağlar. İnsanların bir araya gelerek toplumun bütünü ve bütünlüğü için çalışmaları ve gayret göstermeleri dayanışmanın verdiği destek ile olmaktadır. Toplumu oluşturan bireylerin her konuda birbirlerine yardımcı, destek olmaları ve arka çıkmaları, el ve gönül birliği yaparak bir işin, bir meselenin üstesinden gelmeye çalışmaları, insanların ortak hareket etmesi ve problemlerini çözebilmeleri cemiyeti daim kılmak açısından önemlidir (Kurt, 2016, s. 39).

Sosyal dayanışma kavramını bireysel sorumluluk olarak açıklamaya çalışan Şeker sosyal dayanışmanın, toplumu teşkil eden fertlerin teker teker her birinin içinde yaşadıkları topluma karşı duydukları sorumluluğu beraberinde getirdiğini; bu sorumlulukta toplumun en basit ferdinden baştaki idarecisine kadar herkesin kendine düşeni yerine getirebileceği ölçüde payı olduğunu ileri sürmektedir. Böylece sosyal dayanışmada, toplum içindeki her ferdin, kendi üzerinde, cemiyetine karşı yerine getirilmesi gereken bir takım görev ve sorumluluklarının

bulunduğu hissi kazanılır. Bu duygu sayesinde; cemiyetin fert üzerinde olduğu gibi ferdin de cemiyette hakkının olduğuuna dair anlayış yerleşir. Bu anlayışla hareket eden fertler, görev ve mesuliyetlerini ifa ederken ihmalcilikten; bahanecilikten hatta sorumsuz davranıştan kaçınırlar (Şeker, 2000, s. 53) Bu durum her bireyin içinde yaşadığı toplumdan bağımsız kalamayacağını, müşterek karşılıklı bir ilişki durumunun var olduğunu, toplumda refahın inşa edilmesinde sorumluluk duygusunu ortaya çıkarır.

2.4.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Toplumların refah seviyesini yükseltmek, gelir dengesinin eşit ve adil bir şekilde paylaşımını yapabilmek için dikkate alınması gereken kavramlardan biriside hayırseverliktir. Hayırseverlik sadece bireyleri ilgilendiren bir konu değil, toplumun farklı kesimleri tarafından takip edilen ve gerçekleştirilen bir çalışma alanıdır. Hayırseverliğin bir sorumluluk alanı olarak görülmesi, özellikle iş dünyası tarafından takip edilmesi kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) kavramını karşımıza çıkarmaktadır. KSS kavramı hayırseverlik ile yakından ilişkili ve etkileşimleri olan bir kavramdır. KSS için yapılan tanımlama çalışmaları ve toplumsal ögeler ile olan etkileşimi daha önce yapılan bir araştırmada şöyle ifade edilmiştir: Dahlsrud'un 1980'den 2003'e 37 farklı KSS tanımını taradığı çalışma, KSS'nin çevresel (%59), sosyal (%88), ekonomik (%86), paydaş (%88) ve gönüllülük/isteğe bağlılık (voluntariness) (%80) olmak üzere beş temel boyut üzerinde tanımlandığını göstermektedir (Türker & Vural, 2016, s. 150).

Aynı zamanda hayırseverlik kavramı Carroll tarafından iyi bir kurumsal vatandaş olmak ve insanlığın refahı ve iyiliği için toplumun beklentileri ile uyuşan faaliyetler gerçekleştirmek olarak tanımlanmış ve piramidinin en üstüne, diğerlerine göre en az öneme sahip sorumluluk bileşeni olarak yerleştirilmiştir (Türker & Vural, 2016, s. 150). Dolayısıyla hayırseverlik bir sorumluluk alanı olarak tanımlanmıştır. Bu sorumluluk alanı kurumlar tarafından kabul görmüş, kurumların sadece ekonomik çıkarlar için değil itibarı da göz önünde bulundurarak sosyal çalışma alanına katkı sundukları bir alan olmuştur. Kurumların toplum nezdinde kabul görmeleri, halk tarafından desteklenmeleri sosyal çalışma alanlarına sundukları katkılar ile paraleldir.

KSS'nin tanımı yapılacak olursa, kurumların, çeşitli etkinlikler ve uygulamalarla, kurumun bu eylemlerinden etkilenecek olan tüm hedef kitlesine yönelik, çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan yarattığı olumsuz etkileri azaltacak, hem kurumun hem de toplumun gelişimine katkı sağlayacak işlemlerin planlaması, yürütmesi ve sonuçlarını paylaşması olarak tanımlanabilir (Öztürk, 2013, s. 5). Kurumsal sosyal sorumluluk, bir kuruluşun veya kurumun

bilinçli ve istekli eylemleri ve kaynaklarının kullanılması yoluyla toplumun faydalarını artırma taahhüdüdür.

KSS ülkemizde son yıllarda önemi artmış ve giderek çoğalmaya başlamıştır. Önceleri gönüllülük esası üzerine yapılan bu faaliyetler, son yıllarda toplum tarafından desteklenmeye başlayınca kurumların bakış açısı da sorumluluk alanı olarak tanımladığımız hayırseverlik konusunda değişmeye başlamıştır. Daha önce bahsedilmeyen bu yükümlülükler kurum tarafından isteyerek gerçekleştirilir ve karşılığında herhangi bir getirisi veya faydası olması beklenmezdi. Her ne kadar bu sorumlulukların yerine getirilmesinin gönüllü olarak yapılması gerektiğine inanılsa da, danışman şirketler, kurum sahipleri tarafından kurumun imajı ve kimliğini yükseltmek isteyen her şirket için önerilmektedir. Sonuç olarak, günümüzde, kurumların sadece KSS kapsamı dahilinde etik sorumluluklara bağlı oldukları, aynı zamanda topluma desteklerini gösteren sosyal girişimlerde bulundukları açıktır.

KSS çalışmalarının ülkemiz için tarihine baktığımızda Osmanlı devleti zamanında da benzer örneklerini görmek mümkündür. Ahilik, lonca, vakıf teşkilatlarının yaptıkları çalışmalar KSS kavramı içerisinde değerlendirilebilir (Öztürk, 2013, s. 10). Toplum tarafından kabul gören ve desteklenen bu kurumlar kendi dönemlerinde başarı sağlamışlardır. Bu kurumlar vasıtasıyla işverenlerin ve zanaatkarların desteklenmesi, arkadan gelecek yeni nesillere örnek olması ve insanların mesleki olarak yetiştirilmesi, gönüllülük ve yardım faaliyetlerinin desteklenmesi, toplumun hayat standardının artırılmaya çalışılması Osmanlı döneminde toplumsal sorunların sorumluluk faaliyetleri kapsamında giderilmeye çalışıldığını göstermektedir. İşletme kurumlarını destekleyen ahilik, lonca, vakıf gibi kurumlar devlet tarafından desteklenmiş, hem de mesleki işletmelerin aracılığıyla finansal kaynaklar sosyal ve çevresel sorunların çözümü için harcamasına yönelik rehberlik yapılmıştır (Türker & Vural, 2016, s. 150).

KSS, işletmeler tarafından desteklenen toplumsal sorumluluk alanıdır. Bunun en önemli nedeni ise işletmelerin kendi sektörlerinde rekabet içerisinde olması, çalışma performanslarını artırması, mesleki itibarı yükseltmesi, çalışanları ve müşterileri tarafından olumlu olarak desteklenmesi KSS günümüzde tercih edilmesinin nedenleri sayılabilir. İşletmeler tarafından desteklenen bu sorumluluk alanlarının en önemli kısmını hayırseverlik faaliyetleri oluşturmaktadır. Husted kurumların hayırseverlik faaliyetlerini üç şekilde yapabileceğini belirtmiştir. İlk olarak kurumlar hayır ve bağışlar konusunda pasif hareket eder, yapılacak bağışların bir kamu kurumu veya STK'ya yapılarak ilgili sürece müdahil olmamayı tercih etmelidir. İkinci olarak işletmeler bağış ve hayırseverlik faaliyetlerini kendi kurumları içerisinde projelendirerek kendi kurumlarına yarar sağlama düşüncesiyle hareket etmelidir.

Üçüncü yaklaşımda ise işletmeler bir kamu kurumu veya STK ile işbirliği yaparak hayırseverlik faaliyetlerine katkıda bulunmalıdır (Husted, 2003). Ülkemiz de işletme ve kurumlar tarafından yapılan hayırseverlik faaliyetleri genelde belirtilen bu politikalar çerçevesinde yapılmaktadır. He ne kadar geçmişte bu faaliyetler ahilik, vakıflar gibi kurumlar aracılığıyla yapılsa da sanayi ve işletmelerin çoğaldığı bir zamanda bu faaliyetler işletmeler tarafından bizzat yönetilmektedir.

Geçmişten günümüze bu durumların nasıl ve ne yönde gelişerek, bugün artık Türkiye'nin önde gelen şirket topluluklarınca yürütülen ve ülke çapında çok yaygın şekilde faaliyet gösteren şirketlere bağlı vakıflar (veya şirket vakıfları) haline dönüştüğü konusu literatürde netlik kazanmamıştır (Türker & Vural, 2016, s. 159). İşletmeler KSS faaliyetlerini oluşturdukları şirket vakıfları aracılığıyla yürütmektedir. Günümüz iş dünyasında hayırseverlik farklı bir boyuta ulaşmış, stratejik bir yaklaşımla uzun vadeli planlar gözetilerek KSS alanı daha belirgin hale gelmiştir. Stratejik bir yaklaşımla oluşturulan şirket vakıfları, hayır vakfı olmasından ziyade ticari işletmelere bağlı oldukları aşikârdır. Her ne kadar Osmanlı zamanında ki gibi tam bir vakıf anlayışı ile çalışmasa da bulundukları iş dünyası içerisinde bağlı oldukları işletmelere toplumsal bir saygınlık, itibar hatta sermaye desteği sağlayabilmektedir. Dolayısıyla KSS faaliyetleri içerisinde yer alan şirket vakıfları stratejik düşünceler ile oluşturulmuş reklamları olan, itibarı yüksek olan vakıflardır.

Sonuç olarak KSS'un faaliyetleri içerisinde yer alan hayırseverlik çalışmaları artık günümüzde işletmeler tarafından farklı bir boyuta ulaşmıştır. Bu durum hayırseverlik çalışmalarının çok boyutlu hale geldiğini, toplumun farklı kesimleri tarafından paylaşıldığını ve desteklendiğini göstermektedir. Her ne kadar KSS çalışmaları hayırseverliğin öz düşüncesini tam yansıtmasa da, hayırseverlik çalışmalarına katkı sunduğu bir gerçektir.

2.4.3. Yoksulluk ve Hayırseverlik Bağlamında Yoksullukla Mücadele

Yoksulluk için insanlık tarihi kadar eski bir olgu denilebilir. Eski olmakla beraber yoksulluğa karşı yaklaşımlarda çok fazladır. Yoksulluk kavramı net olarak tanımlanmış bir kavram değildir. Yoksulluk dünya üzerinde farklı coğrafyalarda, farklı toplum tiplerinde ortaya çıkan bir durumdur. Görüldüğü ülkelerin ekonomi ve gelişmişlik düzeylerinin farklı olması, asgari geçim düzeylerinin farklı olması yoksulluk için bir tanımlama yapılmasını zorlaştırmıştır.

Zamanla toplum içerisinde yaşayan dinamik bir olgu olduğu için yoksulluk tanımı için birçok bakış açısı olmuştur. Son yüzyılın en büyük toplumsal sorunlarından birisi olması, ülkelerin iç sorunu olmasından çıkmış, uluslararası bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Dünya bankası ve IMF gibi kuruluşların yoksulluğu tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak

tanımlamaları ve ülkelerin durumuna göre projeler geliştirmelerini tavsiye etmeleri bu duruma bir örnektir (Açıkgöz, 2010, s. 54). Yoksulluk deyince belki de akla ilk gelen şey paranın olmaması ya da zaruri ihtiyaçları karşılayacak maddi gücün olmaması olarak düşünülebilir. Maddi gücün yetersizliği ise ekonomik nedenlere bağlansa da modern dünya da yoksulluk ile ilişkili olan yoksulluğu ortaya çıkaran birden fazla etkenler vardır. Toplum içerisinde yoksulluğun farklı şekillerde anlaşılması Eroğlu'nun belirttiği gibi yoksullukla ilgili yapılan araştırmaların verileri, ekonomik durumlara bağlı olarak yapılan tanımlamaların yetersizliğini ortaya koyduğunu göstermektedir (Eroğlu, 2021, s. 54). Yoksulluğa bu şekilde bakılınca yoksulluğun gerçek nedenleri nelerdir? Yoksulluk modern dünyada kapitalist sistemin sonuçları mıdır? Yoksulluk tedavi edilmesi gereken bir hastalık mıdır? Veya yoksulluğu kabullenmiş insanların tercih ettikleri bir yaşam biçimi midir gibi birçok soruların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Yoksulluğun ne olduğu konusunda ilk olarak Türk Dil Kurumu sözlüğü içerisinde baktığımızda yoksulluk; yoksul olma durumu, fakirlik, yokluk, sefillik, sefalet gibi anlamlara gelir (TDK, 2024). Yoksulluğun ekonomik nedenler ile ilişkili olduğunu düşünenler yoksulluğu “insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu” (Altay, 2005, s. 158) belirtmişlerdir. Yoksulluğu toplumsal hayata eşit katılamama olarak gören Sen ise yoksulluğu temel kapasitelerden yoksunluk olarak tarif etmiştir (Sen, 2004, s. 18). Bu tanım ise yoksulluğun kültürel, toplumsal, psikolojik etkenler ile ilişkili olduğunu gösteriyor. Aynı zamanda Amartya Sen yoksulluğu yapabilirlik olarak tanımlar ve ona göre yapabilirlik açlık, sağlıksızlık, cahillik, kötü barınma koşulları gibi her insanın mutlaka kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak belirtmektedir (Buğra, 2005, s. 18).

Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı (EAPN), yoksulluğu yalnızca gelir yetersizliği ile değil, aynı zamanda fırsat eşitsizliği ile bağlantılı bir problem olarak tanımlamaktadır. Buna göre yoksulluk, toplumdaki ihtiyaçlara ulaşamama ve sosyal hayatın içerisinde aktif olarak yer alamama olarak da anlaşılabilir. Dolayısıyla yoksulluk, yalnızca maddi yetersizlikten ibaret değildir; yaşamın her alanını etkileyen çok boyutlu bir sorundur. Sağlıktan eğitime, sosyal ilişkilerden beslenmeye kadar uzanan bir etki yelpazesine sahiptir. Örneğin, yoksulluk, yetersiz beslenmeye, sağlık problemlerine ve düşük yaşam beklentisine yol açabilir. Ayrıca, yoksulluk, suç oranlarının artması, madde bağımlılığı ve ruh sağlığı sorunları gibi toplumsal sorunları tetikleyebilir.

Çocukların eğitim almasını engellemesi de büyük bir endişe kaynağıdır; bu durum, onların gelecekteki fırsatlarını ciddi şekilde kısıtlayabilir. Yoksullukla mücadele, bireylerin yanı sıra toplumun genel yaşam kalitesini artırmak açısından büyük bir öneme sahiptir.

Yoksulluğun nedeni veya çeşitleri ne olursa olsun günümüz dünyasının önemli problemleri arasında yer almaktadır. Hayırseverlik ise yoksulluk durumunun karşısında bulunan ve yoksulluğun hayata kattığı olumsuzlukları gidermeye çalışan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yardımseverlik; bağışlar, gönüllülük ve toplum hizmeti gibi çeşitli şekillerde kendini gösterebilir. Yardımseverlik, yoksulluk içinde yaşayan bireyler ve aileler de dâhil olmak üzere ihtiyacı olanlara destek ve yardım sunmaktır. Hayırseverlik, muhtaç kimselere doğrudan yardım yapmanın yanı sıra yiyecek, barınak ve sağlık bakımı da sağlayabilir. Bununla birlikte, hayırseverlik toplumun geneli için eğitim, istihdam ve eşit şartları teşvik eden politikaların savunulması yoluyla yoksulluğun temel nedenleriyle mücadele eder. Ayrıca, hayır kurumları aracılığıyla toplumsal kalkınma girişimlerini destekleyerek toplumsal dayanıklılığı artırabilir ve toplum içerisinde sosyal uyumu güçlendirebilir.

Hayırseverlik, yoksulluk ile mücadele de önemli bir rol oynar. Özellikle yoksullukla mücadele dönemlerinde yoksulluk algısının anlaşılabilmesi sosyal politikalara yaklaşımla mümkündür (Canbulut, 2017, s. 119). Belirlenen sosyal politikalar, yapılacak yardım ve bağışların nicelik ve nitelik olarak yoksulluk karşısında güçlü olmasını sağlayacaktır. Yoksulluk ile mücadele bağlamında hayırseverlik, bireyler ve toplum içerisinde sosyal sorumluluk ve sosyal adalet duygusunu pekiştirir, toplum içerisinde hayırseverlik davranış ve bilinç olarak topluma kazandırılır (Eroğlu, 2021, s. 58).

Özellikle ülkemizde yoksullukla mücadele toplum içerisinde iki farklı yoldan yapılıyor diye bir anlayış mevcuttur. Devletçi bir anlayış ile yoksullukla mücadeleyi devletin görevi olarak görenler, diğer taraftan toplumsal yapı örf, anane ve gelenekler ile devletin yanında farklı yardımlaşma kültürlerini ortaya koyanlar şeklinde tanımlanır (Öztürk, 2015, s. 56). Hayırseverlik bu anlayışların bir politika haline gelmesinde etkin olarak rol oynar. Hayırseverlik, yoksullukla mücadele konusunda yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içerisinde çalışması için yol haritası sunar. Hayırseverliğin bu politikası yoksulluğu kontrol altında tutmaya yönelik katkılar sağlar.

Neredeyse bütün dinlerde yardım ve bağış yapılması tavsiye edilir hatta ilahi emir olarak sunulur. Semavi dinlerde yardım etmenin önemini önceki konularda bahsetmiştik. Hayırseverlik olgusu dinler tarafından belirtilen yardım etme davranışı olan ilahi emirleri harekete geçiren bir öznedir. Hayırseverlik ve yardımseverliğin kaynakları arasında sayılabilen dini emirler, karşılıklı ilişki içerisinde hayırseverlik tarafından sivil bir anlayış ile topluma aktarılır. Hayırseverlik olgusu, her ne kadar tarihsel süreç içerisinde din, vicdan ya da duygusal bir takım güdülerin hareketçisi olarak yapılan bir eylem olarak adlandırılmış olsa da günümüzde

kişi ve örgütlerin içerisinde oldukları toplulukların refah düzeylerini yükseltebilmek gayesiyle bağışta bulunmaları şeklinde de tanımlanabilmektedir(Altan, 2004, s. 152) .

Dolayısıyla hayırseverlik ilahi emirleri dinamik hale getirir, yoksullukla mücadele konusunda dinlerin tavsiyelerini gündemde tutar. Yoksullukla mücadele konusunda hayırseverliğin belki de en büyük katkısı sosyal yardımların sosyal politikalar ile belirlenmesine katkı sağlamasıdır. Belirlenen sosyal politikalar ise toplumda görülen farklı sosyal sorunlara çözümler getirir. Toplumdan talep edilen yardımlar, yoksullukla mücadele stratejilerini belirlemiş, istenen yardımların hayır işleri adı altında yapılmasına zemin hazırlamıştır (Güneş, 2012, s. 178).

2.4.4. Din Sosyolojisi ve Hayırseverlik

Din sosyolojisi bilimler arasında genç olan bir disiplindir. 18 ve 19. Yüzyıllarda bilim insanların, din sosyolojisinin doğuşuna katkılarında sonra gelişmeye devam ederek günümüz pozitif bilimler içerisinde yerini almıştır. Din sosyolojisinin konusu ise bir sistem özelliği taşıyan toplumsal yapının parçaları arasına din olgusu dâhil edildiğinde, bu parçalar arasında parçalarla bütün arasındaki ilişkiden doğan toplumsal olay ve olgulardır(Arslantürk, 2013, s. 12). Din sosyolojisi, dinin toplum üzerindeki etkilerini ve toplumun din ile ilişkisini açıklamaya çalışır.

Aynı zamanda din sosyolojisi dinin toplum ve birey üzerindeki etkilerini anlamaya çalışan bilim dalıdır. Birey ve toplum açısından bir eylem hareketi olan hayırseverlik faaliyeti, din veya dinler ile yakından ilişkilidir. Hayırseverlik faaliyetinin ana saiklerinden birisi olma özelliği taşıyan dini saikler, din sosyolojisi içerisinde anlaşılabilecek konular arasındadır. Hayırseverlik ve din sosyolojisi ilişkisi, hayırseverliğin toplum içerisinde nasıl şekillendiği, dini değerlerin bireyleri ve toplumları yardım etmeye nasıl teşvik ettiğini ve toplumsal dayanışma içerisinde etkilerini açıklayarak karşılıklı bir ilişki oluşturur.

Toplumsal yapının şekillenmesinde dinin veya dinlerin her zaman etkileri ve önemli işlevleri olmuştur. Din sosyolojisi ise bu etkinin nasıl meydana geldiği ile ilgilenir. Din sosyolojisi, dinin mahiyeti ile ilgilenmez. Dinin topluma yansıyan yönü, din sosyolojisinin esas inceleme alanıdır (Güneş, 2014, s. 153). Hayırseverlik, bu açıdan ele alınması gereken temel davranış biçimlerinden biridir. İnsanların muhtaçlara ve yoksullara yardım etme davranışı, vakıf kurma veya bağış yapma gibi davranışları çoğu zaman dini saiklerden ve değerlerden oluşmuştur.

Sosyolojik perspektife göre din, bireylerin davranışlarını yalnızca ahlaki normlara göre değil, aynı zamanda sosyal normlar üzerinden de şekillendirir. Emile Durkheim’a göre din, toplumsal dayanışmayı güçlendiren semboller ve ritüeller sistemidir (Durkheim, 2005, s. 32).

Bu bağlamda hayırseverlik, sadece bireysel bir eylem hareketi değil, toplumsal dayanışmayı sağlayan, güçlendiren ve toplumsal ögeler arasında bağ kuran değerler sistemidir.

Max Weber ise Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu adlı eserinde, dini inançların ve ritüellerin, ekonomik davranışlarla nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymuştur. Dinlerin hayırseverlik konusunda emir ve tavsiyelerde bulunması, Max Weber'in bu düşüncesini destekler niteliktedir. Benzer şekilde, İslam toplumlarında da hayırseverlik dini bir zorunluluk değil, aynı zamanda ekonomik bir düzenleme biçimi olarak görülmektedir(Akyüz & Çapcıoğlu, 2008, s. 377)

Dolayısıyla İslam toplumlarındaki zekât ibadeti, ekonomik hayata müdahale eder ve toplumsal eşitliğin sağlanması konusunda insanları hayırseverlik eylemine yönlendirir. İslam toplumlarında hayırseverlik, inanç kaynaklı bir sorumluluk olarak kabul edilir. Zekât, İslam'ın şartlarından biridir. Ve belirli bir mal varlığına sahip Müslümanların her yıl mallarının kırkta birini yoksullara vermesini emreder. Sadaka ise isteğe bağlı, gönüllü olarak yapılan bağışları ifade eder. Bu ibadetlerin İslam dininde hem bireysel arınma hem de toplumsal eşitlik açısından işlevi büyüktür(Karaman, 2010, s. 45) .

Türkiye'de yapılan araştırmalar, dini değerlerin bağış yapma durumunun nedenleri arasında gösterir. TÜİK verilerine göre, bireylerin hayır kurumlarına bağış yapma oranları, dini motivasyonlarla doğrudan ilişkilidir (TÜİK, 2020). Özellikle Ramazan ayında bağışların çokça olması, ramazan ayının öneminden dolayı bağışların dini ritüellerle nasıl örtüştüğünü göstermektedir.

Hayırseverlik bir vicdan hareketidir. Dolayısıyla dini kaynağını hiçbir zaman yitirmeyecektir. Yaşadığımız 21. Asırda modern toplumlarda sekülerleşme süreçleri yaşanmasına rağmen, dinin hayırseverlik üzerindeki etkisi tamamen ortadan kalkmamıştır. Aksine, dini temelli kuruluşlarının sayısı çoğalmakta, sosyal yardımlaşma faaliyetleri kurumsal hale gelmektedir. Örneğin ülkemizde Türkiye Diyanet Vakfı, İHH, Deniz Feneri Derneği gibi kurumlar, dini motivasyonla hareket eden ve sosyal yardımı organize eden yapılardır.

Bu kurumlar, bireylerin kendi başlarına yardım etme isteklerini toplulukla beraber daha etkili ve büyük projelere dönüştürerek dini değerlerin modern hayatta hayırseverlik eylemlerine hareket katarak ve kalıcı projeler ile hayata geçirmesini sağlamaktadır.

Din sosyolojisi, hayırseverliği sadece dini bir görev olarak değil, aynı zamanda toplumsal bağları destekleyen bir yöntem olarak değerlendirir. İslam gibi toplum odaklı dinlerde hayırseverlik, toplum içinde dayanışmanın gerçek bir örneğidir. Bu tür davranış, hem bireyin ruhunu zenginleştirir hem de sosyal adaletin sağlanmasında önemli bir rol oynar. Çünkü

toplumların sekülerleşmesine rağmen, dini temelli hayırseverlik yapısı hala etkili olmaya devam etmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

İnsanın doğal yaşamı içerisinde birden fazla faktör bulunur. Bu durum ise insan hayatında karmaşık yapıların etkin olduğunu gösterir. Psikolojik ve sosyolojik birçok süreçler insan hayatına dair bizlere bilgiler sunar. Olay ve olguların gözlenmesi, çözümlenmesi ve yeni bilgilerin elde edilmesinde şüphesiz bilimsel yöntemlerin kullanılması gerekir. Bilimsel yöntem insan hayatına dair bizlere yeni bilgileri anlama, açıklama ve kontrol altına alma olarak işlevselliğini gösterir (Düztepe, 2004, s. 50).

Bilimsel yöntemin temel amacı, olgular arasındaki ilişkileri keşfetmek ve bunları teorik modeller içerisinde doğru bilgiye giden yolda genelleştirmektir (Eroğlu, 2021, s. 109). Olay ve olgular arasındaki ilişkilerden analizler yapabilmek ve aradaki bağlamlardan hareketle bütüncül bir bakış açısı oluşturmak için Kurumsal Hayırseverlik Faaliyetlerinde Dini ve Dini Olmayan Saiklerin Etkisi Üzerine Nitel Bir Araştırma: Aksaray İli Örneği konulu çalışmamızın, bilimsel yöntemin nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmasına karar verilmiştir. Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, görüşme, doküman ve söylev analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılır (Baltacı, 2019, s. 370). Çalışmamızın uygulama bölümünde ise veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakat tekniği kullanılmış ve katılımcılar ile görüşmeler yapılmıştır.

Yapılacak araştırmanın, bilimsel araştırma yöntemlerine uygun olması ve veri toplama sürecinin sağlıklı yürütülebilmesi için İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği kurulu tarafından 12.01.2024 tarihinde karar sayısı:8 ile saha çalışması izni alınmıştır. Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu onayı sayfa 71’de Ek2’de belirtilmiştir.

Elde edilen veriler ile betimsel analiz tekniği kullanılmış, genel kavram çerçevesi belirlenerek tematik bölümler oluşturulmuş ve bu bölümler içerisinde konu ile ilgili genel yorumlara ulaşmaya çalışmıştır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Aksaray ilinde hayırseverlik ve yardım çalışması yapan kuruluşlardır. Araştırmanın örneklemi ise Aksaray ilinde yardım çalışması yapan, kuruluşlar arasından seçilen 7 yardım kuruluşunda çalışan toplam 12 görüşmecidir. Tablo 1’de görüşmeye katılan kurum çalışanlarının özellikleri belirtilmektedir. Araştırma verileri mülakat

görüşmesine katılan bu görüşmecilerden elde edilmiştir. Görüşmecilerden sağlıklı ve doğru bilgileri elde edebilmek için yüz yüze görüşme yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aşaması

Nitel bir araştırma ile yapılan çalışmamızın veri toplama aşaması da nitel araştırma yöntemine uygun olması gerekecektir. Nitel araştırmalarda genellikle görüşme, gözlem ve doküman inceleme olmak üzere üç veri toplama tekniği kullanılmaktadır (Baltacı, 2019, s. 370). Dolayısıyla çalışmamızın uygulama bölümünde veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakat tekniği kullanılmış ve katılımcılar ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde soruların belirlenmesi, ne şekilde sorulacağının belirlenmesi ve hangi verilerin toplanacağını belirlenmesi önceden yapılan planlama dâhilin de belirtilir ve aynen uygulanmaya çalışılır (Karasar, 2007, s. 198).

Çalışmanın evrenini hayırseverlik sahasında faaliyet gösteren yerel gönüllü ve resmi kuruluşlar, örneklemini ise Aksaray ilinde faaliyet gösteren yedi yardım kurumu oluşturmaktadır. Seçilen bu kurumlar içerisinde de bir çalışma grubu oluşturulmuş, enstitü tarafından verilen onam formu ile yapılacak çalışmadan kurumlar haberdar edilip, kurumların yönetici ve çalışanları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Vakıf ve dernek çalışanlarına 34 sorudan oluşan mülakat soruları formu uygulanmıştır. Mülakat soruları hazırlanırken ilgili literatürden yararlanılmış, çalışanların yerel düzeyde hayırseverlik çalışmalarındaki gözlemlerinden elde edilen bilgi ve tecrübelerden istifade edilmiştir. Mülakat görüşmelerinin güvenilirliğini sağlamak için bütün görüşmeler yazıya geçirilmiştir. Mülakat formu içerisindeki sorular bölümlere ayrılmış, değerlendirme aşamasında da bu bölümler içerisinde değerlendirme yapılarak genel bir sonuca ulaşmaya çalışılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Çalışmamızın veri toplama sürecinde elde edilen mülakat formlarındaki cevaplar, nitel araştırma yönteminin ayrıştırma işlemlerinden olan betimsel analiz tekniği ile yapılmıştır. Betimsel analiz, verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanması, verilerin araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenmesi ile sunulan nitel veri analiz çeşididir (Erdoğan, 2025, s. 2).

Bu yöntemin tercih edilmesinde nitel verilerin detaylı ayrıştırma gerektirmeden verilerin işlenmesi, yorumlanması ve kabul edilebilir sonuçlara ulaşması amaçlanmıştır. Analiz sürecinde oluşturulan isim kodları araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Daha sonra mülakat

sorularından oluşturulan temalar içerisinde katılımcıların görüşlerine yer verilir ve yorumların doğru yapılabilmesi için doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Genel bir çerçevenin belirlenmesi, tema bölümlerinin oluşturulması ve mülakat görüşmelerinde ön plana çıkan kavramların yorumlanması betimsel analiz tekniği ile yapılmıştır. Etik Kurul beyanı gereğince mülakat görüşmelerine katılan görüşmecilerin isim, soy isim, unvan ve çalıştıkları kurumların isimleri gizli tutulmuştur. Analiz ve değerlendirme yaparken kodlama yapılmıştır. Görüşmeciler G1, G2, G3 şeklinde kodlanırken, hayırsever kurumlar HK1, HK2, HK3 şeklinde kodlanmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde görüşme yapılan 7 kurum (vakıf/dernek) ve bu kurumlarda çalışan 12 kişiye uygulanan mülakat görüşmelerinden elde edilen veriler değerlendirilecektir. Katılımcılar ile yapılan mülakat görüşmeleri sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen verilerin sınıflandırılması ve bu sınıflandırma sonucunda ortaya çıkan birbiri ile ilişkili kavramlar ve oluşturulan temalar analiz ve değerlendirmesi yapılarak sonuç kısmı ile sonlanacaktır. Oluşturulan temalar şu şekildedir;

- Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri
- Hayırsever Kurumlara Bağış Yapma Durumları
- Kurumların Bağış Yaptığı Yerler ve Toplumsal Kesimler
- Hayırseverlik Çalışmalarının ve Bağışların Dini Saikleri
- Yerel Düzeyde Kurumların Hayırseverlik Çalışmalarındaki Rollerinin Değerlendirilmesi
- Yaptıkları Bağışlar ve Yardımlar ile Kurumların Nicelik Ve Nitelik Düzeylerinin Karşılaştırılması

4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Hayırsever kurumların çalışanları ile yapılan görüşmelere katılan görüşmeci sayısı 12'dir. Görüşmecilerden 1 tanesi kendisini tanıttak sosyo-demografik bilgilerini vermek istememiştir. Dolayısıyla mülakat görüşmesine katılan görüşmeci sayısı 12 olarak verilmişse de, sosyo-demografik özellikleri belirlenen kişi sayısı 11 ile sınırlı kalmıştır. Görüşmecilerin yaş aralığı 40 yaş ile 75 yaş arasında değişmektedir. Hayırsever kurumlarda çalışanların meslek olarak daha çok eğitimcilerden ve devlet memuru olan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum ise doğal olarak görüşmeciler arasında üniversite mezunlarının yoğun olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Yaş (N=11)		Meslek (N:11)		Eğitim Durumu (N:11)	
60-75	1	Öğretmen	4	Yüksek Lisans	1
55-60	3	Emekli	3	Lisans	6
				Ön Lisans	
50-54	2	Serbest	1	Lise	3
		Meslek			
45-49	2	Ticaret	1	Ortaokul	0
40-44	3	Memur	3	İlkokul	1

Hayırsever kurumlarında görüşmelere katılan görüşmeciler arasında kadın (K) görüşmeci olmadığından yapılan bütün görüşmeler erkek (E) görüşmeciler ile yapılmıştır. Görüşmecilerin, çalıştıkları kurumlarında yıllık olarak çalışma süreleri, elde edilen veriler arasındadır. Çoğu görüşmecinin uzun yıllar ücretli veya gönüllü çalışmaları hayırseverlik faaliyetlerinin Aksaray ilinde uzun süredir yapıldığını göstermektedir. Görüşmecilerin çalışma süreleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Görüşmecilerin Çalışma Süreleri

Görüşmeci (G)	Kurumda Çalışma Süresi
G.6	1 ay – 11 ay
G.7, G.8, G.10, G.11	1 yıl – 5 yıl
G.4, G.5, G.2	6 yıl – 10 yıl
G.3, G.1	11 yıl ve daha fazla

Her ne kadar 2 yıldır başkan olarak çalışıyor olsam da, 8 yıldır bu kurumda hayırseverlik çalışmalarına katkıda bulunmaya çalışıyorum. Önemli olan hizmetlerin devamlılığıdır. (G.2, E.44, Öğretmen)

2005 yılından bu yana kurumumuzda gönüllü olarak çalışıyorum. 19 sene olmuş dile kolay. Fakat her zaman gönüllü çalışan bulunamayabiliyor. Biraz rica ederek insanları davet ediyoruz. (G.1, E. 43, Öğretmen)

Emekli gönüllü bir çalışanı. Hayırseverlik çalışması yapan resmi bir kurumdan emekli oldum. Yıllardır kimlere ve hangi mahallelere yardım yapılacağını çok iyi öğrendim. Bu tecrübe sayesinde şu an ki sivil toplum kuruluşu olan kurumumuza davet edildim. 7 senedir bu kurumda gönüllü olarak çalışıyorum. Toplamda 25 yılı bulmuştur. (G.4, E.57, Emekli)

4.2. Hayırsever Kurumlara Bağış Yapma Durumları

Bu bölümde Aksaray ilinde hayırseverlik çalışması yapan kurumların bağış alma durumları, insan gücü desteğinin gönüllülük açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Bu veriler sayesinde Aksaray da hayırseverlik çalışması yapan kuruluşların yaptıkları bağışların genel bir durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kurum çalışanlarının verdiği bilgilerden hareketle görüşmecilerin hepsi kurumlarının bağış aldıklarını belirtmişlerdir. Yıl içerisinde ülkemizde yaşanan gelişmelere (deprem, sel, heyelan, savaş, açlık vb.) bağlı olarak bağış dönemlerinin değişebildiğini ve gelişen ani durumlara karşı bağış miktarlarının arttığını belirtmişlerdir. Bazı görüşmeciler, kurumlara yapılan bağış durumlarını aşağıdaki gibi belirtmişlerdir.

Özellikle nakdi yapılan bağışların yurt içi ve yurt dışına hızlı bir şekilde ulaştırılması için bağışlarımızı mümkün mertebe online olarak alıyoruz. Bağışlarımızın büyük kısmını yurt dışı bağışlar oluşturuyor. Bu durum ise Türkiye’deki kurumlarımıza hızlı bir şekilde ulaştırılması için online hizmeti kullanıyoruz. (G.5, E.54, Eğitimci)

Gönüllü çalıştığım yardım kurumumuza, ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmalı diye elbette bağışlar gelmektedir. Fakat Aksaray genelinde farklı kurumlara yapılan bağışların büyük kısmı yurt dışına gönderiliyor. Aksaray’da muhtaç insanlar varken yurt dışına çokça yardım etmek beni mutlu etmiyor. (G.8, E.50, Serbest Meslek)

Diğer kurumlar açısından kurumlarımıza yapılan bağışlar çok iyi durumda. Belki de ilk sırada olabiliriz. Bunun nedeni ise daha çok mazlum coğrafyalara yardım götürmeye çalışıyoruz. (G.3, E.60, Öğretmen)

Hayırsever çalışmalarına yardım etmek için toplum içerisinde sağlanan insan gücü desteğine ise görüşmecilerin hepsi aynı cevabı vermemiştir. G.1 ‘den G.6’ya kadar olanlar yeterli insan gücü desteğine ulaşabildiklerini belirtmişlerdir. G.11 ile G.12, kurumlarında ücretli çalışan bulundurdıkları için dışardan insan gücü aramadıklarını belirtmişlerdir. G.7 ve G.8 ise yeterli gönüllülük desteği olmadığını söylediler. Bu durum aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3. Hayırsever Çalışmalarına İnsan Gücü Desteği

İnsan Gücü Desteği	Görüşmeciler
1- Yeterli İnsan Gücü Desteğimiz Var	G.1, G.2, G.3, G.4, G.5, G.6
2- Yeterli İnsan Gücü Desteğimiz Yok	G.7, G.8
3- İnsan Gücü Desteğine İhtiyaç Yok	G.11, G.12
4- Yeterli İnsan Gücü Desteğimiz Sınırlı	G.9, G.10

Katılımcılar içerisinde hayırseverlik çalışmalarına destek bulmanın her zaman mümkün olduğunu belirten görüşmeciler olmuştur. Hayırseverlik ve yardım çalışmaları, ülkemizde kurum fark etmeksizin her zaman destek alanı olan bir mecradır. Her zaman destek bulabilmenin nedenini ise bir görüşmeci şu şekilde ifade etmiştir:

Geçmişten günümüze gelen kültür birikiminde Türk vatandaşlarının iyilik yapmayı sevdiğini ve yardımda bulunmayı tercih ettiğini herkes biliyor. Topluma yerleşen böyle bu duygu sayesinde hayırseverlik çalışmalarına bundan sonraki süreçlerde de her zaman az da olsa destek bulmak mümkün olacaktır. (G.1, E.43, Öğretmen)

4.3. Kurumların Bağış Yaptığı Yerler ve Toplumsal Kesimler

Araştırmanın bu bölümünde, görüşmecilere yapılan ve yapılacak olan yardım ve bağışların toplumda nerelere ve hangi kesimlere yönelik olduğuna dair sorular sorulmuştur. Yapılan yardımların coğrafi olarak kırsal ve kentsel olarak bir öncelik sırasının olup olmadığı ve Aksaray ilinde yoksulluk ihtiyacı ve muhtaçlık durumlarına karşın hayırsever kurumlar tarafından bu ihtiyaçların karşılanıp karşılanamadığına yönelik sorular ana temayı oluşturmaktadır.

4.3.1. Kurumların Bağış Yaptığı Yerler

Bağış kişinin vicdan ve gönül dünyasından hareketle yapılan bir eylemdir. İnsanlar bağışlarda bulunurken kendi iç dünyalarında öncelikler belirlerler. Bu önceliklerin belirlenmesine neden olan durumlar ise ideolojik fikirler, hassasiyet durumları, dini, siyasi fikirler olabilir. Bu öğeler ise toplumdan topluma ya da bireyler arası farklılıklar gösterebilir (Eroğlu, 2021, s. 135).

Görüşme yapılan kişilere “Çalıştığınız hayırsever kurumu, bağış ve yardımlarda bulunurken bir öncelik sırası yapar mı?” şeklinde soru sorulmuştur. Verilen cevaplar ise her kurumun öncelik sırasının farklı olduğunu göstermektedir. Kurumların kuruluş amaçları ve görevleri farklı olduğundan bağış ve yardımlarda genelde aynı olsa da öncelik durumlarında farklılıklar olacaktır. Kimi hayırsever kurumlar insani yardım ve çalışmalar üzerine çalışma yaparken, kimi kurumlarda yetimler üzerine daha fazla çalışma yapılabilir.

Tablo 4. Hayırsever Kurumların Bağış ve Yardım Öncelikleri

Bağışların Öncelik Sırası	Hayırsever Kurumlar / Vakıflar
Aksaray'daki ihtiyaç sahibi aileler önceliklidir.	HK1, HK4, HK6, HK7
Öncelikli olarak öğrenci burs yardımları yapılır	HK1, HK2
Savaş bölgeleri, açlık ve kıtlığın olduğu coğrafyalar.	HK1, HK2, HK5, HK3
Resmi kurumlardan ihtiyaç kişilerin listesi alınır ve bu kişiler arasından öncelikli olanlar belirlenir.	HK3
Dul, yetim ve engellilere bağış yapılır.	HK2, HK3, HK5, HK6
Öncelik sırası yok, müracaat durumuna göre kimin ihtiyacı var ise o kimseye durumuna göre ayni veya nakdi yardım yapılır.	HK4

HK: Hayırsever Kurum / Vakıf, Dernek

Yukarıdaki tablodan anlaşılabacağı üzere Aksaray iline ait çalışan hayırsever kurumların büyük çoğunluğu Aksaray'daki ihtiyaç sahibi aileleri ve yurt dışı savaş bölgeleri ve afetlerin yaşandığı yerleri tercih etmeleri ve yetimlere bağış yapılmasını öncelik sırasında ilk sıralarda tutmuşlardır. Yerel düzeyde çalışan bu kurumların Aksaray ilindeki muhtaç kimseleri önemsemeleri çalışma alanlarının tutarlı olduğunu göstermektedir.

Yerel düzeyde çalışan hayırsever kurumların büyük kısmı aynı zamanda yurt dışı yardım ve bağış çalışmaları da yapmaktadır. Bu durum ise hayırsever kurumlarına yeterli destek, bağış ve yardımlar yapıldığını göstermektedir. Nitekim görüşme yapılan kişiler verdikleri cevaplar ile bu durum teyit etmişlerdir. Görüşmecilerin kendi kurumlarına Aksaray halkının büyük teveccüh gösterdiğini aşağıdaki sözleri ile belirtmişlerdir:

Yaptığımız yardım çalışmaları, halk tarafından verilen destekler ile olmaktadır. Özellikle nakdi olarak verilen bağışlar kurumumuzun sürekliliğine katkı sağlamaktadır.(G.1,E.43, Öğretmen)
Kurumumuz 2018 yılında Aksaray'da en çok bağış yapan kuruluş olarak belirlenmiştir. Bunun temel nedeni ise yurt dışında mazlum coğrafyalar için çokça yardım ve bağış projeleri düzenlediğimiz içindir. Bu yüzden kurumumuza büyük bir güven var. (G.3, E.60, Öğretmen)

Resmi bir kurum olduğumuz için insanların büyük bir güveni olmaktadır. Yardım ve bağışlar yapılırken, devletim benim adıma bu işi en iyi yapar şeklinde bir anlayış hâkimdir. Dolayısıyla vatandaş yardım ettiği gibi başkalarını da kurumumuza yönlendirmektedir. Bu durum ise yoğunluğumuzu artırmaktadır. (G.11, E.40, Memur)

4.3.2. Kurumların Bağış Yaptığı Toplumsal Kesimler

Aksaray ili coğrafi olarak çevresinde köy yerleşkeleri olan bir şehirdir. Şehir yaşamı hâkim olmakla beraber köylerde kırsal yaşam azımsanmayacak kadar da çoktur. Özellikle şehir merkezinde hizmet sektöründe çalışma imkânı bulamamış insanlar, köylerinde kalarak tarım ve hayvancılık ile geçimlerini sağlamaktadırlar.

Aksaray ili merkez ilçe, kasaba ve köylerin sayısı 125'dir(Aksaray, 2025) . Şehir merkezinde yoksul ve muhtaç kimseler olmakla birlikte kırsal alanda yaşayan insanlar arasında da muhtaç ve yoksul insanların olduğu bilinmektedir. Görüşmeciler ile yapılan görüşmelerde Aksaray ilinde hayırseverlik ve yardım çalışmalarının yapılmasında kırsal ve kentsel olarak öncelik durumu sorulmuştur. Yardım ve bağış çalışmaları coğrafi anlamda kırsal ve kentsel olarak öncelik sırası olmalı mı? Sorusuna hayırsever kurumlardan yönetici veya çalışanların verdikleri cevaplar aşağıdaki şekildedir:

Eğer kırsalda yaşıyor dahi olsa gerçek anlamda muhtaç kimseler ise “EVET” yeri geldiğinde kent merkezinde yaşayanlardan ön sıraya alınabilir. Bu konuda hayırsever kurumu olarak kırsal veya kentsel ayrımı yapmıyoruz. (G.1,E.43, Öğretmen)

Yardım çalışmaları kentsel olarak öncelik sırasına konulmalı. Çünkü şehirde yaşayanların iletişimleri zayıf olabilir. Kira sorunları olabilir. Kentte yaşayanların yardıma ihtiyaçları var. Kırsal bölgede yaşayanlara eş, dost, akraba yardım edebiliyor. (G.3, E.60, Öğretmen)

Aksaray iline mahsus resmi bir kurum olarak çalıştığımızdan dolayı yardımları dağıtırken ihtiyaç sahiplerini ayırt etmiyoruz. Aksaray sınırları içerisinde yaşamış olması ve ihtiyaç sahibi olması bizim için yeterli bir gerekçedir. Fakat şehir merkezinde yaşayıp aylık geliri olmasına rağmen bizlerden kira, gıda, giyim yardımı talep edenler olabiliyor. Böyle kimselere de yardımlar edebiliyoruz.(G.11, E.40, Memur)

Kırsal da yaşıyor dahi olsa muhtaçlık durumunu bizler kurum olarak ayırt edebiliyoruz. Elimizde program var. Kimlik sorgulaması yapıldığında ne kadar hayvana sahip veya kaç dönüm tarlası var bunları görebiliyoruz. Yeterli mal veya taşınmaza sahip olanlar fakirlik durumu olduğunu söylese dahi yardım yapılmaz. Çünkü yeterli imkânlara sahiptir. Hatta elimizde ki program sayesinde birçok yardım çalışması yapan STK'lar, yardımda bulunmak için kurumumuzdan muhtaç olanların listesini alırlar. (G.12)

Aksaray ilinde hayırseverlik çalışması yapan kuruluşlar, yardımların ve bağışların dağıtılması konusunda kırsal ve kentsel ayrımı yapmamaktadır. İhtiyaç sahipleri, fakir ve yoksul kimseler nerede ise oralara yardımlar yapılabilir. Kırsal nüfus üzerinde yaşayış görüntüsü olarak yoksulluk ve fakirlik durumu ortaya çıkarken bu durum kent merkezinde

yaşayanlarda yoksulluk ve fakirlik durumu olmadığını göstermez veya yardım ve bağış çalışmalarının öncelik olarak kırsal alana yapılması gerektiği düşüncesini ortaya koymaz.

Yoksulluk daha çok kırsal olarak anlaşılabilir ve kırsal kökenlidir. Sonuçta şehir merkezlerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğu kırsal bölgelerden göç etmişlerdir. Kırsal ve kentsel yoksulluk, dünya genelinde oldukça farklı görünümsergilemektedir. Dünyanın bazı bölgelerinde kırsal yoksulluk yoğunluktayken, bazı bölgelerinde ise kentsel yoksulluk daha yoğundur(Açıkgöz, 2010, s. 16) . Bu durumu Aksaray ili için değerlendirdiğimizde hizmet sektöründe çalışmayanlar veya çalışamayanlar köylerde yaşamlarına devam ederken tarım ve hayvancılık ile geçimlerini sağlayabiliyorlar.

Kent merkezinde yaşayanların aylık bir gelirleri olsa dahi kira, ulaşım, zaman maliyetleri açısından yoksulluk durumları belirgin bir şekilde ortaya çıkabiliyor. Kent merkezinde yaşayıp bir hizmet sektöründe çalışanlar dahi yardım kuruluşlarına başvuru yapıp kira, gıda hatta giyim yardımı talep ettikleri görülmüştür.

4.4. Hayırseverlik Çalışmalarının ve Bağışların Dini Saikleri

İnsanların, sosyal yaşamlarının merkezinde yer alan toplumsal öğelerden birisi de dindir. Dinler insan yaşamına müdahil olur ve insanların inançları için eylemde bulunmasını ister. Neredeyse bütün dinlerde başkalarına yardım etme, onlarla empati kurma, zor zamanlarda birlikte olma gibi eylemler tavsiye edilmektedir (Baycar, 2019, s. 210).

İhtiyaç sahiplerine veya zor durumda olanlara yardım etme eylemi ilahi olsun veya olmasın dinlerin öğretilerinde vardır. Başta sosyal bilimciler olmak üzere, farklı düşünür ve araştırmacılar tarafından yardım etme davranışı gibi prososyal davranışlar ve diğerkâmlık, sık sık dini inanç ve pratiklerle ilişkilendirilmiştir(Ayten, 2009, s. 69) . Dolayısıyla yardım etmenin içeriğinde dini ve insani duygular mevcuttur. Özellikle İslam dini hayırseverlik ve yardımlaşma eylemini dinin şartlarından saymıştır. Yardımlaşma eyleminin ana temasını içinde barındıran zekât ibadeti, toplum içerisinde sosyal yaşamın sağlıklı devam edebilmesi için farz bir ibadet olarak belirtmiştir. İnsanların hayırseverlik ve bağış yapma eylemlerinin temelinde dini saikler ile ilişkisi araştırmamızın ana temasını oluşturmaktadır.

Aksaray ilinde hayırseverlik çalışması yapan ve bağışlarda bulunan kurumların yaptıkları çalışmaların dini emir ve öğretiler ile ne kadar ilişkili olduğunu ortaya koymak, yapılan yardımların hangi saikler çerçevesinde yapıldığını anlamak için görüşmecilere konu ile ilgili sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar ile yapılan bağışların dini saiklerle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4.4.1. Hayırsever Kurumların Dini İnanç ve Tutumla İlişkisi

Yapılan yardım ve bağışların sebeplerinden birisi de dini inanç ve tutumlardır. Bireyler yaptıkları yardımları benimsedikleri dinin emir ve tavsiyesi ile yaparlar. Aynı şekilde hayırseverlik çalışması yapan kuruluşlar içerisinde de dini hassasiyet ile çalışma yapanlar vardır. Kurumlarda çalışan görüşmecilere “Aksaray ilinde hayırseverlik çalışması yapan kuruluşların dini inanç ve tutumlar ile ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?” şeklinde soru sorulmuş, görüşme yapılan kurumlar farklı cevaplar vermiştir. Her ne kadar farklı cevaplar olsa da görüşmecilerin büyük çoğunluğu dini inancın etkisi ile bu kurumlarda çalıştıklarını ve dini duygular ile yardım çalışmaları yapıldığını belirtmişlerdir.

Görüşmecilerden alınan cevaplar ile hayırseverlik ve yardım çalışmalarının dini inanç ve tutumlar ile yakından ilişkili olduğunu hatta temel sebeplerinin dini inançlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu şekilde düşünen görüşmeciler şu cevapları vermişlerdir:

Bazı resmi kurumlar hariç ilimizdeki STK’ların büyük çoğunluğu dini hassasiyet ile yardım çalışmaları yapar. Dini tutumları ağır olan, muhafazakâr olan yardım kuruluşları önceliklidir. (G.1, E.43, Öğretmen)

Şehrimizde Avrupa Birliği dernekleri var. Bu kurumların çok da dini inançla ilgisi yok. Ama yerel vakıf ve derneklerin din ile ilişkisi var. Sadece yardım çalışmalarında değil, insan hak ve hürriyetleri konusunda da İslam coğrafyası için çalışmalar yapıyoruz. (G.4, E.57, Emekli)
Özellikle biz, her ne kadar Avrupa kökenli bir teşkilat olsak da kuruluş amacımız İslam dini referanslı bir teşkilatız. Yardım çalışmalarının temelinde dini inançlarımız etkilidir. (G.5, E.54, Eğitimci)

Dini inanç ve tutumla ilişkili olmadıklarını belirten görüşmecilerin cevapları ise şöyledir;

Kurumumuz dini bir kuruluş değil, tamamen insani ve vicdani duygulardan hareketle kurulmuş bir kurumdur. Böyle olmayı tercih ettik. Çünkü yardımın din eksenli olmaması gerekiyor. (G.7, E.48, Emekli)

Bizim yardım çalışmalarımızın temelinde dini duygular yok, devlete ait bir kurumumuz var. Devlet yardım yaparken sosyal bir anlayışla yardımlarını yapar. (G.11, E.40, Memur)

Hayırseverlik çalışması yapan STK’lar dini duygular ile yardım çalışmalarını yapsa da, bizler devlet kurumu olarak pek de böyle düşünmüyoruz. Fakat önemli olan yardımların kaliteli ve nitelikli olması lazım. Bunun için de Devlet ve STK’lar bütünleşmiş bir şekilde yardımlarımızı yapmaya çalışıyoruz. Yani iş birlikteliği ile hareket ediyoruz. (G.12)

Görüşmecilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda yardım etme ve bağışlarda bulunma eylemlerinin temelinde dini inanç ve saiklerin kuvvetli etkenler olduğu aşîkârdır. Dini mekanizmalar, sosyal hayatı kontrol eder. Bireylerin yapacakları eylemleri yaratıcı için yapmasına veya insanların iyiliği için çalışmasına motive eder. Bu durum İslam toplumlarında “Allah rızası için çalışma” duygusunu oluşturur. Görüşmecilerin verdikleri cevaplar, dini gaye ve çalışmaların STK’lar ve hayırsever kurumların çalışma ilkelerinden olduğunu ortaya koymaktadır. Hayırsever kurumlar da dini hassasiyet ile çalışma yapabilirler.

Aynı zamanda yapılan yardım ve bağışların sadece din eksenli olduğunu söylemek de yanlış olacaktır. Her ne kadar özellikle STK’lar bağlamında din eksenli çalışmalar yapılıyor olsa da devlet kurumları içerisinde ve diğer STK’lar arasında din eksenli çalışmalar olmayabilir. STK’lara inançları gereği kurumsal anlamda bir dinî misyon yüklenilmesi ve bu kuruluşların dinî gayelerinin olması doğal görülse de İslami olmayan yapıların faaliyetlerine karşı dışlayıcı bir bakış açısı da söz konusu değildir (Yıldız & Turan, 2022, s. 172). Dini bir anlayış ile değil, insani ve vicdani duygular ile sosyal anlayış çerçevesinde de hayırseverlik ve yardım faaliyetleri yapılabilir. Araştırmamız özelinde bu durumu değerlendirdiğimizde dini temalar ile yardım çalışmalarının yapılıyor olması çoğunluk olarak görülse de insani duygular ile de STK’lar tarafından yardım çalışmaları yapılmakta ve daha çok devlet kurumları eliyle yapılmaktadır.

4.4.2. Dini İnanç ve Mezhep Farklılıklarının Yapılacak Yardımlara Etkisi

Hayırseverlik eylemlerinde dini saiklerin etkisinin olup olmadığının daha iyi anlaşılması için muhtaç ve yoksul kimselerde inanç ve mezhep farklılıklarının dikkate alınıp alınmadığına yönelik sorular sorulmuştur. Bu durumu ortaya koymak için görüşmecilere yöneltilen sorulardan bir tanesi de “Kurumunuz ihtiyaç sahiplerine bağış ya da yardım faaliyetleri yaparken kişilerin dinî inanç/mezhep boyutunu göz önünde tutar mı?” sorusu olmuştur.

Yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre kurumlar, dini saikler ile veya dini olmayan saikler ile yardım çalışmaları yapabilir. Peki, yardım yapılan yoksul ve muhtaç kimseler içerisinde dini farklılıklar varsa veya hiçbir dini inanış yoksa bu durum yardım çalışmalarını etkiler mi? Görüşmecilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda bu durum değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Yardım çalışmalarımızı yaparken elbette insani duygular ile hareket ediyoruz. Fakat muhtaç kimselerde devlete karşı düşmanlık olmayacak, bunu da göz önünde bulunduruyoruz.

(G.1, E.43, Öğretmen)

“Mazlumun dini yoktur.” Düşüncesi ile hareket etmeye çalışıyoruz. İhtiyaç sahibi olduktan sonra her türlü yardım yapılabilir. (G.2, E.44, Öğretmen)

Biz kurum olarak, milliyet ve din sorgulaması yapmıyoruz. Önemli olan muhtaçlık durumunun ortada olmasıdır. (G.3, E.60, Emekli)

Yardım çalışmalarının felsefesinde dini inanç, etnik kimlik sorulmaz. Vicdani bir duygu ile hareket etmeye çalışıyor ve her kesime yardım götürmeye çalışıyoruz. (G.5, E.54, Eğitimci)

Biz kurum olarak her türlü bağış kabul ediyoruz. Yapılan bağışlar içerisinde zekât yardımları da var. Zekât gayri Müslimlere verilmediği için bu konuda dini inanç ayrımını yapmış oluyoruz. Ama insani olarak herkese de yardım yapıyoruz. (G.9, E.47, Memur)

Mültecilere ve muhacirlere de yardımlar yapıyoruz. Kurumumuza başvuru yapan muhtaç olan herkesi boş çevirmemeye çalışıyoruz. Dini duygularını ön planda tutmuyoruz. (G.12)

Muhtaç ve yoksul kimselerin dini duygu ve tutumlarından hareketle yardım ve bağışların yapılmadığı görüşmecilerin verdikleri cevaplar ile belirginleşmiştir. Hayırsever kuruluşların bağış ve yardım dağıtımında muhtaçların öncelikli olarak ihtiyaç sahibi olması ilk sırada yer almıştır. Sonuçta görüşme yapılan hayırsever kurumlar, Aksaray ilinde toplumun her kesimine yönelik yardım çalışması yaptıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla din veya mezhep ayrımı yapılmadan hayırseverlik çalışmalarının devam ettiğini söylemişlerdir.

Hayırseverlik eylemini direkt dini bir tutum olarak belirtmek yanlış olacaktır. Din veya dindarlık hayırseverlik eyleminin sebeplerinden birisidir. Yardım etme eylemi sonuçta insani ve vicdani bir eylemdir. Görüşmecilerin verdikleri cevaplar ise yardım yapılacak kimselere insani ve vicdani olarak yardım edilmesi gerektiğini belirtmeleri beklenen bir anlayış olmuştur.

Fakat görüşmecilerden birisi dini inanç ve mezhep farklılığının dikkate alınması gerektiğini şu şekilde belirtmiştir:

Bizler İslami kimliği olan bir kuruluş olmaya çalışıyoruz. Böyle olduğumuz için insanlar bizlere bağışta bulunuyor. En çok öğrenci bursları konusunda yardım çalışmalarımız var. Burs vereceğimiz kimseler arasında dini inançları Müslüman olanları tercih ediyoruz. Her öğrenciye de burs yardım çalışması yapmıyoruz. (G.2, E.44, Öğretmen)

Yardım çalışmaları kapsamında dini inançların önemsendiği de ortaya çıkmaktadır. Kurumlar içerisinde dini kimlik ile çalışma yapanlar, kurumlarına yapılan yardım ve bağışların bu sebeple yapıldığını belirtmişlerdir. Bundan dolayı genel olarak yardım çalışmaları dini kimliği olan (özelde Müslüman olan) kimselere yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla G2’nin verdiği cevap ile yoksulların dini kimlikleri göz ardı edilmemektedir.

4.5. Yerel Düzeyde Kurumların Hayırseverlik Çalışmalarındaki Rollerinin Değerlendirilmesi

Hayırseverlik ve yardım çalışmalarının etkin ve nitelikli olarak yapılmasında kurum ve kuruluşların önemli bir görevi vardır. Geçmişten günümüze kadar hayırseverlik kültürünün yaşatılması ve aktarılması konusunda vakıflar, dernekler, STK'lar her zaman aktif rol oynamışlardır. Yoksulluk durumunun milletler arasında çoğalması, çeşitlenmesi hayırseverliğin nitelikli olması için bir zorunluluk ortamı oluşturmuştur. Bu bakımdan kurumsallaşma, hayırseverlik faaliyetlerinin yürütülmesinde kişinin bireysel gayretinin karşısında daha büyük öneme sahip olmaktadır. Dolayısıyla insanlar, bağış ve yardımların daha fazla ve koordineli ve istikrarlı olarak yapılmasını sağlamak amacıyla yardım kuruluşları oluşturmuşlardır (Eroğlu, 2021, s. 196).

Yardım faaliyetleri kurumsallaşma ile yapılmaya başlandığı zaman nitelik ve nicelik olarak yardımlar çeşitlenmeye başlar. Bu durum ise sadece para, gıda vb. gibi yardımlar ile sınırlı kalınmaması gerektiğini ortaya koyar. Değişen dünya şartlarına paralel olarak muhtaçlık ve yoksulluk durumları da değişmeye başlamıştır. Bu yüzden yardımlar farklı hizmet alanlarında kendini göstermeye başlayacaktır. Yardım ve bağışlar toplum içerisinde farklı alanlara yayılabilmesi ancak organizasyonlar ile mümkün olabilir. Bunu ise ancak kurumlar veya kuruluşlar, kurumsallığı ile başarabilirler.

Günümüz şartlarında kurumsal yardımlar, bireysel yardımların çokça önüne geçmiştir. Çünkü her bireyin büyük bir sosyal çevresinin olması beklenemez ve sürekli destek arayan insanlara ulaşma imkânı da olmayabilir; ancak sosyal yardım çalışmalarının kurumsal hale gelmesi, bu durumu önemli ölçüde gidererek azaltmış, sosyal yardımların toplumdaki tüm ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamıştır. Yoksullukla mücadelenin sivil ayağını üçüncü sektör oluşturur (Açıkgöz, 2010, s. 45). Üçüncü sektörü, vakıflar, dernekler ve sivil toplumun en önemli kısmını oluşturan STK'lar oluşturur. Üçüncü sektör daha çok gönüllülük esası üzerine çalışır, topluma hizmet amacı taşır.

Üçüncü sektörün toplum içerisinde hizmet edebilmesi için toplum tarafından kabul görmüş, onay verilmiş olması gerekir. Toplumun çıkarlarını suiistimal eden, yoksulluğun vicdanını hiçe sayan kurumlar toplumdan yardım ve bağış toplayamaz. Yardım ve bağışlar en temelde güven üzerine kurulur. Bu güvenin hayırsever kurumlara yerleşmesi ve devam edebilmesi için toplumdan kabul görmesi gerekir.

Çalışmamıza konu olan yerel düzeydeki hayırsever kurumlar da üçüncü sektör içerisinde yer alır. Bu kurumlar kâr amacı gütmeyen, toplumun faydası için çalışır, yoksulluğun nitelikli bir şekilde iyileştirilmesi için mücadele ederler. Bu mücadele alanında kurumlar yardım ve bağışların yoksullara ulaştırılması konusunda, zaman maliyet gibi emek harcamaları görüşmecilerin belirttiği üzerine büyük çoğunlukla gönüllülük üzerine olur. Görüşmecilere bu konu hakkında çalıştıkları kurumların toplum tarafından nasıl karşılandığını ve hayırseverlik kültürüne katkı sağlayabilme durumlarını sorduk. Verilen cevaplar ile bu durumu değerlendirmeye çalışacağız.

Genel olarak toplum tarafından iyi karşılanıyoruz. Fakat son zamanlarda insanların güveninin azaldığını hissediyoruz. Bunun sebebi olarak da bazı özel kurumlar (cemaatler)'in bıkıracak şekilde yardım talep etmeleri oluyor. (G.1, E.43, Öğretmen)

İlimiz de hayırsever kurumlarına genel olarak güven var. Fakat 15 Temmuz olayı özellikle gönüllülük üzerine çalışan hayırsever kurumlarını çok etkiledi. Çalışmalarımız azaldı. (G.3, E.60, Emekli)

Aksaray ili, yurt dışı çalışanları fazla olduğu için ekonomik olarak zengini fazla olan bir şehir. Hayırseverlik çalışmalarına yatırım yapmak isteyen insanlar için rehber oluyoruz. Toplum tarafından destekleniyoruz. (G.4, E.57, Emekli)

Dini bir kimlik ile hayırseverlik çalışması yapan kurumlar, dini referanslı insanlar tarafından güveniliyor. Fakat din düşmanları tarafından da iftira atılıyor. Bunları da görmüş oluyoruz. (G.5, E.54, Eğitimci)

Verilen cevaplar doğrultusunda toplum tarafından genel bir kabul olduğunu, başka bir şekilde ise bu kurumların olması insanlarda memnuniyet duygusu oluşturduğunu görüyoruz. İnsanlar, bağış ve yardımların daha planlı bir şekilde ulaştırılması için üçüncü sektörün varlığına ihtiyaç duyacaktır. Hayırsever kurumların varlığı, toplum içerisinde teveccüh ile karşılanıyor, nitelikli yardımların yapılması güven ortamının oluşmasını sağlıyor.

Toplum tarafından hayırsever kurumlarına karşı ilginin azaldığını, bunun neticesinde yardım ve bağışların azaldığını belirten görüşmeciler de olmuştur. Bunun en önemli nedeni olarak ülkemizde yaşanan 15 Temmuz olayı olduğunu belirtmişlerdir. 15 Temmuz sonrası hayırsever kurumlarına karşı uzak kalma, çekinme gibi insan davranışları olduğunu söylemişlerdir. Her ne kadar çoğunluk görüşe göre kuruluşlar için olumlu izlenimler olduğu belirtilse de yardım çalışmalarında bazı faktörler nedeniyle azalma olduğunu belirten görüşmeciler de olmuştur. Toplum tarafından kuruluşların olumlu karşılanması durumunu olumsuz olarak niteleyen görüşmeciler şu şekilde söylemişlerdir:

Kurumlara karşı toplum tarafından bir soğuma var. En önemli neden olarak Fetö denilen olayın olmasıdır. Bu olay sonucunda kurumlara karşı çekince var. (G.7, E.48, Emekli)
Çok çalışma yapan kurumları alkışlıyorlar. Fakat Fetö denilen bir gerçek oldu. Yardım çalışmalarımızı büyük oranda etkiledi. (G.8, E.50, Serbest Meslek)

Görüşmecilere yöneltilen sorulardan birisi de hayırseverlik çalışması yapan kuruluşların hayırseverlik kültürüne olan katkılarıdır. Görüşmecilerin hepsi yardım çalışmalarının hayırseverlik kültürüne katkı sağladığını belirtmişlerdir. Bireysel ve kurumsal olarak geçmişten günümüze kadar devam edegelen yardım ve bağış çalışmaları, yoksullukla mücadele faaliyetleri her zaman insanların sosyal hayatlarında olan çalışmalardır. Üçüncü sektör olarak ifade edile kurum ve kuruluşların varlığı hayırseverlik kültürüne katkı sağladığı araştırmamızdan elde edilen sonuçlar arasındadır.

Maddi ve manevi olarak, toplumun her kesimine yardım çalışmaları diğer çalışmalar konusunda örnek oluyor. Kurumların planlı, disiplinli ve şeffaf çalışmaları büyük organizasyon gerektiren deprem, doğal afet vb. gibi olaylar karşısında daha disiplinli ve sonuç odaklı çalışmalar yapılmasına örneklik teşkil ediyor. Bu çalışmaların topluma sağladığı en önemli olay, dayanışma duygusunu topluma yerleştirmektir. Eskiden beri devam eden dayanışma örnekleri olan kumbara çalışmaları, zimem defteri, askıda ekmek gibi projeler hayırsever kurumlar tarafından yaşatılmaktadır.

4.5.1. Hayırsever Kurumlar Ortak Hareket Edebilir mi?

Toplumda bireysel olarak yardımlar yapılabilirken değişen şartlar ve yoksulluk çeşitleri bakımından daha nitelikli yardımlar için kurumsallaşmanın olması gerektiği önceki konularda bahsedilmiştir. Kurumsal olarak yoksullukla mücadele, yardım ve bağış organizasyonları, devlet kanalıyla veya vakıf, dernek ve STK'lar üzerinden yapılabilir.

Yoksulluk ile mücadele de kalıcı ve etkili çözümler üretebilmek için birey - devlet – STK iş birliği kaçınılmazdır. Globalleşmenin de etkisiyle sosyal STK'lar kimi zaman devletin ulaşamadığı alanlara girebilmekte, uluslararası alanda varlığını hissettirebilmektedir (İlter, 2009, s. 9).

Yardım ve bağış yapan her kesimin yaptığı faaliyetler içerisinde eksiklikler veya yanlış uygulamalar olabilir. Kurumlar arası iş birliği, eksik kalan veya yanlış olan uygulamaları ortadan kaldırır, daha nitelikli hatta nicelik olarak da çokça yardım faaliyetleri yapılmasını sağlayabilir.

Bunun için yerel düzeyde, yerel aktörlerin katılımıyla ve işbirliğiyle “yoksullukla mücadele ve uygulama merkezi” gibi eşgüdümlü hareket etmesini sağlayacak ortak bir platform birimlerinin kurulması gerekmektedir (Açıkgöz, 2010, s. 168). Günümüz şartlarında hayırseverlik çalışmalarında yerel düzeyde en çok karşılaşılan problemlerden birisi yardım çalışmalarının aynı muhtaç kimseler üzerinde yoğunlaşmasıdır. Bir yoksul kimse bir ay içerisinde birden fazla çokça yardım alabiliyor. Veya yardımlar tek düze üzerinden sadece nakdi, sadece ayni olabiliyor. Bu durumun dezavantajı ise diğer yoksul kimselere yardımların ulaşmasını engelliyor ve ihtiyaç olan şey ne ise o konuda yardım yapılamıyor. Bu şekilde ortaya çıkan olumsuz durumları engelleyebilmek adına kurumlar arası iş birliği zorunlu hale geliyor.

Çalışmamıza konu olan hayırsever kurumlarının çalışma rollerinin değerlendirilmesi konusunda görüşmecilere “Vakıf, dernek veya gönüllü yardım kuruluşları ortak bir platformda buluşabilir mi?” sorusu sorulmuştur. Görüşmeciler içerisinde bu soruya olumlu cevaplar şu şekilde verilmiştir:

Ortak hareket edebilmek için kurumların bu konularda talep etmesi gerekiyor ve kurumların kaygısı olması lazım. Özellikle muhtarlıklar bu konularda yardımcı olabilirler. Fakat büyük başarı sağlanabileceğini pek düşünmüyorum. (G.1, E.43, Öğretmen)

Zaman zaman ortak çalışmalar yapıldı. Fakat bu durumun sürekli hale gelmesi gerekiyor. (G.2, E.44, Öğretmen)

İlimizde STK platformu var. Pek çok konuda ortak hareket var. İstişare var. Fakat yardımlarımızın nitelikli olması için bu platform yeterli düzeyde değil. (G.3, E.60, Emekli)

Ortak bir koordinasyonda buluşabiliriz. Sonuçta hedef kitle aynı kişiler. (G.12)

Ortak bir platformumuz var. Yeni kuruldu. Çoğu STK uyum içerisinde çalışıyor. Ortak çalışmaya faydası olur. (G.9, E.47, Memur)

Görüşmemize katılan 12 kişiden 5 tanesi ortak bir platformun gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Böyle bir platform üzerinden çalışmaların yapılması, yardım ve bağışların sürekliliğini ve kurumların uyum içerisinde çalışmasına olumlu katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Belirtilen cevaplar ortak bir platformun gerekliliğini ortaya koysa da görüşmeye katılan grubun yarısından azı böyle bir görüşe sahiptir. Görüşmeciler içerisinde bu soruya olumsuz cevaplar şu şekilde verilmiştir:

Bulunduğumuz şehirde STK platformu var. Fakat hayırsever çalışması yapan kuruluşların bir platformda buluşması çok zor. (G.4, E.57, Emekli)

Ortak bir platformda kurumlar buluşamaz. Çünkü genel merkezli yönetilen kurumlar var. İşin içine siyasi konular da girince bana göre çok zor. (G.8, E.50, Serbest Meslek)

Çalıştığımız kurum itibariyle ortak bir çalışma da yer almamız mümkün değil. Ortak bir çalışma da bulunduğumuz zaman yoksul kimselerin verilerini paylaşmamız gerekecek. Bu durum ise verilerin korunması kanuna göre yasak olan bir durum. Fakat küçük de olsa paslaşmalar oluyor. (G.11, E.40, Memur)

STK'ları özelde tanıdığımız için ortak bir noktada buluşamazlar. Daha önce de denedik, ortak hareket edemedik. Üstelik verilerin korunması kanunu bu duruma engel olur. (G.10, E.75, Ticaret)

Yukarıda verilen cevaplar, yerel düzeyde ortak bir platformda çalışabilmenin zor olduğunu belirten görüşmelerdir. Görüşmecilerin bu tarz cevap vermelerindeki en büyük sebebin, verilerin korunması kanunun engel olduğunu belirtmeleridir. Verilerin korunması kanuna göre amaç şudur:

“Bu Kanunun amacı, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzelkişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemektir.” (Kişisel Verileri Koruma Kanunu, 2016)

Verilerin korunması kanuna göre ihtiyaç sahibi kimselerin her türlü bilgileri, belirtilen kanundaki verilerin işlenmesi, aktarılması ve haklar ve yükümlülükler çerçevesinde yapılmalıdır. Ortak bir platformda buluşan kurumlar, ihtiyaç sahibi kimselerin listesini ortak bir havuzda buluşturamayacaklarını, verilerin işlenmesi kanuna göre yapamayacaklarını belirtmişlerdir. Koordinasyon merkezli çalışmanın fayda sağlayacağını belirtmelerine rağmen kurumların kendi çalışmalarını önemsemeleri, ortak platformda buluşmayı zorlaştıran nedenler arasında saymışlardır.

4.6. Yaptıkları Bağışlar ve Yardımlar ile Kurumların Nicelik Ve Nitelik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Bu bölümde, Aksaray ilinde yardım ve bağış çalışması yapan kurumların yaptıkları çalışmaların yeterli olup olmadığı, yapılan veya yapılacak yardımların ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığı verilen cevaplar ile değerlendirilecektir. Son olarak da hayırsever kurumların ve gönüllü yardım kuruluşlarının önündeki en önemli sorunlar, görüşmecilerden gelen cevaplar doğrultusunda analiz edilmeye çalışılacaktır.

4.6.1. Çalışanların Kendi Kurumlarına Yapılan Bağışlara Dair Görüşleri

Çalışanların kendi kurumlarına yapılan bağışlara dair görüşleri Tablo 5'te belirtilmiştir.

Tablo 5. Kurumlara Yapılan Bağışların Yeterliliği

Bağışların Yeterlilik Durumu	Sayı	Yüzde %
- Bağışlar Yeterli Oluyor	9	% 75
- Bağışlar Yeterli Olmuyor	3	%25
- Kararsız	0	0
- Toplam	12	%100

Görüşmecilerden kendi kurumlarına yapılan bağışların yeterli olduğunu düşünenlerin sayısal oranı %75, yeterli olmadığını düşünenlerin sayısal oranı ise %25'tir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu kendi kurumlarına yapılan bağışların yeterli olduğunu düşünmüşlerdir. Bu durum bizlere Aksaray ilinde bağışçılar tarafından hayırsever kurumlarına yeterli bağışların yapıldığını, toplum tarafından bu kurumlara karşı, olumlu olarak destek sağlandığını ortaya koymuş oluyor. Görüşme notlarından örnekler şöyledir:

Bağışçılar tarafından yeterli katkı sağlandığını düşünüyorum. Bağış alma konusunda neredeyse hiç boş kalmadık diyebilirim. (G.2, E.44, Öğretmen)

Çalıştığımız kuruma yeterli bağışlar oluyor. Fakat saha içerisinde bireysel çalışma yapanlarda az değil. Bireysel çalışanların bizimle iş birliği yapması gerekiyor. O zaman daha çok bağış yapılabilir. (G.7, E.48, Emekli)

Bizim muhtaç kimseler arasında ulaşamadığımız kimse neredeyse yok. Yeterli bağışlar yapılıyor. İnsan yardım yaptıkça daha fazla yapmak istiyor. O yüzden bağışlar artırılabilir. (G.8, E.50, Serbest Meslek)

Biz resmi kurum olarak yeterli yardımları yaptığımızı düşünüyoruz. En azından yardım istemeye gelenleri boş çevirmemeye gayret ediyoruz. Fakat bireysel yardımseverler daha fazla. (G.11, E.40, Memur)

Hayırsever çalışması yapan bir kurum olmasaydık bu kadar yardım yapamazdık. İnsanlar bir kurum olduğumuz için yeterli bağış yardımları yapıyorlar. Yeterli olduğunu düşünüyorum. (G.9, E.47, Memur)

Görüşmecilerden gelen cevaplara baktığımız zaman Aksaray'da yeterli bağış çalışmaları olduğunu belirtmişlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi Aksaray ili yurt dışı çalışanları nüfusu fazla olan bir şehir olduğu için yurt dışından gelen, ayni ve nakdi olarak bağış ve yardımlar nicelik olarak bağışların yüksek ve yeterli düzeyde olduğunu ortaya koyuyor. Bağışların yeterli düzeyde olmadığını belirten görüşmecilerin notları şu şekildedir:

Bağışların yetersiz olduğunu düşünüyorum. Daha fazla bağış yapılmalı. Çünkü ulaşamadığımız insanların çokça olduğunu tahmin ediyorum. (G.6, E.55, Emekli)

Bu şehirde yardım çalışması yapan çokça kuruluş olmasına rağmen ulaşılamayan insanlar olduğunu biliyorum. Bu yüzden bağışlar yetersiz kalıyor. Bu konuda ortak bir çalışma yapılabilir.(G.10, E.75, Ticaret)

Biz kurum olarak her ihtiyaç sahibine yardımcı olmaya çalışıyoruz. Fakat yardımlar bitmiyor. Bağışlar daha yüksek düzeyde olabilir. (G.12)

Bağışların yeterli düzeyde olmadığını belirten görüşmecilere göre ulaşılamayan ihtiyaç sahipleri vardır. Yardım almayı bir utanç durumu gibi düşünerek istemeyen veya yardım almasını bilmeyen, iletişim kanallarını kullanamayan özellikle dul, yaşlı veya bilgisiz kimseler olabilir. Görüşmecilerden bir kısmına göre bu kimseleri aramak, bulmak ve bu kişilere yardım etmek gerekiyor. Böyle kimselerin, yardıma daha çok muhtaç oldukları düşünülüyor.

Yapılan bağışların yeterlilik durumunu niceliksel olarak düşündüğümüzde görüşmeciler tarafından yüksek miktarlarda bağışlar yapıldığını belirtmişlerdir. Ayni ve nakdi yapılan yardımlar ile birçok muhtaç kimselere yardım yapıldığını hatta belirli seviyede olmasına rağmen asgari geçim düzeyine yakın olanlara (kirada oturmaya, aile nüfusu fazla ama asgari ücretle geçinen vb.) dahi yardımlar yapıldığını belirtmişlerdir.

4.6.2. Yardım Kuruluşlarının Karşılaştıkları Sorunlar

Çalışmamıza konu olan yardım kuruluşları temelde gönüllülük üzerine oluşmuş kurumlardır. Gönüllülük üzerine oluşan bu kurumların yaptıkları ve yapacakları çalışmalar ile sivil ve siyasi hayatta sorunlar ile karşılaşmaları mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti anayasasında belirtilen kanunlar ile vakıf, dernek ve STK'ların çalışma şekli yardım toplama ile ilgili usul ve esaslar 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu ve 27/12/1999 tarihli ve 23919 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Yardım Toplama Esas Ve Usulleri Hakkında Yönetmelikle düzenlenmiştir (İçişleri, 1999).

Yardım ve bağış çalışmalarının kanunlar ile belirtilmesi, yapılacak olan çalışmaların denetime tabi tutulmasını gerektirir. Kanunlara göre çalışma yapmayan yardım kuruluşları kanunlarda belirtilen yaptırımlar ile karşılaşmaları mümkündür. Görüşme gerçekleştirilen yardım kuruluşlarının yerel düzeyde karşılaştıkları problem ve sorunların neler olduğu sorulmuş, görüşmecilerden gelen cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 6. Hayırsever Kurumların Önündeki Sorunlar

Yardım Kurumlarının Sorunları	Sayı (N)	%
Çalışma yapan önceki kurumların tecrübesizliği	2	%16,67
Kurumlardaki vasıflı eleman yetersizliği	1	%8,33
Kurumlar arası koordinasyonsuzluk	2	%16,67
Kişisel verileri koruma kanunu	2	%16,67
Kurumların kendi kuruluş içerisinde bürokrasiye takılmaları	1	%8,33
Diğer kurumların yaptığı olumsuz eleştiriler	1	%8,33
Kurumlarımızın karşılaştığı bir sorun yok	4	%33,33

Tablo 6 incelendiğinde görüşmecilerin birden fazla cevap verdikleri görülmektedir. Yardım kurumlarında çalışan görüşmecilerin %33,33 kısmı yerel düzeyde herhangi bir problem ile karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Böyle düşünen görüşmecilerden iki tanesi şu şekilde cevap vermiştir.

Kanun ve yasalara uygun hareket ettiğimizi düşünüyorum. Bu şekilde çalışınca bir problem ile karşılaşmadık. (G.4, E.57, Emekli)

Yardım ve bağış çalışmalarını yaptığımız zamanlarda bir sıkıntı ile karşılaşmadık. (G.10, E.75, Ticaret)

Görüşmecilerden 2 tanesi, %16,67'lik kısmı ise önceki yıllarda çalışma yapan, yaptığı çalışmalar ile hem toplum içerisinde hem de devlet nezdinde güvensizlik oluşturduğunu belirtmişlerdir. Bu kurumların oluşturduğu güvensizlik ortamı, hayırsever kurumlarına yapılacak yardım ve bağışların büyük oranda azalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir.

Yine görüşmecilerden 2 tanesi, %16,67'lik kısmı hayırsever çalışması yapan kurumların kendi aralarındaki koordinasyon, iş birliği gibi eksikler olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşe katılan görüşmeciler, yardımların aynı ailelere ve kişilere yapılması sorununu ortaya çıkardığını düşünüyorlar. Kurumlar arası işbirliğinin olmaması durumunun ortaya çıkardığı olumsuzluklar, önceki geçen bölümlerde ifade edilmişti. Bu soruya cevap veren görüşmecinin birisi şu şekilde cevap vermiştir.

Bir keresinde yardım götürdüğümüz ailenin bulunduğu evin üst katına çıkmak zorunda kaldık. Gördüğümüz manzara ise bu aileye her yardım kurumundan gıda kolileri geldiğini ve ailenin erzak depolamaya başladığını gördük. (G.8, E.50, Serbest Meslek)

Görüşmecilerden bir başka 2 tanesi de %16,67'lik olan kısmı da yardım ve bağışlar konusunda kişisel verileri koruma kanunun engel olduğunu belirtmişlerdir. Kişisel verileri paylaşamadıkları için yardım götürecek aile bulamadıklarını belirtmişler, ihtiyaç sahibi

kimselerin listesi paylaşılmadığı için kurumlar arası olumsuz ilişkilerin olduğunu dile getirmişlerdir. Bu soruya bir görüşmeci şu şekilde cevap vermiştir.

İhtiyaç sahiplerinin belirlenmesi için veri girişine müsaade edilmeli.(G.5, E.54, Eğitimci)

Diğer görüşmecilerden birisi, kurumlar içerisinde çalışan elemanların sürekliliğinin olmamasından dolayı yardım ve bağışların inceliğinden anlamayan kimseler tarafından yapıldığını belirtmiş, bu durum ise yardımların -verildi bitti- anlayışı ile yapılmasına neden olduğunu belirtmiştir. Başka bir görüşmeci ise genel merkez tarafından yönetilen kurumların kendi içerisindeki bürokrasinin, yardım ve bağış çalışmalarını etkilediğini belirtmiştir. İş birliği yapılması konusunda gelişen fikirler ile kurumların bürokrasisinin bu işbirliğine engel olduğunu dile geliştirmiştir.

Son olarak görüşmecilerden birisi, yardım çalışmaları önündeki engelin, başka kurumlar tarafından yapılan olumsuz eleştiriler olduğunu belirtti. Bu durumu şöyle ifade etti:

Bulunduğumuz şehirde, ismi yardım kuruluşu olmasına rağmen yardım yapmayan yardım kuruluşları var. Bu kurumlar hiç yardım yapmamasına rağmen yardım yapan diğer kurumlar hakkında olumsuz söylentiler çıkarıyorlar. Ben böyle kurumları yardım kuruluşları önündeki engel olarak görüyorum.(G.9, E.47, Memur)

Hayırsever kurumların yaptıkları çalışmalar karşısında ortaya çıkan problemler daha çok kurumlar arası koordinasyon ve iş birliği eksikliği, kişisel verilerin kanunu konusu, önceki kurumların geride bıraktıkları tecrübesizlik ve kötü algı olarak belirlenmiştir.

Bu olumsuzlukların giderilmesi, ancak kurumlar arası diyalog, çözüm odaklı iş birliği ve koordinasyon düzeni halinde çalışmak olacağını düşünmekteyiz.

SONUÇ

İnsanların içinde bulunduğu toplumlarda yoksulluk ve muhtaçlık gerçek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca insanlık yaşadığı toplumda yoksulluğa karşı, bir eylem gerçekleştirmiştir. Artık günümüzde de uluslararası ilişkilerde insani, vicdani ve dini güdüler ile gönüllülük ve sorumluluk duygusu içerisinde yoksulluk ve muhtaçlık durumuna karşı insanlık müdahale eder. Bu müdahale literatüre hayırseverlik kavramı ile girmiştir. Hayırseverlik yani philanthropy insan sevgisi anlamına gelerek, yoksul ve muhtaç insanlar için yapılan iyi ve faydalı eylemleri belirtir.

Hayırseverlik eylemleri bireysel olarak yapılabiliriyken, değişen günümüz şartlarında bireysel olmakla birlikte kurumsal olarak yapılmaya da başlamıştır. Hatta yardım ve bağış eylemlerinin daha nitelikli olması için artık kurumsal hayırseverlik ön plana çıkmaktadır. Kurumsal hayırseverliğin etkin örneklerini günümüzde vakıf, dernek ve STK'lar yürütmektedir. İnsanların insani, vicdani ve dini duygular ile yaptıkları ve yapacakları yardım ve bağışlar, kurumları harekete geçirmekte ve kurumların yaptıkları çalışmalar hayırseverlik kültürüne önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Ülkemizde kurumsal hayırseverlik çalışmaları son yıllarda yerel yönetimlerde resmi ve sivil boyutta artış gösterirken, birçok hayırsever kurumu ulusal düzeyde de çalışmalarını büyütüştür. Devlet eliyle yürütülen resmi kurumların çalışmaları ve STK'lar ile yapılan yardım ve bağış çalışmaları büyük bir bağış ekonomisini de oluşturmaktadır. Bu durum ise yardım ve bağış çalışmalarında sorumluluk bilinciyle hareket edilmesini, çalışmalarda şeffaflık ilkesi ile hareket etmeyi ve yapılan yardımların hesap verilebilirlik bilinciyle yapmayı gerektirir. Bu düşünceler ile yapılacak yardım ve bağış çalışmaları ancak kurumsal olarak yapılan veya yapılacak çalışmalar ile mümkündür.

Hayırseverlik faaliyetlerinin, yardım ve bağış çalışmalarının nedenleri arasında dini duygu ve düşünceler etkin rol oynamaktadır. Bütün dinlerde hayırseverlik çalışmalarını görmek mümkündür. Kişi benimsediği dinin gereklerini yerine getirmek için yardım ve bağış çalışmalarına katılır. Bireysel olarak dininin emirlerini yerine getirdiği için mutlu olur, insanlara faydalı bir şeyler yapmanın huzurunu yaşar. Kurumsal anlamda yapılan hayırseverlik çalışmalarının dini saikler üzerinden ne kadar yapıldığını görmek veya dini saiklerin hayırseverlik çalışmalarını ne kadar etkilediğini belirlemek araştırma konusu olmaya değer bir çalışmadır. Özellikle yerel düzeyde belirli coğrafi alan içerisindeki insanların hayırseverlik çalışmalarında dini duygu ve düşünceleri belirlemek, araştırmak daha etkili ve heyecan veren bir çalışmadır.

Kurumsal düzeyde çalışma yapan yardım kuruluşlarının dini duygu ve düşünceler temelinden incelenmesi, bu kurumlarda çalışan kişilerin yardım ve bağış çalışmalarını tanımlamaları, nitelermeleri ve açıklamaları araştırmaya değer bir konudur. Kurumsal hayırseverlik faaliyetlerini en iyi tanıtacak, yardım ve bağışların niteliklerini tanımlayacak kişiler saha içerisinde çalışan, koşturan kurumlardaki çalışanlarıdır.

Çalışmamızın konusu, bulunduğumuz şehir olan Aksaray ilinde hayırseverlik çalışmalarında bulunan kurum ve kuruluşların yardım ve bağış çalışmalarının dini saikler üzerinden ne kadar gerçekleştiğini belirlemek ve kurumların yaptıkları yardım ve bağış çalışmalarının niteliğini hayırseverlik kültürü içerisinde sosyolojik olarak anlamak, açıklamak ve betimlemeye çalışmaktır. Araştırmaya konu olan çalışmadan elde edilen bulgulardan ortaya çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir: Görüşmeciler, Aksaray ilinde insanların hayırsever kurumlara bağış yapma durumlarının olduğunu ve yeterli insan gücü desteğine ulaşmalarının mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle toplumda ani olarak gelişen olaylar karşısında bağış durumlarının arttığını ve miktarların yükseldiğini belirtmişlerdir.

Ortaya çıkan bir diğer sonuca göre ise görüşmeciler yapılan yardımların kırsal veya kentsel olarak ayrıldığını belirtmişlerdir. Yardımlar, nerelere ihtiyaç varsa oraya yapılmalıdır şeklinde bir düşünce ortaya çıkmıştır. Bununla beraber kentte yaşayan insanların giderleri fazla olduğu için kent yardımlarının önemsenmesi gerekiyor düşüncesi de belirtilen görüşler arasındadır. Çalışma verilerinden elde edilen bir diğer sonuç yapılan yardım ve bağışların büyük çoğunlukla dini duygular içerisinde yapıldığını ortaya koymaktadır. Hem bireysel olarak yapılan yardımlar hem de kurumların yaptıkları çalışmaların dini inanç ve tutumlar ile ilişkilendirildiğini, dinin emirleri doğrultusunda yapıldığını belirtmektedir. Özellikle İslam dininin yardımlaşma ve paylaşma konusundaki emir ve tavsiyeleri, yapılan yardımların ana düşüncesini oluşturmakta ve yardımların sürekliliğini sağlamaktadır.

Görüşmecilerden elden edilen sonuçlardan bir diğeri de yapılan yardım ve bağış çalışmalarının ortak bir plan ve program içerisinde yapılmamasıdır. Bu durum yerel düzeyde yardımların niteliğini düşürmektedir. Birden fazla kurumun yaptıkları çalışmalar, aynı muhtaç kesim üzerinde tekrarlanmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz durum, kurum çalışanları tarafından bilenen bir konu olmasına rağmen ortak bir çözüm üretilmemesi de çalışanlar arasında şikâyet edilen konular arasındadır.

Görüşmeciler, hayırsever kurumların çalışmalar karşısında karşılaştıkları sorunları belirtilmiştir. Çalışanların belirttiğine göre, yerel düzeyde halktan yeterli bağış ve yardım talebi görmedikleri dönemler olmuş, bunun en önemli nedeni ise ülkemizde 15 Temmuz'da yaşanan elem verici olayın neden olduğu belirtilmiştir. Özellikle vakıf, dernek ve cemaatlerin, yardım

ve bağış çalışmalarında halkın dini duygularını suiistimal ettiğini düşünen insanların fazla olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum ise yeterli bağışların yapılmasına engel olmaktadır. Fakat görüşmeye katılan çalışanlar, kendi kurumları için herhangi bir sorun olmadığını belirtmiş, ne kadar bağış gelirse o kadar yardım edilebilir düşüncesi oluşmuştur.

Sonuç olarak; hayırseverlik bir gönüllülük faaliyetidir. İnsani, vicdani ve dini duygular içerisinde yapılır. Yardım ve bağışların yoksulluk problemine çözüm üretebilmesi, muhtaçların ihtiyaçlarına cevap verebilmesi kurumsal hayırseverlik ekseninde olursa nitelikli olacaktır. Kurumsal hayırseverlik çalışmalarının yerel düzeyde karşılaştıkları problemler çoğunlukla aynı problemlerdir. Çünkü çalışma yaptıkları kesim aynı yoksul kesimdir. Yardım ve bağışlar aynı ve nakdi olarak yapılıyor. Yurt içi ve yurt dışı yardım ve bağışlar geliyor. Yardım ve bağışların yeterli olduğu görülüyor.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2010). *Yoksullukla mücadelede üçüncü sektör: Gönüllü kuruluşlar üzerine sosyolojik bir çalışma*
- Aksaray, B. (2025). *Aksaray Belediyesi*. Retrieved 14.05.2025 from <https://www.aksaray.bel.tr/KategoriResimleri/Pdf/93cb00b5.pdf>
- Aktan, C. C. (2009). Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 38-59.
- Akyüz, N., & Çapcıoğlu, İ. (2008). Toplumsal Değişme ve Din. ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu. *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, 377-393.
- Alaca, H. (2021). Osmanlı'da Vakıf ve Hayırseverlik: "Valide Sultan Vakfı'ndan 1663 Yılında Medine'ye Gönderilen Surre Örneğinde". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(19), 129-145.
- Altan, Ö. Z. (2004). *Sosyal politika dersleri*. Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Altay, A. (2005). Yoksulluk sadece devletin sorunu mu? Kamu harcamaları açısından bir değerlendirme. *Sosyoekonomi*, 2(2), 155-178.
- Altuntaş, H., & Şahin, M. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Çev. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Arslan, E. (2015). *Bireysel hayırseverlik: Antalya ilinde hayırsever kişilerin özellikleri üzerine bir araştırma* [Akdeniz Üniversitesi]. Antalya.
- Arslantürk, Z. (2013). *Din Sosyolojisi*. Grafiker Yayınları.
- ASHB. (2025). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*. <https://www.aile.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/>
- Ayten, A. (2009). *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* [Marmara Üniversitesi (Turkey)].
- Balıkçioğlu, B., & Karacaoğlu, K. (2007). Sosyal Bir Ürün Olarak Topluma Pazarlanan Hayırseverlik: Stratejik Hayırseverlik. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 121-141.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Baycar, A. (2019). Dini ve sosyolojik boyutlarıyla dayanışma-yardımlaşma olgusu. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)*, 21(39), 199-225.
- Bedir, E., Alper, Y., Tokol, A., Özaydın, M. M., & Metin, B. (2013). *Sosyal Politika*. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Bikmen, F., & Meydanoğlu, Z. (2006). *Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004-2006: Araştırma Bulguları ve Çözüm Önerileri*. TÜSEV.
- Bocutoğlu, E. (2003). *Türkiye'de Kamu Ekonomisi ve Yönetiminin Şeffaflaştırılması, Yolsuzluk ve Yoksullukla Mücadele Yoksulluk Sempozyumu*,
- Buğra, A. (2005). *Yoksulluk ve Sosyal Haklar* [Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu,
- Canbulut, T. (2017). Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele Alanındaki Sosyal Politikaların Sosyal Hizmet Uzmanlarınca Değerlendirilmesi: Sürdürülebilir Yoksulluk. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 113-132.
- Çağatay, N. (1989). *Bir Türk Kurumu Alan Ahilik*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çaha, Ö. (1999). Liberal ve sosyalist ülkelerde sivil toplum. *Liberal Düşünce*, 4(16), 104-128.
- Çam, Z. C. (2022). *Kent Ortamında Hayırseverlik ve Yoksullukla Mücadele* [Marmara Üniversitesi (Turkey)]. İstanbul.
- Çarkoğlu, A. (2005). *Türkiye'de Bireysel Bağışlar ve Vakıf Uygulamalarında Eğilimler 2*. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Retrieved September from <https://tusev.org.tr/wp->

- Çoban, R. (2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 252-260.
- Demir, Ö., & Acar, M. (1992). *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Vol. 1). Ağaç Yayıncılık.
- Demirpolat, A., & Akça, G. (2004). Ahilik ve Türk sosyo-kültürel hayatına katkıları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(15), 355-376.
- Dilik, S. (1988). Sosyal güvenliğin tarihsel gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 43(01), 41-80.
- Doğan, İ. (2002). *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*.
- Durak, İ. (2016). Sosyal girişimcilik ve ahilik teşkilatı: teorik çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(47), 101-120.
- Durkheim, E. (2005). *Dinsel yaşamın ilkel biçimleri* (çev.) (F. Aydın, Ed.). Ataç Yayınları.
- Durkheim, E. (2006). *Sosyoloji Dersleri*. (çev) (A. Berkay, Ed.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Düztepe, Ş. (2004). Araştırmalarda Bilimsel Yöntemin Kullanılması Ve Araştırmanın Temel Aşamaları. *Journal of Aeronautics and Space Technologies*, 1(3), 49-53.
- Elkatmış, M., & Demirbaş, Murat. (2013). Ahi Evranı Velinin Düşüncelerinin Demokrasi Kültürüne Yansımaları. *Electronic Turkish Studies*, 8(3), 719-728.
- Erdoğan, Ş., Melek. (2025). *Betimsel Analiz*. Retrieved 27.04.2025 from https://www.academia.edu/44736827/BET%C4%B0MSEL_ANAL%C4%B0Z
- Eroğlu, G. (2021). *Hayırseverlik ve Zenginlik: Zengin Bağışçılar Üzerine Bir Araştırma*. Gece Kitaplığı.
- Eroğlu, G., & Aytaç, Ö. (2020a). Hayırseverliğin Değişen Yüzü Ve Zenginlik: Geleneksel Hayırseverlikten Stratejik/Kurumsal Hayırseverliğe. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 211-227.
- Eroğlu, G., & Aytaç, Ö. (2020b). Hayırseverlik ve Din: Günümüz Hayırseverlik Uygulamalarında Dinin Rolü ve Görünürlüğü. *İslam ve Yorum* 4(3), 335-378.
- Ersoy, E., & Köşger, F. (2016). Empati: Tanımı ve Önemi/empathy: Definition and its importance. *Osmangazi tıp dergisi*, 38(2), 9-17.
- Ertem, A. (2011). Osmanlıdan Günümüze Vakıflar. 111-150.
- Falk, J. (2004). Ferdinand Tönnies. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 1(2), 45-60.
- Galle, B. (2009). Keep Charity Charitable. *Tex. L. Rev.*, 88, 1213-1233.
- Göçmen, İ. (2011). Muhafazakârlık, Neoliberalizm ve Sosyal Politika: Türkiye'de Din Temelli Sosyal Yardım Organizasyonları. *Doğu Batı*(58), 115-146.
- Gönel, A. (1998). *Araştırma raporu: Önde gelen STK'lar*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Günay, H. M. (2012). *Vakıf*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vakif#1>
- Günay, Ü. (2020). *Din Sosyolojisi*. İnsan Yayınları.
- Güneş, A. (2014). Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri. *Firat University Journal of Social Sciences*, 24(1), 153-164.
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 149-184.
- Haldun, İ. (2015). *Mukaddime 1-2, çev: Süleyman Uludağ*. Dergâh Yayınları.
- Hirai, Y. (2007). Japon Perspektifinden Türkiye'de Sivil Toplumun Yapısı: Sivil Toplum Araştırmaları Çerçevesinde Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Ana Hatları ve Faaliyetleri. *Uluslararası Hukuk ve Politika*(09), 101-129.
- <https://sozluk.gov.tr/>. (21.01.2025).

- Husted, B. W. (2003). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk İçin Yönetişim Seçimleri: Katkıda Bulunmak, İşbirliği Yapmak veya İçselleştirmek Uzun Vadeli Planlama*. [https://doi.org/10.1016/S0024-6301\(03\)00115-8](https://doi.org/10.1016/S0024-6301(03)00115-8)
- İçişleri, B. (1999). *Yardım Toplama*. Retrieved 18.05.2025 from <https://siviltoplum.gov.tr/yarim-toplama>
- İlter, O. (2009). *Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İşbirliği, Sorunlar, Çözüm Önerileri* T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü]. Ankara.
- Karaman, H. (2010). *İslamın Işığında Günün Meseleleri*. İz Yayıncılık.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel yayın dağıtım.
- Karslı, N. (2022). Genç ve yetişkinlerde yardımseverlik ve dindarlık. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(21), 60-84.
- Kiraz, S. (2007). Osmanlı'da Sadaka Taşları. *Balkan Sentezi Bülteni*, 5(51), 11-16.
- Kişisel Verileri Koruma Kanunu. (2016). Retrieved 13.05.2025 from <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTip=5>
- Kızılay. (2025). *Sosyal Yardım Programları*. Retrieved Ocak from <https://www.kizilay.org.tr/sosyal-hizmetler/sosyal-yarim-programlari>
- Kurt, M. A. (2016). *Dinin sosyal dayanışmaya etkisi* Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Macit, M. (2010). Geleneksel Hayır Anlayışının Modern Görünümleri: Kermesler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17(42), 175-190.
- Marx, J. D. (1999). Corporate philanthropy: what is the strategy? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 28(2), 185-198.
- Mutlu, Ş. (2019). *Yoksulluk ve Dayanışma İlişkisi Bağlamında Geçmişten Günümüze Hayırseverliğin Kurumsallaşma Süreci*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Kütahya Dumlupınar Üniversitesi]. Kütahya.
- Odendahl, T. J. (1990). *Charity begins at home: Generosity and self-interest among the philanthropic elite* (Vol. 251). Basic Books New York.
- Ostrower, F. (1995). *Why the wealthy give: The culture of elite philanthropy*. Princeton University Press.
- Özel, Ö. F. (2019). *Türkiye de Vatandaşların Sivil Toplum Kuruluşları ve Hayırseverlik Algısı: Bandırma Örneği* Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Özerkmen, N. (2004). Ahiliğin tarihsel-toplumsal temelleri ve temel toplumsal fonksiyonları-sosyolojik yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(2), 57-78.
- Öztürk, M. C. (2013). *Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ve gelişimi*. Anadolu Üniversitesi.
- Öztürk, Y. (2015). *Yoksullukla mücadelede sivil toplum örgütlerinin rolü: İHH örneği* Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Payton, R. L., & Moody, M. P. (2008). *Understanding philanthropy: Its meaning and mission*. Indiana University Press.
- Raiborn, C., Green, A., Todorova, L., Trapani, T., & Watson, W. E. (2003). Corporate philanthropy: When is giving effective? *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 15(1), 47-54.
- Ricks Jr, J. M. (2005). An assessment of strategic corporate philanthropy on perceptions of brand equity variables. *Journal of Consumer Marketing*, 22(3), 121-134.
- Samed, A., Glenn, L. M., & Özdemir, F. (2013). Zekâtın Gelişimi Ve Monoteist Dinlerde Zekâtın Kapsamı. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 251-272.
- Sarıyer, N. (2011). Hayırsever tüketici davranışı: Çanakkale örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 255-268.

- Saydam, O., & Ekici, M. (1998). *Türk Medeni Kanunu'na Göre Vakıf*. SEV Matbaacılık.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, (çev) (Y. Alogan, Ed.). Ayrıntı Yayınları.
- Seyfi, M. (2015). *Sivil Toplum Kuruluşlarında Öyküleme* [Marmara Üniversitesi]. İstanbul.
- Singer, A. (2004). *Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüste Bir Haseki Sultan İmareti* (D. Şendil, Ed.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Singer, A. (2012). *Müslüman Toplumlarında Hayırseverlik*. Kitap Yayınevi.
- Şeker, M. (2000). *İslâm'da sosyal dayanışma müesseseleri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- TDK. (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2024). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Türk Dil Kurumu. Retrieved Aralık from <https://sozluk.gov.tr/>
- Teber, Ö. F. (2002). Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum olarak vakıf çeşitleri ve işleyişi. *Dinî araştırmalar*, 4(12), 197-207.
- Türkdoğan, O. (2002). *Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı* (Vol. 11). Çamlıca Yayınları.
- Türker, D., & Vural, C. A. (2016). Kurumsal sosyal sorumluluk ve hayırseverlik. *S. Hoştut, & SD Van Het Hof içinde, Kurumsal Sosyal Sorumlulukt Güncel Yönelim ve Yaklaşımlar*, 149-171.
- Ural, Ş. (1998). Epistemolojik Açıdan Değerler Ve Ahlak. *Doğu - Batı*, 4, 1-8.
- VGM. (2024). <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/misyon-ve-vizyon>
- Wach, J. (1995). *Din Sosyolojisi*, (çev.) (Ü. Günay, Ed.). İfav Yayınları.
- why-give-religious-roots-charity. (2013). <https://news-archive.hds.harvard.edu>
- Yalın, S. (2015). Ahmet Hamdi Akseki'de Ahlaki Sorumluluk. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(38), 209-225.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, M. (2003). Sivil toplum ve devlet. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 226-242.
- Yıldız, D., & Turan, E. A. (2022). Türkiye'de Din Olgusu Bağlamında Sivil Toplumun İmkânı: Şanlıurfa'daki Sivil Toplum Kuruluşları Örneği. *Ortadoğu ve Göç*, 12(1), 143-192.
- Yılmaz, A. (2009). *Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının yoksullukla mücadeleye etkisi: Hilvan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı örneği?* [Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Zengin, E., Şahin, A., & Özcan, S. (2012). Türkiye'de sosyal yardım uygulamaları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), 133-142.

EKLER

Ek-1)

Mülakat Formu Soruları:

A) Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri İle İlgili Sorular:

- 1.Çalıştığınız veya gönüllü olduğunuz kurum vakıf/ dernek?
2. Cinsiyetiniz?
3. Yaşınız?
- 4.Eğitim durumunuz?
5. Doğum ve ikamet yeriniz?
6. Mesleğiniz?
7. Gönüllü veya ücretli çalışan mısınız? Eğer gönüllü iseniz bunun en önemli sebebi nedir?
8. Kaç yıldır bu kurumda çalışıyorsunuz?

B) Hayırsever Kurumları Tanımaya Yönelik Sorular

1. Çalıştığınız kurum çalışmalarını ülke genelinde yapan bir kuruluş mudur?
2. Çalıştığınız kurumun diğer illerde de şubeleri var mıdır? Varsa kurumunuz genel merkezli mi yoksa yerel düzeyde mi daha baskın çalışır?
3. Aksaray ilinde kurumunuza ve diğer hayırsever kurumlarına bağış verme ve insan gücü desteğini gönüllülük esasına göre nasıl değerlendiriyorsunuz?

C- Kurumların Bağış Durumları ile İlgili Sorular:

1. Kurumunuzun bağış yapma durumu nedir, ihtiyaç sahiplerine ne sıklıkta bağış yapılır (aylık, yıllık, vs.)?
2. Kurumunuzun bağış miktarı ne kadardır (yıllık ortalama miktar)?
3. Kurumunuz ne kadar süredir yardım çalışmaları yapıyor?
4. Kurumunuza yapılan bağışlar genellikle nerelerden yapılır(yurtiçi, yurt dışı) ve yardımlar nerelere yapılır?

D- Kurumların Bağış Yaptığı Yerler Ve Toplumsal Kesimlere İlişkin Sorular:

1. Kurumunuz bağış yaparken öncelik sırası yapar mı (okul, hastane, dernek, yurtdışı vs.) ve kurumunuzun bağış şekli (nakdi veya ayni) nedir?
2. Genellikle hangi kesimlere (yoksul, yetim, mülteci, dilenci, işsiz vs.) bağışta bulunuyorsunuz?

3. Bağış yaptığınız kişi ve kurumlardan geri dönüş alıyor musunuz?

Onların bağışlarınız hakkındaki fikirleri nasıldır?

4. Sizce bağışlar hangi kesimlere yönelik olması gerekir? Kırsal ve kentsel coğrafi olarak önceliklenmeli mi?

5. Aksaray ilinde yoksulluk ihtiyacını ya da muhtaçlık durumunu nasıl görüyorsunuz?

E- Bağış Yapmanın Dinî ve Dinî Olmayan Saiklerle Olan İlişisine Dair Sorular:

1. Aksaray ilinde hayırsever kurumlarının dinî inanç ve tutumla ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

2. Kurumunuz her türlü bağışı kabul eder mi? Bağış alma kriterleriniz var mı?

3. Kurumunuz ihtiyaç sahiplerine bağış ya da yardım faaliyetleri yaparken kişilerin dinî inanç/mezhep boyutunu göz önünde tutar mı?

4. Hayırsever kurumların, vakıf ve derneklerin yardım faaliyetlerinde dini olmayan saikler nelerdir? Yardımlar ve bağışlar dinî bir sebebe dayandırılmalı mıdır?

5. Kurumunuza bağış yapan insanlar hangi sebep/sebepler ile bağış yaparlar? Bağış yapan kişiler hangi sebeplerden dolayı mutlu ve huzurlu olurlar?

6. Hayırseverliğin din ile ilişkisi düşünüldüğünde, tüm yardım faaliyetlerinin dini bir saikten hareketle yapılması gerekiyor mu?

F- Görüşmecilerin STK ve Hayırsever Kuruluşlar Hakkındaki Görüşlerine Yönelik Sorular:

1. Vakıf, dernek veya yardım kuruluşları Aksaray ilinde toplum tarafından nasıl anlaşılıyor?

2. Vakıf, dernek veya gönüllü yardım kuruluşlarının hayırseverlik kültürüne katkıları hakkında düşünceleriniz nelerdir?

3. Vakıf, dernek veya gönüllü yardım kuruluşları ortak bir platformda buluşabilir mi? Koordinasyon merkezli hareket edilebilir mi?

4. Aksaray ilinde ki hayırsever kurumların çalışmalarını, faaliyetlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu çalışmalar yeterli oluyor mu?

5. 6 Şubat depremlelerinde kurumunuzun yardım çalışması oldu mu? Deprem sürecinde ekonomik destek, eleman yetersizliği, bürokratik engel gibi sorunlar ile karşılaştınız mı? Olduysa hangi alanlarda oldu?

6. Aksaray ilinde hayırseverliğin daha etkin ve yaygın olabilmesi için ne yapılmalı?

G- Hayırsever Kurumların ve Bağışların Nicelik ve Nitelik Düzeylerine Dair Sorular:

1. Aksaray ilinde kurumunuza yapılan bağışlarının yeterli olup olmadığı hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Yardım çalışmalarının yapılabilmesi için sadece hayırsever kurumların olması mı gerekiyor? Yerel ve gönüllü kuruluşların hayırseverlik üzerine katkı sağladığını düşünüyor musunuz?
3. Aksaray da hayırsever kurumların ve gönüllü yardım kuruluşlarının önündeki en önemli sorun nedir?
4. Kurumunuzun yardım faaliyetlerinin yanı sıra özellikle eğitim çalışmaları da var mı? Hayırsever kurumlar yaygın eğitim çalışmaları yapmalı mı?
5. Aksaray ilinde hayırseverlik üzerine çalışan kurumların ya da diğer STK'ların finansal destek ve bürokratik engeller yaşadığını düşünüyor musunuz?
6. Hayırseverlik ve gönüllü yardım çalışmaları kimin/kimlerin görevi olmalı?

Ek-2)

28.07.2025 11:56

Panel

T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu			
Oturum Tarihi : 12-01-2024		Oturum Sayısı : 1	
Karar Sayısı : 8			
Etik Açısından Uygun			
Çalışma Adı	Kurumsal Hayırseverlik Faaliyetlerinde Dini ve Dini Olmayan Saiklerin Etkisi Üzerine Nitel Bir Araştırma : Aksaray İli Örneği		
Araştırmacılar	Dr.Öğretim Üyesi Gültekin EROĞLU (Danışman) Yükseklisans Öğrencisi Muhammed Ensar Avcı (Yürütücü)		
Başkan	Prof.Dr.Hakan ÖZDEMİR		
Kurul Üyeleri			
Prof.Dr. Yusuf BATAR		Prof.Dr. Mehmet ÖNAL	
avukat Mehmet YILMAZ		Prof.Dr. Mehmet GÜNGÖR	
Prof.Dr. Süleyman ÇALDAK		Prof.Dr. Nesrin SİS	
Prof.Dr. Lutfiye ÖZDEMİR			